

**T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇALIŞMA EKONOMİSİ VE ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ
ANABİLİM DALI
ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ VE İNSAN KAYNAKLARI
BİLİM DALI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**ÇOCUK YOKSULLUĞUNU AZALTMAYA
YÖNELİK POLİTİKALAR: TÜRKİYE'NİN
SOSYAL YARDIM POLİTİKASINDA
ÇOCUKLAR**

TUFAN ŞENTUNA

2501160126

TEZ DANIŞMANI

DR.ÖĞR.ÜYESİ ŞENOL KURT

İSTANBUL, 2019

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS
TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN;

Adı ve Soyadı : TUFAN ŞENTUNA

Numarası : 2501160126

Anabilim Dalı /
Anasanat Dalı / Programı : ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ VE
İNSAN KAYNAKLARI

Danışmanı : DR. ÖĞR. ÜYESİ ŞENOL KURT

Tez Savunma Tarihi : 29.07.2019

Saati : 10.00

Tez Başlığı : ÇOCUK YOKSULLUĞUNU AZALTMAYA YÖNELİK POLİTİKALAR: TÜRKİYE'NİN SOSYAL
YARDIM POLİTİKASINDA ÇOCUKLAR

TEZ SAVUNMA SINAVI, İÜ Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 36. Maddesi uyarınca yapılmış,
sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin **KABULÜNE** OYBİRLİĞİ / OYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- DR. ÖĞR. ÜYESİ ŞENOL KURT		Kabul
1- DR. ÖĞR. ÜYESİ HASAN ŞENOCAK		Kabul
2- DR. ÖĞR. ÜYESİ BETÜL YILMAZ		Kabul

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- DR. ÖĞR. ÜYESİ MEHMET GÜLER		
2- DR. ÖĞR. ÜYESİ FATİH KUCUR		

ÖZ

ÇOCUK YOKSULLUĞUNU AZALTMAYA YÖNELİK POLİTİKALAR: TÜRKİYE'NİN SOSYAL YARDIM POLİTİKASINDA ÇOCUKLAR

TUFAN ŞENTUNA

Toplumun refah düzeyinin yükseltilmesi, yoksul, muhtaç durumda olan kimselerin korunması sosyal politikanın hedeflerindendir. Sosyal politikanın araçlarını, sosyal güvenlik sistemi, sosyal yardımlar, sosyal hizmetler, sosyal koruma oluşturmaktadır. Sosyal politikada, sosyal yardımlar politik alanın kurtarıcısı olmuşlardır. Yoksulların sorunları ve yoksulluğun önlenebilmesi için üretilen çözümler sosyal politikanın uygulama alanı içinde kendilerine yer bulmuşlardır. Bu bağlamda, toplumun en dezavantajlı kesimini oluşturan çocukların sosyal koruma altına alınması, sosyal yardımlar yapılması sosyal politika uygulayıcısı olan sosyal devletin amaçları ve hedefleri doğrultusunda gerçekleşmektedir.

Sosyal güvenlik sistemi çerçevesinde, sosyal yardımlar ve sosyal hizmetler birbirinin tamamlayıcısı olma özelliği taşımaktadır. Bu çalışmada, muhtaç çocuklara yapılan sosyal yardımlar anlatılırken, sosyal hizmet yardımlarına da değinilmiştir. Türkiye’de uygulanmakta olan sosyal yardımların çocuk yoksulluğundaki yeri, yoksulluğu azaltmadaki rolü, etkileri ve sonuçları incelenmiştir.

Çalışmanın birinci bölümünde yoksulluk ve tanımları, yoksulluk yaklaşımları yoksulluğa sebep olan nedenler açıklanarak yoksulluğun ne olduğunun anlaşılmasına çalışılmıştır.

İkinci bölümünde çocuk kavramı, çocuk yoksulluğunun önemi, çocuk yoksulluğunun neden olduğu çocuk işçiliği, çocuk işçiliğinin nedenleri, sokaktaki çocuklar, suça itilen çocuklar ve korunmaya muhtaç çocuklar ve bu çocukların

toplumdaki yerleri anlatılacaktır. Çocukların doğuştan sahip oldukları çocuk haklarının neler olduğu, uygulanabilirliği tartışılmıştır.

Üçüncü Bölümde çocuk yoksulluğunu azaltmaya yönelik politikaların başında gelen sosyal yardım olgusu ve uygulamaları anlatılarak sosyal yardımların çocuk yoksulluğuna katkılarının önemi değeriendirilmektedir.

Tez de, konunun dahil olduğu literatür çalışmalarından yararlanma ve konu kapsamında olan ilgili kuruluşların istatistik verileri ile elektronik ortam tarama yöntemi kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yoksulluk, Çocuk, Çocuk Yoksulluğu, Çocuk Hakları, Sosyal Yardım, Sosyal Hizmet

ABSTRACT

POLICIES TO ALLEVIATE CHILD POVERTY: CHILDREN IN TURKEY'S SOCIAL WELFARE POLICY

TUFAN ŞENTUNA

Increasing the welfare of the society and protecting the poor and the destitute people are among the objectives of social policy. The tools of social policy are social security system, social assistance, social services, social protection. In social policy, social assistance has been the savior of the political sphere. Problems of the poor and solutions to prevent poverty have found a place in the application of social policy. In this context, social assistance and social protection of children, who constitute the most disadvantaged part of the society, are realized according to the aims and objectives of the social state, is social policy practitioner.

Within the framework of the social security system, social benefits and social services are complementary. In this study, social assistance to children in need is explained and social service aids have been mentioned. It has been examined place in child poverty, role in poverty reduction, effects and results of social assistance is being implemented in Turkey.

In the first part of the study, poverty and its definitions, poverty approaches and the causes of poverty have been explained and try to understand what poverty is.

In the second part, the concept of child, the importance of child poverty, the child labor caused by child poverty, the causes of child labor, the children in the street, the children pushed to crime and the children in need of protection and the places of these children in society have been explained. The rights of children and their applicability has been discussed.

In the third chapter, the social assistance phenomenon and practices which are one of the policies aimed at reducing child poverty have been explained and the importance of social contributions to child poverty has been evaluated.

In the thesis, using the literature studies involving the subject and statistical data of the related institutions and electronic media screening method were used.

Key Words: Poverty, Child, Child Poverty, Children's Rights, Social Assistance, Social Service

ÖNSÖZ

Üç bölümden oluşan bu yüksek lisans tezinde, ülkemizin çocuk yoksulluğuna ilişkin politikaları, sosyal yardım politikası çerçevesinde çocukların konumu ve durumu ele alınmıştır.

Tezimin hazırlanma sürecinde, ders aşamasından itibaren tecrübelerini ve desteğini esirgemeyen tüm Anabilim Dalı öğretim üyelerine, tez danışmanım Sayın Dr.Öğretim Üyesi Şenol KURT'a, Siyasal Bilgiler Fakültesi İşletme Bölümü Araştırma Görevlisi Sayın Ahmet TUZCUOĞLU'na ve sevgiyle yanımda olan tüm aileme teşekkür ederim.

İstanbul, 2019

Tufan ŞENTUNA

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	iii
ABSTRACT	v
ÖNSÖZ.....	vii
TABLolar LİSTESİ.....	xii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xiv
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM YOKSULLUK

1.1. Yoksulluk Olgusu ve Tanımlanması	3
1.2. Yoksulluk Türleri	5
1.2.1.Mutlak Yoksulluk	5
1.2.2.Görelî Yoksulluk	6
1.2.3.Öznel Yoksulluk	6
1.2.4.Nesnel Yoksulluk	6
1.2.5.İnsani Yoksulluk	7
1.2.6.Gelir Yoksulluğu	8
1.2.7.Kırsal Yoksulluk	8
1.2.8.Kentsel Yoksulluk	8
1.2.9.Kronik ve Geçici Yoksulluk	9
1.2.10.Maddi Yoksulluk	9
1.3. Yoksulluk Yaklaşımları	10
1.3.1. Parasal Yaklaşım	10
1.3.2. Kapasite Yaklaşımı	10
1.3.3. Sosyal Dışlanma	11
1.3.4. Katılımcı Yaklaşım	12

1.4. Yoksulluk Ölçümleri ve Endeksleri	13
1.5.Yoksulluğu Meydana Getiren Genel Nedenler ve Çocuk Yoksulluğunun Oluşmasına Neden Olan Ekonomik,Sosyal,Toplumsal Sorunlar	15
1.5.1. Yoksulluğa Yol Açan Nedenler	15
1.5.2.Çocuk Yoksulluğunun Oluşmasına Neden Olan Ekonomik,Sosyal,Toplumsal Nedenler.....	17
1.5.2.1. İşsizlik.....	17
1.5.2.2. Nüfus Artışı	20
1.5.2.3. Göç	22
1.5.2.4. Hanehalkı Büyüklüğü	25
1.5.2.5. Eğitim	25

İKİNCİ BÖLÜM

ÇOCUK, HAKLARI, ÇOCUK YOKSULLUĞU VE YANSIMALARI

2.1. Çocuğun Tanımı ve Kavramı	30
2.1.1.Çocuk Tanımı	30
2.1.2.Çocukluk Kavramı	32
2.2. Çocuk Hakları	33
2.2.1.Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi	34
2.2.2.Birleşmiş Çocuk Hakları Bildirgesi	35
2.2.3.Türk Çocuk Hakları Bildirisi	35
2.2.4.Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi	36
2.3.Çocuk Hakları Komiteleri, Türkiye Çocuk Kordinatörleri	37
2.3.1.Çocuk Hakları Komitesi(CRC)	37
2.3.2.Çocuk Hakları Komiteleri, Türkiye Çocuk Kordinatörleri	37
2.3.3.Çocuk Hakları İzleme ve Değerlendirme Kurulu.....	37
2.3.4.Ulusal Çocuk Hakları Strateji Belgesi	38
2.4.Çocuk Yoksulluğu	38
2.4.1.Dünyada Çocuk Yoksulluğu	39
2.4.2.Türkiye’de Çocuk Yoksulluğu	42
2.4.3.Yoksulluğun Çocuk Üzerindeki Olumsuz Etkileri	45
2.4.3.1.Yoksulluğun Çocuk Sağlığına Etkileri.....	46

2.4.3.2.Yoksulluğun Çocuğun Eğitimine Etkileri	46
2.5.Çocuk Yoksulluğunun Toplumsal Yansımaları	48
2.5.1.Çocuk İşçiliği	48
2.5.2.Sokakta Çalışan Çocuklar	54
2.5.3.Suçla Sürüklenen Çocuklar	56
2.5.4.Korunmaya Muhtaç Çocuklar	60
2.5.5.Sığınmacı Çocuklar	61

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÇOCUK YOKSULLUĞUNU AZALTMAYA YÖNELİK POLİTİKALARDA SOSYAL YARDIMLARIN ROLÜ

3.1.Kavram Olarak Sosyal Yardım	63
3.2.Dünyada Sosyal Yardımlara Bakış	64
3.2.1.Avrupa’da Sosyal Yardımlar	64
3.2.2.Güney Amerika’da Sosyal Yardımlar	65
3.2.3.Amerika Birleşik Devletleri’nde Sosyal Yardımlar	68
3.3.Dünyada Yoksul Çocuklara Yönelik Çözüm Projeleri	68
3.4.Türkiye’de Çocuk Yoksulluğunu Azaltılmasına Yönelik Uygulanmakta Olan Sosyal Yardımlar	69
3.5.Türkiye’de Sosyal Yardımların Yasal Çerçevesi	70
3.5.1.Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu	72
3.5.2.Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu	72
3.6.Aile, Çalışma Ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına Bağlı Sosyal Yardım Kurumları	73
3.6.1.Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü	73
3.6.1.1.Aileye Yapılan Yardımlar	75
3.6.1.2.Eğitim Yardımları	76
3.6.1.3.Sağlık Yardımları	80
3.6.1.4.Özel Amaçlı Yardımlar	82
3.6.1.5.Proje Destekleri ve İstihdam Yardımları	82
3.6.2.Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları	83
3.6.3.Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü	84

3.6.3.1.Koruyucu ve Önleyici Hizmetler.....	84
3.6.3.1.1.Özel Kreş ve Gündüz Bakım Evleri ile Özel Çocuk Kulüpleri Hizmetleri.....	85
3.6.3.1.2.Sevgi Zinciri Uygulaması	86
3.6.3.1.3.Uçurtmayı Vurmasınlar Uygulaması.....	86
3.6.3.1.4.Sosyal Ekonomik Destek.....	86
3.6.3.1.5.Koruyucu Aile Hizmeti.....	89
3.6.3.1.6.Evlat Edinme Hizmeti.....	91
3.6.3.2.Bakım Hizmetine Yönelik Faaliyetler.....	91
3.6.3.2.1.Çocuk Yuvaları	92
3.6.3.2.2.Yetiştirme Yurtları.....	92
3.6.3.2.3.Çocuk Evleri Sitesi	92
3.6.3.2.4.Çocuk Evleri	92
3.6.3.2.5.Çocuk Destek Merkezleri	92
3.6.3.2.6.Çocuk Evleri Koordinasyon Merkezi	93
3.6.3.2.7.Çocuk Koruma, İlk Müdahale ve Değerlendirme Birimi	93
3.7. Milli Eğitim Bakanlığı	93
3.8. Belediyeler	95
3.9. Vakıflar Genel Müdürlüğü	96
3.10. Sosyal Yardımların Çocuk Yoksulluğuna Katkıları	99
SONUÇ	101
KAYNAKÇA	105

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1.1: Türkiye’de İşsizlik Oranları (2005-2018).....	18
Tablo 1.2: Türkiye’de İşgücüne Katılım Oranları (2007-2018).....	19
Tablo 1.3: Türkiye’de Nüfus Öngörüler (Milyon Kişi)	21
Tablo 1.4: 2017 Yılı Yurtdışından Gelen ve Yurtdışına Giden Göçlerin İllere Göre Oranı.....	24
Tablo 1.5: Ne Eğitimde Ne De İstihdam da Olan 15-24 Yaş Arası Nüfusun EğitimDurumu	28
Tablo 2.1: Seçilmiş OECD Ülkelerinde 0-17 Yaş Göreceli Çocuk Yoksulluğu Oranları (%)	41
Tablo 2.2: Türkiye’de Cinsiyete Göre Yoksul Çocuk Sayısı ve Yoksulluk Oranları (2007- 2013)	43
Tablo 2.3: Türkiye’de Yaş Grubuna Göre Yoksul Olan Çocuk Sayısı ve Yoksulluk Oranları (2007-2013)	44
Tablo 2.4: Türkiye’de Öğretim Yılı ve Yaş Gruplarına Göre NetOkullaşma Oranı (%).....	47
Tablo 2.5: Alt Kalemlere Göre Şiddetli Çocuk Maddi Yoksunluğu (2014-2017) .	50
Tablo 2.6: Yaş Grubuna Göre Ekonomik Faaliyetlerde Çalışan Çocuk Sayısı ve Oranı (2012)	51
Tablo 2.7: Türkiye’de Sokakta Çalışma ve Sokakta Yaşama Nedeni İle Güvenlik Birimine Gelen veya Getirilen Çocuklar (2013-2017)	55
Tablo 2.8: Türkiye’de Güvenlik Birimine Suça Sürüklenme İle Gelen Veya Getirilen Çocuk Sayısı, (2013-2017)	58
Tablo 2.9: Çocuk Evleri, Sevgi Evleri, Çocuk Destek Merkezinde Bakılan Çocuk Sayısı, (2016-2017)	61
Tablo 2.10: Geçici Koruma Kapsamında Bulunan Suriyelilerin Yaş Ve Cinsiyet Dağılımı (17.01.2019) itibariyle	62
Tablo 3.1: Şartlı Eğitim Yardımından Yararlanan İlkokul, Ortaokul, Lise Öğrencilerinin Cinsiyete Göre Dağılımı (2014-2017)	78

Tablo 3.2: İlkokul, Ortaokul, Ortaöğretimde Cinsiyete Göre Net Okullaşma Oranı (%), 2012-2018	79
Tablo 3.3: Şartlı Eğitime Kaynak Aktarımının Yıllara Göre Dağılımı	80
Tablo 3.4: Şartlı Çocuk Sağlığı Yardımı Kaynak Aktarımının Yıllara Göre Dağılımı	81
Tablo 3.5: Özel Kreş ve Gündüz Bakımevleri İle Özel Çocuk Kulüplerinden Ücretsiz Bakım Hizmetlerinden Yararlanan Çocuk Sayıları, 2016	85
Tablo 3.6: Eğitim Gruplarına Göre Ödenen SED Oran ve Tutarları, 2019	87
Tablo 3.7: SED Hizmeti Alan Kişi Sayısı ve Ödenen Miktarlar, 2003-2016 ...	89
Tablo 3.8: Yıllara Göre Koruyucu Aile Sayısı ve Bakılan Çocuklar, 2014-2018	90
Tablo 3.9: Kamu Kuruluşlarının Sosyal Yardım Harcamaları,2015-2016	98

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ADNKS	: Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi
AÇSHB	: Aile,Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı
AÇSHM	: Aile,Çalışma ve Sosyal Hizmetler Müdürlüğü
ASPB	: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı
BETAM	: Bahçeşehir Üniversitesi Ekonomik ve Toplumsal Araştırma Merkezi
BM	: Birleşmiş Milletler
CRC	: Children's Rights Council (Çocuk Hakları Komitesi)
ÇEKOM	: Çocuk Evleri Koordinasyon Merkezi
ÇHS	: Çocuk Hakları Sözleşmesi
ÇKK	: Çocuk Koruma Kanunu
ÇOKİM	: Çocuk Koruma, İlk Müdahale ve Değerlendirme Birimi
ÇSGB	: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı
GSS	: Genel Sağlık Sigortası
GSYH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
İBB	: İstanbul Büyükşehir Belediyesi
İGE	: İnsani Gelişme Endeksi
ILO	: International Labour Organization (Uluslararası Çalışma Örgütü)
IPEC	: International Programme on Elimination of Child Labour (Çocuk Emeğinin Sona Erdirilmesi Uluslararası Programı)
KHK	: Kanun Hakkında Kararname
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
OECD	: Organization for Economic Co-operation and Development (Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü)
RTÜK	: Radyo Televizyon Üst Kurulu
SED	: Sosyal ve Ekonomik Destek

SGK	: Sosyal Güvenlik Kurumu
SHK	: Sosyal Hizmetler Kanunu
SRAP	: Sosyal Riski Azaltma Projesi
SSK	: Sosyal Sigortalar Kurumu
SYDF	: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Fonu
SYDGM	: Sosyal Yardımlar Dayanışma Genel Müdürlüğü
SYDTF	: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Fonu
SYDV	: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı
ŞEY	: Şartlı Eğitim Yardımı
ŞNT	: Şartlı Nakit Transferi
TCK	: Türk Ceza Kanunu
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
UNDP	: United Nations Development Programme (Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı)
UNESCO	: United Nations Educational,Scientific and Cultural Organization (Birleşmiş Milletler Eğitim,Bilim ve Kültür Örgütü)
UNICEF	: United Nations International Children's Emergency Fund (Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu)
VGM	: Vakıflar Genel Müdürlüğü
WHO	: World Health Organization (Dünya Sağlık Örgütü)

GİRİŞ

Dünyada artan yoksulluk tüm dünya ülkeleri için sorun olmaya devam etmektedir. Gelişmiş, gelişmekte veya az gelişmiş ülkelerin ortak sorunu haline gelen yoksulluk, ülkelerin geleceklerini tehdit eden bir unsur olarak bütün çıplaklığı ile göz önünde bulunmaktadır.

Yoksulluğun nedenlerinden biri olan gelir dağılımı eşitsizliğinin ekonomik büyümeyi olumsuz etkilemesinden dolayı ekonomik büyüme yoksulluğun azaltılmasında istenen derecede etkili olamamaktadır. Ekonomik, teknolojik, sosyal değişimler zengin bireylerden oluşan topluluklar yaratırken, yoksulların ekonomik büyümenin faydalarından yararlanamaması nedeniyle yeni yoksul gruplar ortaya çıkmaktadır. Üretimin artması ve teknolojik gelişmeler zenginliği arttırırken, diğer yanda açlıktan ölen toplumların olması yoksulluğun en acımasız halini yansıtmaktadır. Yoksulluğun acımasızlığını en çok hisseden ve yaşayan kadınlarla, çocuklardır. Bu tezin kapsamı içerisinde yer alan yoksul çocuklar, ailenin yoksulluğundan kaynaklanan ve yoksulluklarının çözümünde çocuklarını potansiyel bir işgücü olarak gören ailenin çocukları olarak çaresiz, eğitimsiz, yeteneklerinin farkına varmadan sürüp giden bir yoksulluğun bireyleri olmaktadır. Bu aileler kısır bir döngünün içerisinde kendi yoksulluklarını çocuklarına da miras bırakmaktadır. Bu nedenle yoksulluğun önlenmesi, azaltılması politikaları çocuklar esas alınarak üretilmelidir. Toplumların gelecekleri sağlıklı, donanımlı, kendine güvenen çocuklar ile şekillenmektedir. Yoksullukların artması ülkelerin gelecekleri açısından tehdit oluşturmaktadır. Ülkelerdeki savaşlar, savaşla gelen ekonomik çöküş, açlık, insanları canlarından olmak uğruna başka ülkelere sığınmak zorunda bırakmakta ve bu toplumların geleceklerinin ne olacağı belirsizliğini korumaktadır. Çocuklar daha yaşamın başındayken hayatlarını kaybetmektedirler. Korunmasızlıkları, çaresizlikleri ölümle son bulmaktadır. Bu nedenle bütün dünya ülkeleri, çocukları bu çaresizliklerden korunmasız ve güvencesiz yaşamaktan korumak adına sosyal devlet anlayışı içerisinde çocuğun geleceğine odaklı yardım politikalarını geliştirerek, yaygınlaştırarak bu görevi gerçekleştirmenin sorumluluğunu üstlenmelidir.

Türkiye’de yoksulluğu azaltmak için yapılan yardımların dağınık bir şekilde gerçekleştiği göz önünde bulundurularak daha düzenli ve sürekli hale getirmek için son yıllarda çeşitlenen sosyal yardım kuruluşları bir çatı altında toplanarak “Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı” bünyesinde hizmet vermekteler. Yoksul ailelerin belirlenmesi ve sosyal yardım stratejilerinin uygulanması açısından hizmet veren kurumlar, hedeflerini belirlerken önceliklerinin, yoksul bireyleri hayata kazandırmak, eğitmek, mesleki alandaki öğreti çalışmaları ile meslek sahibi olmalarını sağlamak olduğunu belirtmektedirler. Bireylerin meslek sahibi olmaları, kendi yeteneklerinin farkına varmalarını sağlayacak, özgüvenlerini artıracak, birey olarak kendilerini topluma kazandırarak yoksulluklarının negatif etkilerinin silinmesine yardımcı olacaktır. Aynı zamanda ailenin gelirlerinin oluşması, yaşam seviyelerinde iyileşmelere neden olacağından çocuklarını hayata hazırlamak, önemsemek açısından da faydalı olacaktır. Yoksul aile-yoksul çocuk birlikteliğinin bozulması için ailenin istihdam edilmesinin gerekliliği her geçen gün daha da artmaktadır .Yoksul ailelere ve çocuklarına yapılan sosyal yardımların sürekliliği zaman içerisinde tembellik ve bağımlılığa yol açarak yoksulluğun azaltılmasında negatif bir unsur olmaktadır. Sosyal yardımların olmadığı bir ülke, insanların kendi başlarına bırakılıp bazen ölüme terk edildikleri bir ülke olur ki, günümüz sosyal devlet anlayışı içerisinde bunu kabul etmek mümkün değildir. Bu bağlamda Türkiye, sosyal devlet anlayışı içerisinde uyguladığı sosyal yardım politikalarında büyük ölçüde başarı elde etmiş bir ülke olarak kabul edilebilir. Ülkemizde aile-çocuk bağından gelen yoksullukların azaltılması yönünde uygulanan sosyal yardım politika çalışmaları, her geçen gün çocuklara gençlere yönelik faaliyetlerle birçok alanda girişimlerini arttırmış, çocukları, gençleri hayata kazandırmayı hedeflemiştir.

Sosyal yardımların belirli politikalar çerçevesinde ailelere, çocuklara, gençlere ulaştırılması bu kimselerin hayata tutunmalarını sağlayabilmekte ancak çoğu zaman bu insanları yoksullaştıran nedenleri ortadan kaldıramamaktadır. Bu yüzden yoksulluğun ne olduğu, yoksul kime dendiği ve hangi nedenlerin yoksulluğa yol açtığıının saptanması doğru politikaların oluşturulması adına önem taşımaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

YOKSULLUK

1.1.Yoksulluk Olgusu ve Tanımlanması

Modern anlamda yoksulluğun yol açtığı sorunlar ile birlikte kendini göstermeye başlaması 17. Yüzyıla kadar uzanmaktadır.18 ve 19. yüzyıllarda sanayileşme sürecine girilmesi ile birlikte kapitalizm bir ekonomik sistem olarak yaygınlaşmış ve yol açtığı yeni tür yoksulluğa karşı bir ilgi artışı gerçekleşmiştir. Sanayi Devrimi emeğin verimliliğini arttırarak, kitlesel üretimi hızlandırmış, burjuva sınıfı zenginleşirken çalışan sınıf kitlesel yoksullukla karşılaşmıştır. Kentleşme, nüfus artışları, göçler, emperyalist politikalar, sanayileşen ülkelerin rekabetleri yoksulluk sorununun toplumsal bir sorun olarak ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Yoksulluk günümüze gelene kadar toplumların var olma süreçleri içerisinde farklı biçimlerde ortaya çıkan ve toplumdan topluma değişen bir olgu olduğundan uzlaşılan bir tanımı da yoktur. Bununla birlikte yoksulluk açlık, sefalet, mahrumiyet, hastalık, ölüm gibi birçok sözcükle tanımlanabilir.

İlk kez 1901 yılında insanların gelirlerinin, yaşamak için gerekli olan her türlü ihtiyaçlarını karşılayamaması durumunu yoksulluk olarak tanımlayan Seebom Roventree olmuştur.¹

Türk Dil Kurumu, yoksulluğu “ *yoksul olma durumu, yoksuzluk, yetersizlik sefillik, sefalet, fakirlik halleri*” olarak tanımlamıştır.²

Yoksulluk sadece temel ihtiyaçların karşılanamama durumu olmasının dışında kötü konut ve çevrelerde yaşama, sağlık sorunları, yüksek suç oranları, kent yaşamından ve olanaklarından uzakta kalma, sosyal dışlanma gibi birçok sorunu da beraberinde getiren bir kavramdır. Yoksulluk, ekonomik yetersizliklerin sonucu gibi

¹ İ. Emir Kudubeş v.d., “Küreselleşmenin Yarattığı Yoksulluk: Çocuk Yoksulluğu” **Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma Dergisi**,C: 14, S: 1, 2017, s. 80.

² Türk Dil Kurumu www.tdk.gov.tr (Çevrimiçi) 5.12. 2017

görülmesinin yanı sıra toplumların içinde yaşadığı, anlamlar yüklediği ve mücadele etmek için çeşitli yöntemler geliştirdiği toplumsal bir durumdur.

Yoksullarda, yoksulluklarını hissetme, yaşamlarını kontrol edememe, güçsüz olma, dışlanmışlık gibi yoksul olmanın getirdiği yoksulluk algısının varlığı psikolojik ve sosyal açıdan da yaşamdan kopmalarına neden olmaktadır. Yoksulluk algısının oluşmasında, insanların değer yargıları, bulundukları mekanlar, geçmiş zamanlardaki yaşamları ve tutumları etkili olmaktadır.

Yoksulluk sadece temel ihtiyaçların karşılanamaması, maddi olanaksızlıktan doğan durum olarak tanımlansa da, yoksulluğun eğitimsizlik, sosyal güvencenin olmayışı, sosyal ilişkilerde, faaliyetlerde ve katılımlarda yetersizlik gibi insanın statüsünü de belirleyen manevi boyutunun var olması yoksulluğun maddi ve manevi boyutları ile çok yönlü olduğunun göstergesidir. Gelir dağılımı ve paylaşımındaki eşitsizlikler, ekonomik krizler, göçler, nüfus artış hızını karşılayacak istihdamın olmaması gibi durumlar yoksulluğun artmasını hızlandırdığından yoksulluğun acil önlemler alınması gereken politikalara ihtiyacı olduğunu göstermektedir³.

Yoksulluğun belirlenmesinde sadece ekonomik değerler mi alınacak yoksa insana toplumun yakıştırdığı değerler ölçüsünde mi yoksullukları tanımlanacak sorusu tanımlamaya sosyo-politik bir boyut kazandırdığından, yoksulluğun maddi ve manevi yanı ile tanımlanması gerekmektedir. Zira insan zihinsel, fiziksel, sosyolojik ve biyolojik yapısı ile ele alınacak bir varlıktır.

Yoksulluğun ekonomik göstergelerle tanımını yapmak insanlarda yoksulluğun yarattığı yoksunluğun boyutlarını tanımlamada yetersiz kalmaktadır. Yoksulluğun yıkıcı etkisi aslında manevi boyutundadır. Varlıklı kesimlerin yoksullarla özdeşleştirdiği birçok kavramlar yoksulları manevi yönden çökertmekte ve toplumdan uzaklaşmalarına neden olmaktadır.

Toplumda yaşayan insanların ortak olarak istedikleri genelde insanca yaşayabilmektir. İnsanca yaşayabilmenin temelinde ise ilk önce biyolojik ihtiyaçların

³ H.Yunus Taş, Selami Özcan , “Türkiye’de ve Dünya’da Yoksulluk Üzerine Bir Araştırma” **INTERNATIONAL CONFERENCE ON EURASIAN ECONOMIES, SESSION 3D:Büyüme ve Gelişme III** , 2012, s.423.

giderilmesi daha sonra toplumun bir arada olmasının gerektirdiği şekilde sosyal hayata uyumun sağlanabilmesi yatmaktadır. İhtiyaçların maddi ve manevi olarak karşılanabilmesi için insanların fiziksel, ruhsal gelişimlerine, eğitim alabilmelerine, kişisel düşünce ve yeteneklerini sunabilecek uygulamalara önem verilmesi yoksulluk sorununun çözümüne yardımcı olmak açısından önem taşımaktadır.

1.2. Yoksulluk Türleri

Yoksulluğun, sadece yaşamı asgari düzeyde devam ettirebilmek için gerekli gelirden ve temel ihtiyaçlardan yoksun olma hali olarak tanımlanmasının yoksulluğu ve yoksunluğu tanımlamada yetersiz kalmasından dolayı yoksulluğun, türlerinin sınıflandırılarak anlaşılması gerekmiştir.

Yoksulluk türleri; mutlak, görelî, öznel, nesnel, insani, gelir yoksulluğu, kırsal, kentsel, yoksulluk sürelerine göre kronik ve geçici, maddi yoksunluk gibi detaylandırılarak açıklanmaya çalışılmıştır.

1.2.1. Mutlak Yoksulluk

Asgari yaşam standardını ve refah düzeyini yakalamak için gerekli gelire sahip olmama durumu “mutlak yoksulluk” olarak adlandırılmaktadır. Mutlak yoksulluğun hesaplanabilmesi, hane halklarının asgari düzeyde hayatlarını devam ettirebilmeleri için gerekli olan ihtiyaçlarını karşılayamama durumunun belirlenmesi ile ortaya çıkmaktadır. Asgari refah seviyesinde yaşamlarını sürdüremeyenlerin sayısının toplam nüfusa oranı bize mutlak yoksulluk oranını vermektedir.⁴ Günde 2400 k/cal değerinde besin alamayan insanlar mutlak yoksul insanlardır. Mutlak yoksullukta temel ihtiyaçlara göre belirlenen sınır, yoksulluk sınırı, gıda harcamalarına göre belirlenen sınır, açlık sınırı olarak ifade edilmektedir.

Toplumda sadece gıda ihtiyaçları dışında korunacak barınağı olmayan, sağlık hizmetlerinden yararlanamayan, temel eğitim görmeyen, temiz içme ve kullanma

⁴ TÜİK, Yoksulluk çalışmaları, 12. 2008, s.6

suyuna erişemeyen insanlar mutlak yoksul insanlardır. Mutlak yoksulluk, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde daha fazla yaşanmaktadır.

1.2.2. Göreli Yoksulluk

Görelî yoksulluk kavramında, içinde bulunulan toplumun ortalama yaşam düzeyine ulaşabilmek belirleyici olmaktadır. Ulaşmak istenen ortalama refah düzeyinin altında bir yaşam sürenler göreli yoksul sayılmaktadır. Görelî yoksulluk toplumun geneli ile karşılaştırmalı olan değerlendirildiğinden her toplumda mutlaka göreli yoksullar olacaktır.

Görelî yoksullar, mutlak yoksullardan bir adım öndedirler. Mutlak yoksullara göre göreli yoksullar temel ihtiyaçlarını kısmen de olsa karşılayabilmekte fakat toplumun diğer fertlerinin katılabildiği sosyal aktivitelere kendi kişisel kaynaklarının yetmemesinden dolayı katılamama durumu, göreli yoksulların oluşmasını sağlamaktadır.

Görelî yoksullukta, refah ölçüsü, amaca göre tüketim veya gelir düzeyi ile seçilmekte olup, toplumun genel düzeyine göre belli bir sınırın altında gelire sahip olan ve harcama yapabilen bireyler göreli yoksul sayılmaktadırlar. Türkiye İstatistik Kurumu(TÜİK), bireyin açlık sınırını sadece sağlıklı ve dengeli beslenebilmek için gerekli olan minimum gıda harcamalarına bağlı olarak belirlemekte, yoksulluk sınırını ise gıda harcamaları ile birlikte (barınma,giyim,ulaşım,eğitim,sağlık gibi) yapılması gerekli minimum giderlerine göre değerlendirmektedir.⁵

1.2.3. Öznel (Subjektif) Yoksulluk

Bireylerin kendilerini yoksul olarak kabul ettiği, düşündüğü yoksulluk kavramıdır. Bireylerin toplumdaki bazı olanaklardan yararlanamadıkları, hedeflerine ulaşmak için yeterli kabul ettikleri tatmin düzeyine yetecek gelire sahip olmadıkları düşüncesinden hareketle kendilerini yoksul hissetmeleridir. Kişinin yoksul olduğunu algılarına dayanarak değerlendirmesi olarak da tanımlamak mümkündür.

⁵ TÜİK, a.e., s.11.

1.2.4. Nesnel (Objektif) Yoksulluk

Nesnel ya da objektif yaklaşıma göre yoksulluğun ölçütü, kalori miktarı, tüketim harcamaları gibi somut ve ölçülebilir kriterlerden oluşmaktadır. Objektif yoksullukta yoksulluk sınırı, subjektif yoksulluktaki gibi kişilerin belirlediği kendi değer yargılarına göre değil uzmanların belirlediği varsayılan ihtiyaçlara göre değerlendirilmektedir.⁶

Nesnel yoksulluk somut verilere dayandığından yoksulluğun nelerin etkisinin sonucunda oluştuğu ve bu yoksulluktan kurtulmanın neleri gerektirdiği konusu önceden belirlenerek değerlendirilmesinin yapıldığı yoksulluk türüdür.⁷

1.2.5. İnsani Yoksulluk

İnsani yoksulluk, gelir yoksulluğu ile ilişkili görünse de odak noktaları farklıdır. Bireylerin mutlak gelirlerine bakılarak gelir yoksulluğu ölçümleri yapılmaktadır. Oysa insani yoksulluk, temel insani kapasiteden yoksunlukları baz almakta; bunlar ise bireylerin eğitim oranları, hastalıklarını önleyebilecekken önlemede yetersiz kalmaları, yaşam sürelerinin kısa olması, beslenme yetersizlikleri gibi insani yoksunlukların yaşanması olarak ifade edilmektedir.⁸ İnsani yoksulluk, insanca yaşamının gerektirdiği imkanlardan yoksun olma anlamını taşımaktadır.

İnsani gelişme; insanların insanca yaşayabilmeleri için önündeki seçeneklerinin çoğalması ve bu seçeneklere ulaşabilme sürecini ifade etmektedir.

İnsani Gelişme Endeksi(İGE),uluslar arası ekonomik-sosyal gelişmişlik düzeylerini karşılaştırmak için Birleşmiş Milletler Kalkınma Programında oluşturulmuş bir endekstir. İnsani Gelişme Endeksi (İGE),insanların gelişme düzeyini gelir eğitim, sağlık gibi göstergeler kullanarak belirlemekte, insani gelişim açısından yoksunlukları ve insani gelişmenin dışındaki insanların oranını ölçerek insani yoksulluğun boyutlarını değerlendirmektedir. Yaşam süresi, okuma–yazma bilme

⁶ Sümer İncedal, Türkiye’de Yoksulluğun Boyutları, Mücadele Politikaları ve Müdahale Araçları, Ankara, Aile ve Sosyal Politikalar Uzmanlık Tezi, 2013, s.23.

⁷ Salih Batal, “Yoksulluk Kavramının Yerelleşmesi: Kentsel Yoksulluk ve Yerel Yönetimlerin Konuya Yaklaşımı”, S:52, 2016, s.303.

⁸ Taş, Özcan , a.g.e, s.4.

orani, eğitim, ekonomik ve sosyal olanaklardan yoksunluk insani yoksulluğun göstergelerini oluşturmaktadır. Bu göstergelerin ortalaması “insani yoksulluk indeks değeri”ni belirlemektedir.

1.2.6. Gelir Yoksulluğu

Gelir yoksulluğu (Income Poverty), insanın yaşamını sürdürebilmesi için gerekli olan gelir düzeyinden yoksun olmasıdır. Bireylerin asgari yaşam standartlarında hayatlarını sürdürebilmek için gereksinimlerini duydukları temel ihtiyaçlarını karşılamaya yetecek, yeterli miktarda gelire sahip olunmaması, gelir yoksulluğu ile ifade edilmektedir.

Gelir yoksulluğunun değerlendirilmesinde, yeterli miktarda gelirin ne kadar olduğu veya kabul edildiği her ülkenin sosyo-ekonomik ve gelişmişlik düzeyine göre değiştiğinden gelir yoksulluğunun da ülkeden ülkeye farklılıklar gösterdiği söylenebilir.⁹

1.2.7. Kırsal Yoksulluk

Kırsal kesimde üretimin tarıma dayalı gerçekleşmesi fakat bu üretimi karşılayacak düzeyde bireylerin toprağa sahip olamaması durumu ve emeğin ucuz olması kırsal yoksulluğun temelini oluşturmaktadır. Kırsal yoksullukta geçinme koşullarının zorluğu ve umutsuzluk insanları kırsal alanlardan kentsel alanlara göç etmeye zorlayarak kentsel yoksulluğun da zemininin oluşmasına yol açmaktadır. Tarım kesiminde teknolojik ilerlemelerle büyümenin arttırılması kırsal yoksulluğun azaltılmasında en etkili yoldur. Tarım kesiminde artan üretim hem yoksulların sayısını hem de yoksulluğun artış hızını düşürür.

Tarım sektörü desteklenerek, üreticilerin tarım verimliliğini arttıracak tarım teknolojilerinden ve üretim tekniklerinden yararlanması sağlanarak devlet destekli hizmetler, eğitimler ve yardım teşvikleri ile kırsal yoksulluk azaltılabilir.

⁹ İncedal, a.g.e., s.22.

1.2.8. Kentsel Yoksulluk

Kırsal alanlardan kente göç edenlerin kent nüfusunu arttırması, çalışma olanaklarının kısıtlı ve kötü oluşu sonucu doğan işsizlik, kentlerdeki barınabilecek yerlerinin kente yakın fakat kent olanaklarından yararlanmaya elverişli olmaması kentsel yoksulluğu arttıran olgulardır. Köyden kente göçle birlikte kayıt-dışı istihdamın artması, güvencesizlik, sağlık hizmetlerinden yararlanamamanın sonucunda gelen hastalık ve ölümler, kentlerde yaşanan suç oranlarının yüksekliği, eğitim seviyesinin düşüklüğü kent yoksullarının yaşadığı sorunları arttıran nedenlerdir.

Kentsel yoksulluğun azaltılması için; kentlerde aktif ve etkili politikalarla köyden kente göçün neden-sonuç ilişkileri üzerinde durularak köyden kente göç önlenmeli, barınma problemleri için büyük kentlerdeki belediye sınırları içinde kalan kamu arazileri yerel yönetimlere devredilerek, yerel yönetimlerin yetkileri arttırılmalı, vakıflar aracılığıyla sosyal dayanışma sağlanarak güven duygularının oluşmasına yardımcı olunmalıdır. Mesleki eğitimlerle, işgücüne vasıflı elemanlar yetiştirilmelidir.

1.2.9. Kronik ve Geçici Yoksulluk (Sürelerine Göre)

Yoksul kalınan sürenin uzunluğuna bağlı olarak gelişen yoksulluk türüdür. Tüketimde görülen şoklar, kısa süreli dalgalanmalar geçici yoksulluğun nedeni olmaktadır. Geçici yoksulluk belirli bir zaman diliminde gerçekleşir ve kısa sürelidir. Kronik yoksullukta ise yoksul kalınma süresi uzundur ve süreklidir. Süreklilik, yoksulluğun şiddetli olarak yaşanması, sosyal destekten yoksunluk ve dışlanma gibi unsurları bünyesinde barındırmaktadır. Kronik yoksulluk, ayrımcılık, yüksek bağımlılık, kötü sağlık koşulları, eşitsizlik ve yoksulluk kültürü gibi sosyal nedenlere bağlı olarak ortaya çıkabildiği gibi kötü yönetim, güvencesizlik, itibarsızlaştırma, bölgesel göçler sonucunda siyasal nedenlere bağlı olarak da meydana gelebilmektedir. Kronik yoksulluğun sadece ekonomik yoksulluk olmaması ve uzun süreli devam etmesi, kuşaktan kuşağa geçmesine neden olmakta ve bu kısır döngünün kırılma ihtimalinin çok zayıf olması kronik yoksulluğun sürekliliğini arttırmaktadır.

1.2.10. Maddi Yoksunluk

Bireylerin parasal sıkıntılarından dolayı yaşadıkları yoksunluk durumu, maddi yoksunluk ile ifade edilmektedir. Bireylerin yaşamlarında gerekli olan ihtiyaçlarını karşılayacak maddi gücün yetersizliği maddi yoksulluk yaşamalarına neden olmaktadır.

1.3.Yoksulluk Yaklaşımları

Yoksulluğun çok boyutlu olmasından dolayı yoksulluğa dört farklı bakış açısından yaklaşılarak yoksulluğun tanımının hangi kıstaslarının ölçü alınarak yorumlanabileceği noktasından hareketle bu dört farklı yaklaşım ile yoksulluk tanımlamaları yapılmaya çalışılmıştır. Yoksulluk kavramının sadece ekonomik boyutuyla mı yoksa sosyal ve siyasal boyutuyla mı ele alınarak tanımlanmasının gereği yoksulluk yaklaşımlarının ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Yoksulluk, parasal yaklaşım, kapasite yaklaşımı, sosyal dışlanma ve katılımcı yaklaşım gibi farklı yönleri ile ele alınarak açıklanmaya çalışılmıştır.

1.3.1.Parasal Yaklaşım

Parasal yaklaşım yoksulluğun para ile ifade edilmesidir. Refah ölçütü, toplam harcamalar veya gelir olmaktadır. Buna göre asgari bir refah seviyesini gösteren yoksulluk sınırının altında gelire veya tüketim harcamalarına sahip olanlar parasal yaklaşıma göre yoksul kabul edilmektedir. Yoksulluğun sadece parasal göstergeler baz alınarak yapılması yoksulluğa tek boyutlu olarak yaklaşımdır. Oysa yoksulluk içinde sadece geliri barındırmaz, gelirle birlikte yaşam beklentisi, eğitim düzeyi, sosyal olanaklardan yararlanma, devletin verdiği hizmetlere ulaşabilme gibi birçok göstergelyi barındırır. Tüketim harcamaları parasal yoksulluğun ölçülmesinde gelire göre daha belirleyici olmaktadır. Parasal yoksulluk ölçümleri, refah göstergesi dağılımı, yoksulluk sınırı ve yoksulluk ölçütü gibi bileşenlere bağlı olarak değerlendirilmektedir.

1.3.2. Kapasite Yaklaşımı

Kapasite (capability), bir işi yapabilme yeteneğidir. Kişilerin yapabildikleri kapasitelerinin sınırını oluşturur. Amartya Sen’de kapasite kavramını, değer verilen işlevleri başarabilme kabiliyeti olarak ifade eder. Kapasite yaklaşımı, insanın yapabildiklerini veya ne olup ne olmadıklarını değerlendirirken, yapılan eylemin sağladığı faydayı değil kapasiteyi değer ölçüsü olarak görmektedir. İnsanların değer verdikleri yaşamı özgürce yaşayabilmeleri kapasitelerini arttırmaları ile mümkündür. Kapasitelerinin artması, özgürlüklerini genişletirken, yapabileceklerinin önündeki engellerin kalkmasını sağlamaktadır. Bu yaklaşımda yoksulluk, gelirin az olması değil, temel kapasitelerden yoksun olma durumudur.

Amartya Sen’in kapasite yaklaşımında; insanların yapmak istediklerini yapabilmeleri, yeteneklerini kullandıkları kapasiteleri ile sınırlıdır. İnsanın kapasitesi, değişik yaşam biçimlerini seçme özgürlüğünde bulunabilmeyi yansıtmaktadır. Kapasite yaklaşımına göre; kapasitelerin işleve dönüşmesi, insan yaşamının kalitesini ve yaşam standardını belirlemektedir. Kapasite yaklaşımına göre bireyin bir mala sahip olmasının anlamı, o malı kullanma kapasitesine bağlı olarak verdiği değerle ilgilidir. Bireyin kapasitesini sahip olduğu malı kullanma yeteneği belirlemektedir.¹⁰

1.3.3. Sosyal Dışlanma

Sosyal dışlanma kavramı, 1970’li yıllarda Avrupa’daki yoksul insanların toplum içindeki sorunları, yoksullukları ile beraber dikkat çekmeye başlamıştır. Fransa’da refah devletinin olanaklarından yararlanamayan, sosyal güvenceden yoksun insanlar için kullanılmaya başlanmıştır. Sosyal dışlanma birden fazla alanda yoksulluğu kapsadığından çok boyutludur. Toplum içerisinde yaşayan fakat iradesi dışında gelişen nedenlere dayalı olarak toplum içerisinde toplumsal faaliyetlerden yararlanamayan insanlar toplum tarafından dışlanmış olarak görülen insanlardır.

¹⁰ Banu Metin, “Yoksullukla Mücadeleye İnsan Hakları Açısından Bakmak: Amartya Sen’in Kapasite Yaklaşımı Temelinde Bir Değerlendirme”, **Journal of Yaşar University**, C:9, S:36, 2014, ss. 6317-6318.

Sosyal dışlanma kavramı, toplum içinde marjinalleşen gruplar için de kullanılan bir kavramdır. Sosyal dışlanma, sadece gelirin yokluğu ve kaynakların yokluğu anlamını taşımamaktadır. Sosyal dışlanma ile karşı karşıya kalan bireyler, maddi ve yaşam standartlarından yoksun olmanın yanı sıra fırsatlardan, seçeneklerden ve toplumun yararlandığı birçok imkanlardan yararlanma şansı olmayan bireylerdir. Yoksulluk gelir düzeyine odaklanırken, sosyal dışlanma daha çok yoksunluğa yol açan yoksulluğun neden olduğu sosyal ilişkilere odaklanmaktadır. Sosyal ilişkilerdeki sınıf ve marjinalleşme gibi sosyo-kültürel boyutlar sosyal dışlanmanın odağını oluşturmaktadır.

Sosyal dışlanma kavramının, sosyal ilişkiler, sosyal destek, topluma katılma gibi maddi olmayan olgulara dikkat çekmesi, yoksulluk kavramına sosyal bir boyut kazandırmıştır. Sosyal dışlanma kavramı, toplumu ve toplumsal ilişkileri merkeze koyan bir yaklaşımdır. Sosyal dışlanma ile yoksulluk arasında farklar bulunmaktadır. Sosyal dışlanma, bireylerin topluma katılmadaki yerlerini belirlerken, yoksulluğu ise maddi kaynakların yetersizliği belirlemektedir. Sosyal dışlanma; birçok vatandaşlık haklarından mahrumiyeti getirirken, yoksulluk ekonomik haklardan yararlanamamayı getirmektedir. Sosyal dışlanma belli bir süreç içerisinde gerçekleşirken, yoksulluk sonuç odaklıdır. Yoksulluğun ölçümleri, sosyal dışlanmaya göre daha çok maddi yanları ile ele alınıp yapılması, somut gerekçelere dayanması nedeni ile daha kolaydır. Sosyal dışlanma ile yoksulluk arasında farklar olmasına rağmen gerek dışlanma gerekse yoksulluk bireylerin ekonomik, sosyal, siyasal alanlarda yoksunluklarını arttırarak, toplumdan kendilerini soyutlamalarına ve uzaklaşmalarına yol açmaktadır.

1.3.4. Katılımcı Yaklaşım

Katılım; insanların kendi düşüncelerine göre inisiyatif kullandıkları görüşlerinin alındığı, kararların uygulanmasında katkılarının olduğu aktif bir süreçtir.

Katılımcı yaklaşımda yoksulluğun boyutları, kimlerin yoksul olduğu gibi değerlendirmeler yapılırken insanların katılımı ile yoksulluk projelerinin şekillenmesi açısından görüşlerine ağırlık verilmektedir. Dünya Bankası tarafından kullanılan

katılımcı yoksulluk değerlendirmeleri metodu, değerlendirmeye yoksulların katılımını sağlasa da yoksulların yoksulluk projelerinin üzerinde fazla bir etkisi olmamaktadır.¹¹

Katılımcı Yoksulluk Değerlendirmeleri, yoksulluk araştırmalarını nitel yöntemlerle ortaya çıkan verilere dayanarak, insanlarla ayrıntılı görüşmelere yer vererek, teknik metotlar kullanılmak suretiyle yoksulluk analizi yapmayı hedefleyen yaklaşımdır.¹² Bu yaklaşımda öne çıkan toplumdaki yoksul ve daha güçsüz durumda olan bireylerin bakış açılarının önemsenerek değerlendirilmesidir.

Katılımcı Yoksulluk Yaklaşımı, yoksulluk çalışmalarının, yoksulların katılımı ile yapılmadığından ve görüşlerinin önemsenmediğinden yola çıkarak kurumların geleneksel bakış açısı ile yaptıkları yoksulluk çalışmalarını eleştirmektedir. Bu yüzden de yoksulluğu tanımlarken, yoksulların deneyimlerini, görüşlerini ve seslerini dikkate alan bir yöntemle tanımlama yapmaktadır.¹³ Katılımcı Yaklaşımın yoksul ve güçsüzlerin güçlendirilmesi, çocukların önemsenmesi, birbirinden farklı ve ulaşmakta zorlanılan görüşlere erişilmesi, topluluk bilincinin geliştirilmesi açısından faydaları olan bir yaklaşım olduğu söylenebilir.

1.4. Yoksulluk Ölçümleri ve Endeksleri

Yoksulluğun belirlenmesi için bazı göstergelere dayanılarak(yaşam standardı, yoksulluğun meydana gelme derecesi, imkan yoksulluğu, yoksulluğun sosyal boyutu ve yoksul kalma riski gibi) yoksulluğu belirleyen ölçümler yapılmaktadır. Yoksulluk ölçümleri yoksulluk sınırı,yoksulluk açığı gibi tanımlamalarla ifade edilmektedir. Gelir dağılımı ölçümlerinde gini katsayısı ve lorenz eğrisinden yararlanılmaktadır. Sen Endeksi, Kafa Sayısı Endeksi, FGT Endeksi de bu ölçümlerden yola çıkarak geliştirilmiş endekslerdir.

¹¹ Tolga Kabaş , “ Gelişmekte olan Ülkelerde Yoksulluğun nedenleri ve Yoksullukla mücadele yolları”, Çukurova Üniversitesi SBE İktisat Ana bilim Dalı (Yayınlanmamış) Doktora Tezi, Adana 2009, s. 299

¹² Fatime Güneş, “Yoksulluk Söyleminin Toplumsal Cinsiyet Açısından Yoksunluğu”, **SAV Katkı** S:3 , 2016, s.14.

¹³ Güneş, **a.e.** s. 15.

1.*Yoksulluk Sınırı*;kişinin temel ihtiyaçlarını(gıda,giyim,barınma,ulaşım,haberleşme gibi)karşılması ,asgari düzeyde bir yaşam kalitesinde yaşayabilmesi için gerekli olan minimum gelir miktarını ifade etmektedir.

2.*Yoksulluk Açığı*;Bireyin gelir seviyesinin, yoksulluk sınır çizgisine yakınlığı veya uzaklığı yoksulluk açığı olarak tanımlanmaktadır.Yoksulluk açığı indeksi ile yoksulluğun şiddeti ölçülmektedir.Bireyin geliri, yoksulluk sınırında belirlenen gelire eşitse, yoksulluk açığı yok demektir.Bireyin geliri ile yoksulluk sınırı arasındaki fark yoksulluk açığına eşittir.

3.*Gini Katsayısı*;Bir ülkede milli gelir dağılımındaki eşitsizliği ölçmede kullanılan bir katsayıdır.Bu katsayı 0 ile 1 arasında çıkan ondalık bir değerdir. Yüksek değerler eşitsizliğin büyüdüğünü göstermektedir. Gini katsayısı sıfır değerine yaklaştığında gelir dağılımında eşitliğin, bir değerine yaklaştığında gelir dağılımında eşitsizliğin boyutu anlaşılmaktadır.Gini katsayısı,Lorenz eğrisinden hesaplanarak elde edilmektedir.

4.*Lorenz Eğrisi*; gelirin yüzdesel paylaşımının biçimsel ifadesidir.¹⁴ TÜİK, milli gelirin dağılımını %20'lik dilimler altında her yıl belirlemektedir. Lorenz eğrisi gelir dağılımındaki yüzdelik dilimlere bağlı olarak çizilmektedir. Gelir ve nüfusun yüzdelik dilimlerinin aynı oranda milli gelirden pay almaması tam gelir eşitliği çizgisi altında lorenz eğrisi adı verilen bir çizgi oluşturmaktadır. Lorenz eğrisinin tam gelir eşitliği çizgisinden uzaklaşması gelir dağılımındaki bozulmayı ifade etmektedir.

5.*Sen Endeksi*; yoksulluk ölçümlerinde, yoksullar arasındaki gelir dağılımını, yoksulluğun boyutunu, yoksul sayısını birlikte değerlendirmektedir. Yoksulluk oranı, gelir açığı oranı ve Gini katsayısının birleştirilmesi ile oluşturulmuş bu endeks, Amartya Sen tarafından geliştirilmiştir.

¹⁴ Cem Doğan ve Murat Tek, “Türkiye’de Gelir Dağılımının Toplanma Oranı Yöntemiyle Analizi”,Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi,İİBF, **Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**,C:3,Yıl:3,S:2 , 2007 (Güz), s.99

6.*Kafa Sayısı Endeksi*; yoksulluk sınırının altında yaşayan hanehalklarının toplam nüfusa oranını ölçen endekstir.

7.*FGT Endeksi (Foster-Greer-Thorbecke Index)*; toplumdaki bölgesel yoksulluğun ve alt gruplar arasındaki yoksulluk seviyelerinin belirlenmesi için yoksul kesimleri sınıflara ayırarak yoksulluğun bireyler üzerindeki etkilerini ve yoğunluğu ölçen bir endekstir.¹⁵

Yoksulluğun ölçülmesinde eşdeğerlik ölçeklerinden yararlanılmaktadır. Bir hanede yaşayan bireylerin yaş ve cinsiyetlerinin farklı olması tüketimlerini de farklı yapmaktadır. Örneğin bir çocuk ile yetişkinin tüketimi aynı değildir. Her bir hanehalkı büyüklüğünün kaç eşdeğer fert sayısına eşit olduğunu gösteren katsayılar, eşdeğerlik ölçeği olarak tanımlanmaktadır. Eşdeğer fert ölçeği, farklı büyüklükte ve farklı yetişkin-çocuk sayısına sahip olan hanehalklarının karşılaştırılmasına olanak sağlamaktadır. TÜİK verilerine göre, Türkiye’de 2016 yılında 19 bin 139 TL olan ortalama yıllık eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert geliri 2017 yılında 21 bin 577 TL olmuştur.¹⁶

1.5.Yoksulluğun Genel Nedenleri ve Çocuk Yoksulluğunun Oluşmasına Neden Olan Ekonomik, Sosyal, Toplumsal Sorunlar

Yoksulluğun oluşmasında ekonomik, siyasal, sosyal birçok faktör etkili olduğundan zaman içerisinde yoksulluğu meydana getiren nedenlerde değişim gösterebilmektedir. Yoksulluğa nelerin sebep olduğu, nelerin sonucunda ortaya çıktığı konusu karmaşıklık içermektedir. Yoksulluğun nedenlerini ve sonuçlarını birbirinden ayırmak oldukça zordur. Nedenler yoksulluğu, yoksulluk çaresizliği, mahrumiyeti, dışarıda kalmayı, fırsatlardan yararlanamamayı ve insanca yaşamının gerektirdiği olanaklardan uzakta yaşamayı öğrettiği için sonuçları bireyler için de toplumlar içinde katlanılması zor olan durumları anlatmaktadır.

¹⁵ Burak Öztornacı, Alper Demirdöğen, “Farklı Eşdeğerlik Ölçeklerine Göre Temel Yoksulluk Göstergelerinin Değişimi: Türkiye Örneği” **Tarım Ekonomisi Dergisi** C:21, S:1, 2015, s.8

¹⁶ TÜİK, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, 2017 www.tuik.gov.tr/PrehaberBultenleri.do?id=27823 (Çevrimiçi). 19.09.2018

1.5.1.Yoksulluğa Yol Açan Genel Etkenler

Yoksulluk, birden fazla etkenin olumsuz etkilerinin neden olduğu bir sonuçtur.

- Küreselleşme
 - Gelir dağılımı
 - Gelir eşitsizliği
 - Ekonomik büyüme
 - Yüksek işsizlik
 - Enflasyon
 - Hızlı nüfus artışları
 - Göç
 - Hanehalkı yapısı ve büyüklüğü
 - Eğitim düzeyi
 - Çalışmak için yeterli beceriye sahip olunmaması
 - Ailenin ölüm,boşanma gibi nedenlerle parçalanması
 - Kötü alışkanlıklar(alkol,madde bağımlılığı,kumar)
 - Özürlülük
 - Ücret anlaşmazlıkları, işyerindeki sorunlar
 - İş seçeneklerinde istenilen işi bulamamak gibi birçok sıralanabilir büyük, küçük etken yoksulluğu oluşturmaktadır
- Yoksulluk algısına ve nedenlerine bazı iktisatçılar farklı bakış açıları ile yaklaşmışlardır.

-Marksist düşünceye göre; yoksulluğun nedeni işçilerin günlük yarattığı değerin tam karşılığı olan ücreti alamamasından dolayı yoksulluk yaşamasıdır.

-Keynes'e göre;ekonomide işsizliğin ortaya çıkma nedeni talep yetersizliğine bağlı olarak üretim faktörlerinin tamamının istihdam edilememesidir.Yoksulluk,işsizlikten kaynaklanmaktadır.

-Malthus'a göre; yoksulluk nüfus artışı ile ilişkilidir. Nüfus artışı kısıtlanmadığı takdirde nüfus geometrik oranda temel besin maddeleri ise aritmetik oranda

artacağından , üretilen besin maddeleri artan nüfusu karşılayamaz duruma gelmektedir.¹⁷

-Klasik iktisatçılar açısından ekonomik kalkınma süreklilik arz etmeyen ve belirli dönemlerde durgunluğa giren bir süreçtir. Ekonomik gelişmenin belli bir düzeye erişmesinden sonra sermaye birikiminin yavaşlamasıyla durgunluk oluşmaya başlar.

-Kalkınma iktisatçıları ülkelerin az gelişmişlik sorununu bu ülkelerin kendi iç dinamiklerine bağlamakta ve ancak mal ve hizmet piyasalarına bazı düzenlemeler getirildiğinde, kalkınmayı engelleyen bu dinamiklerin etkisiz hale getirilebileceğini savunmaktadır.¹⁸

1.5.2. Çocuk Yoksulluğunun Oluşmasına Neden Olan Ekonomik, Sosyal, Toplumsal Sorunlar

Yoksulluğun tüm olumsuz etkileri, önce toplumun en küçük birimi olan ailede yaşanmaktadır. Ailede yaşanan sorunların temelinde, istenilen düzeyde yaşama ulaşamamak vardır. Ailenin yaşam şartlarını olumsuzlaştıran, yoksullaştıran işsizlik, nüfusun artması, göç, hanehalkının yapısı ve büyüklüğü, eğitim gibi ekonomik, sosyal, toplumsal sorunlar çocukların ailede oluşan yoksulluğu yaşamasına yol açarak, çocukluklarının yoksulluk, yoksunluk içinde sürüp gitmesinin nedeni olmaktadır. Çocuklar, yoksulluğun yükünü taşımak zorunda kalmaktadırlar.

1.5.2.1. İşsizlik

İşsizlik; çalışmaya hazır, iş arayan bireylere gerekli istihdamın sağlanamaması durumudur. Başka bir ifade ile, üretim faktörlerinden olan emek faktörünün üretime katılamaması halidir. 15 yaş ve üzeri çalışanlar ve çalışmak isteyenlerin toplamı bir ülkenin işgücünü oluşturmaktadır. İşgücüne katılım oranı, toplam işgücünün kurumsal olmayan çalışma çağındaki nüfus içindeki oranına denmektedir.¹⁹ *İşsizlik oranı* ise, iş

¹⁷ Karl Marks, Friedrich Engels, **Nüfus sorunu ve Malthus** (Çev. O.Yaylalı) ,İstanbul,Sol Yayınları, 1976, s.11 .

¹⁸ Mehmet Temiz, “ Yoksulluk – Ekonomik Kalkınma İlişkisi” İnönü Üniversitesi S.B.E İktisat Ana Bilim Dalı (Yayınlanmamış) Yüksek Lisans Tezi, Malatya , 2013 , ss. 32-33.

¹⁹ TÜİK, Hanehalkı İşgücü Araştırması Mikro Veri Seti,2006
http://www.tuik.gov.tr/MicroVeri/Hia_2006/turkce/metaveri/tanim/index.html#(Çevrimiçi)25.12.2017

bulamayan nüfusun toplam işgücüne bölünerek elde edilmesi ile bulunan orandır. Son dönemlerde esnek çalışmanın yaygınlaşması nedeni ile “eksik istihdam” edilenlerin artması, çok kısa süre(birkaç gün,bir hafta) çalışmış olanlar işsizlik tanımının dışında kalmalarından dolayı işsizlik oranları tam olarak işsizliği yansıtmamaktadır. İşsizliğin yaşanmasının bireylerle olduğu kadar ülkelerin gelişmişliğinden, yönetilmesine kadar birçok nedenlerle ilgisi bulunmaktadır. Ülkede yaşanan ekonomik krizler, teknolojinin işgücünü azaltması tarım makinelerinin insan gücünün yerini alması, kırsaldan kente göçün hızlanması, nüfus artış hızının istihdama göre fazla olması, devletin uyguladığı istihdam politikalarının yanlış olması gibi birçok neden işsizliği arttırmaktadır.

İşsizliğin, bireyler üzerindeki etkileri en çok ekonomik olarak kendisini hissettirse de, topluma yansıyan birçok sorunu beraberinde getirmektedir. İşsizlik, bireyin kendisini faydasız biri gibi hissetmesine, kötü alışkanlıklar edinmesine, suça yönelmesine neden olmakta, ilk önce ailesinin daha sonra toplumun düzeninin bozulmasına yol açmaktadır. Ailede ekonomik sıkıntılarla başlayan sorunlar en çok sağlıklı bireyler olarak yetişmesi gereken çocukları etkilemektedir. Çocukların geçim kaynağı gibi görülmesi ailedeki işsizliğin neden olduğu sorunlarla yakından ilgilidir. İşsizliğin yoksulluğu arttırması, toplumun istenilen refah seviyesine ulaşmasını engellemekte ve bireylerin dengelerinin bozulmasına yol açmaktadır.

Tablo 1.1. Türkiye’de İşsizlik Oranları, 2005-2018

Yıllar	İşsizlik Oranı(%)
2005*	9,5
2006*	9,0
2007*	9,2
2008*	10,0
2009*	13,1
2010*	11,1
2011*	9,1
2012*	8,4
2013*	9,0

2014*	9,9
2015*	10,3
2016*	10,9
2017**	10,2
2018**	10,2

Kaynak:TÜİK, işgücü istatistikleri , E.T. 20.09.2018

* 2005-2016 Şubat ayı işsizlik oranlarıdır.

** 2017-2018 Haziran ayı işsizlik oranlarıdır.

Türkiye’de Tablo 1.1’in yansıttığı rakamlar 2005 yılında % 9.5 olan işsizlik oranının 2012 yılına kadar 2009-2010 yıllarında daha da arttığını, 2011 yılında % 9,1 olan işsizlik oranının 2012’de 0,7 puan düşerek % 8,4 olarak gerçekleştiğini göstermektedir.2012 yılından sonra işsizlik oranları 2018 yılı da dahil olmak üzere artmaya devam etmektedir.

Tablo 1.2. Türkiye’de İşgücüne Katılım Oranları, 2007-2018

Yıllar	Kadın(%)	Erkek(%)	Toplam(%)
2007*	23,6	69,8	46,2
2008*	24,5	70,1	46,9
2009*	26,0	70,5	47,9
2010*	27,6	70,8	48,8
2011*	28,8	71,7	49,9
2012*	29,5	71,0	50,0
2013*	30,8	71,5	50,8
2014*	30,3	71,3	50,5
2015*	31,5	71,6	51,3
2016*	32,5	72,0	52,0
2017**	34,1	73,0	53,4
2018**	34,6	73,4	53,8

Kaynak:TÜİK, işgücü istatistikleri E.T. 25.09.2018

* 2007-2016 Şubat ayı işgücüne katılım oranlarıdır.

** 2017-2018 Haziran ayı işgücüne katılım oranlarıdır.

Tablo 1.2’de, 2007-2016 yılları Şubat ayı arasındaki işgücü katılım oranlarına bakıldığında,kadın ve erkek işgücü katılım oranlarının arttığı görülmektedir.İşgücüne katılım oranı, 2017’de %53,4, 2018’de ise 0,4 puanlık artış göstererek %53,8 seviyelerinde gerçekleşmiştir.2017 yılı Haziran ayında kadınların işgücüne katılım

oranı % 34,1 iken bu oran 2018 Haziranında 0,5 puanlık artışla % 34,6 olmuştur. Erkeklerde ise bu oranlar aynı dönemler için 2017’de % 73,0 olarak 2018’de ise 0,4 puan artarak % 73,4 oranında hesaplanmıştır.

Türkiye’de işsizlik istatistikleri TÜİK tarafından yapılmaktadır. İşsizlik istatistikleri oluşturulurken anket sisteminden yararlanılmaktadır. Belli dönemlerde hanehalkı işgücü anketleri ile işsizlik rakamlarının oluşumu sağlanmaktadır.

1.5.2.2. Nüfus Artışı

Nüfus, zaman içerisinde değişimler gösteren, hareketli, canlılığını koruyan toplumsal bir olgudur. Türkiye’de nüfusun dengeli bir dağılım gösterdiği söylenemez.

Bir bölgede ya da ülkede yaşayan insanların oluşturduğu nüfusun, eğitim durumu, cinsiyeti, kırdan veya kentte yaşaması ,çalışma ve çalışma kollarına göre dağılımı gibi göstergelerin belirlenmesi o ülkede yaşayan insanların oluşturduğu nüfusu tanımak adına önem taşımaktadır.²⁰

Doğurganlık oranının artması, ölüm oranlarının düşmesi nüfus artışını belirleyen faktörlerdir.Nüfus artışları göçlere bağlı olarak da değişim göstermektedir. Demografik geçiş sürecinde,doğum oranları yüksekliğini korurken,ölüm oranlarının azalması ve yaşam sürelerinin artması ile bu süreç içindeki dengelerin bozulması nüfusun hızlı artmasının nedeni olmaktadır.

İnsan faaliyetlerinin sürdürülmesi için uygun arazi ve iklim koşullarına sahip olan bölgelerde nüfus yoğunluğu fazla iken,fiziki koşulların elverişli olmadığı,ekonomik faaliyetlerin gelişmediği bölgelerde ise nüfus yoğunluğu azalmaktadır.²¹ Hızlı nüfus artışından dolayı kırsal alandan kentsel alana göçlerin yoğunluğu kentlerdeki nüfusu arttırmakta bunun beraberinde sosyal ekonomik birçok sorun meydana gelmektedir.

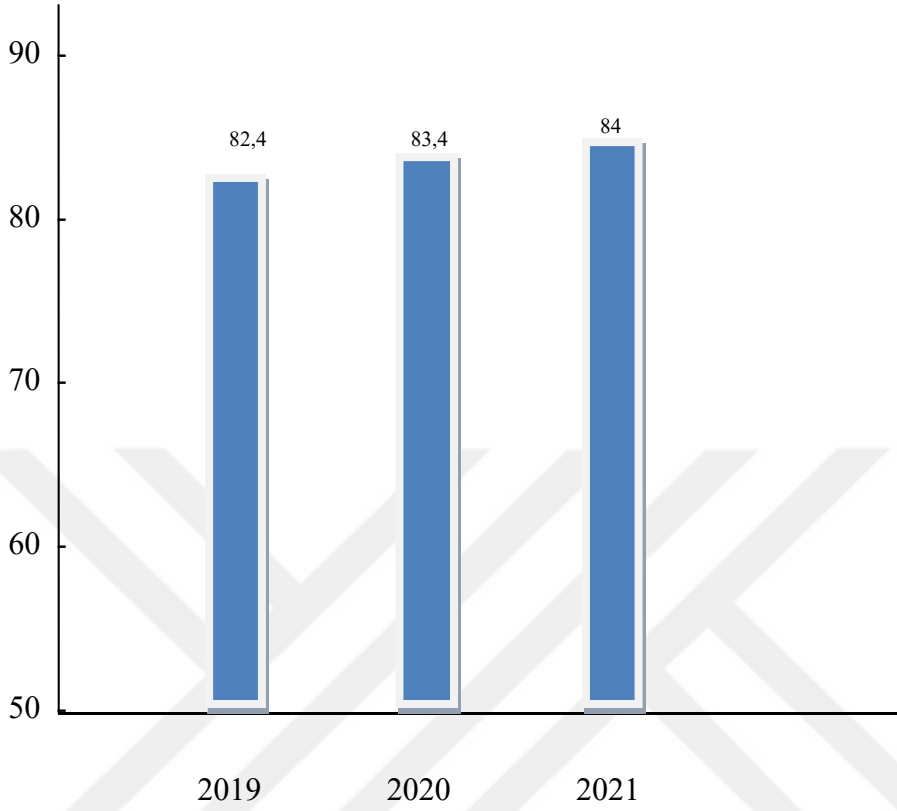
²⁰ Serkan Doğanay, Mete Alım “Türkiye Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası”, Ankara, Pegem Akademi , Kasım 2016, s.55.

²¹ Doğanay, Alım , a.e. ,s.55.

Köyden kente göç edenlerin kentlerdeki nüfusu çoğaltması, iş olanaklarının daralmasına, var olan istihdamın nüfus artış hızı karşısında yetersiz kalmasına ve insanların iş bulamamasından dolayı yoksullukla karşı karşıya gelmesine yol açmaktadır. Yoksul insan sayısındaki artış suç oranlarının da artmasına neden olmaktadır. En önemlisi nüfus fazlalığı, kişi başına düşen milli geliri de azaltmaktadır. Gelir eşitsizliği ve gelir dağılımında adaletsizlikler ortaya çıkmaktadır. Nüfus artışının bir başka etkisi toplumsal hizmetlerin ve ulaşımın artan nüfus karşısında ihtiyaçları karşılarken zorlanmasıdır. Kırsal alandan kentsel alana doğru artan nüfus artışlarında göçün etkisi kentsel alanları her türlü riske karşı açık bir duruma getirmektedir.

Göçün barınma ihtiyacından doğan düzensiz yerleşmeler sonucunda çarpık kentleşme ortaya çıkmaktadır ki, bu da ayrı bir sorundur. Ardından kültür çatışmalarını, sosyal dışlanmayı, insanların ayrıştırılıp yalnız bırakılmalarını getirmektedir. Türkiye'nin nüfusu, ilden ile veya ilçeden ile, hareketlilik göstermekle birlikte, uluslar arası göçlerle sürekli değişkenlik göstermektedir. Nüfusun hareketliliği; insan profilinin artması ile kültürel, sosyal anlamda değişik kültürlerin bir arada yaşamasına, toplumların birbirlerini tanımasına neden olmaktadır. Burada sorun, artan nüfusu içinde barındıracak, iş olanaklarına sahip, ekonomik açıdan insanların ihtiyaçlarını karşılayabildiği bir ülke olmak yatmaktadır. Aksi takdirde kendine yetersiz bir ülkenin nüfusunun artması o ülkenin yaşam şartlarını ağırlaştırmakta, çözüm yollarını da zorlaştırmaktadır.

Tablo 1.3. Türkiye Nüfus Öngörülleri(milyon kişi)

Kaynak: Hazine ve Maliye Bakanlığı, 2019-2021 Yeni Ekonomi Programı

Türkiye nüfusunun 2021 yılına kadar 84 milyon kişi olacağı öngörülmüştür.

Türkiye nüfusunun yaşam süresine bağlı olarak artması insanların yaşam seviyelerinin yükseltilmeleri ile mümkün olabilir. Kötü yaşam şartlarında,ekonomik sıkıntılarla,sosyal dışlanmalarla yoksulların çoğaldığı bir ülkenin nüfusunun artması birçok sorunu beraberinde getirecektir.Türkiye yoksullaşmanın önüne geçecek istikrarlı yatırım ve istihdam politikaları ile artan nüfusun ihtiyaçlarını karşılayabilecek duruma gelebilir.

1.5.2.3.Göç

Göç, insanlık tarihinin başlangıcından beri hareketliliğini koruyan bir yapıda devam etmektedir.Türkiye bu anlamda, hem coğrafi konumu nedeni ile hem de bölgesinde yaşanan krizlere kayıtsız kalmamanın getirdiği sorumlulukla güç durumda olan insanlara yardım etmesi, göç hareketliliğini arttırmış ve göçlerden en fazla etkilenen ülke olmuştur.

Türkiye, Suriye krizinin 2011 yılında başlaması ile Suriyelileri, Geçici Koruma Statüsü altında ülkesinde, diğer ülkelerin duyarsız kalmasına karşılık barındırarak,sosyal yardımlarla ihtiyaçlarını karşılamaktadır.

Ülkemizde Suriye vatandaşlarından başka Gürcistan, Türkmenistan, Irak, İran, Sudan, Afganistan uyruklu yabancılar çalışma izni alarak ülkelerine gidip gelmek suretiyle kalmaktadırlar.

Göç olgusu,dünya üzerinde farklı mekanlar arasındaki doğal ve ekonomik farklılıklar,insanların yaşadıkları yerlerden (farklı nedenlerle) başka yerlere gitmeleri sonucu ortaya çıkmıştır.²²

Göç bir süreçtir,bir anda gelişen sosyal bir olgu değildir.Her bir göç oluşumu kendine özgü nedenlere dayanan,yaşanma şekli ile içeriğiyle farklılıklar taşıyan bir görünüme sahiptir.²³

Türkiye’de kırdan kente doğru gerçekleşen göçler , ekonomik,sosyal ve kültürel değişimde önemli bir paya sahiptir.Göçlerin kente doğru kayması zaman içerisinde artan nüfusla birlikte kırsal kökenli kentsel sorunlar yaratmıştır.Kentlerde yoğun nüfus baskısının oluşması,barınma sorunundan doğan gecekondulaşma,suça yönelme(hırsızlık,gasp,anarşi,taciz)suçlarda artış,işsizlik,kültür çatışması gibi sorunların doğmasına yol açmıştır.

Göçün en temel belirleyicisi ekonomik faktörlere dayanmaktadır.Kırsal alanda yaşayan insanların tarım ve hayvancılığa dayalı geçim kaynakları makineleşme ile birlikte insan iş gücünü azaltarak insanları geçinmelerini sağlamak adına başka yerlere gitmelerine yol açmış fakat bu durum gittikleri yerlerde teknik, yönetsel alanlarda becerilerinin,bilgilerinin yetersiz olması işsiz kalmalarının nedeni olmuştur. İşsizlik de yoksulluğu ağırlaştırmaktadır. Göçün olumsuz yanlarından en çok etkilenen çocuklar olmaktadır. Göç edilen yerin kültürüne uyum sağlamaları, eğitimlerini tamamlamaları,

²² Doğanay ,Alın a.e., s.55.

²³ Fatime Güneş “Göç, Yoksulluk ve Sosyal Politika” , Adana ili göç deneyimi ile ilgili sunum ,2012, s. 185 .

kendilerini kabul ettirmeleri sosyal-kültürel anlamda çocukları zorlayan etkenlerdir. Çoğu çocuk da, kültür karmaşasının içinde kaybolup gitmektedir.

Türkiye’ye 2017 yılında göç edenlerin en fazla 25-29 yaş aralığında olduğu görülmüştür.Bunu diğer yaş grupları izlemiştir.Diğer yandan Türkiye’den göç edenlerin yaş aralığı yine 25-29 yaş olmuştur.Bunun nedeni, üretim yaşındaki genç nüfusun alternatif arayışları,daha iyi yaşam şartlarına ulaşma eğilimi,eğitim fırsatlarını değerlendirme gibi gerekçelerle açıklanabilir.²⁴

Yurt dışından gelen ve yurt dışına giden göçler illere göre farklılıklar göstermiştir.

Aşağıdaki tablo ile illerden yurt dışına giden ve yurt dışından gelen göçler, illere göre karşılaştırılmıştır.

Tablo 1.4. 2017 Yılı Yurt Dışından Gelen ve Yurt Dışına Giden Göçlerin İllere Göre Oranı

İller	Türkiye’ye Gelen göç	(%)	İller	Türkiye’den Giden Göç	(%)
Türkiye	466 333		Türkiye	253 640	
İstanbul	166 044	35,6	İstanbul	75 849	29,9
Ankara	46 475	10,0	Ankara	27 379	10,8
Antalya	21 888	4,7	Antalya	15 056	5,9
İzmir	12 031	2,6	Bursa	13 946	5,5
Bursa	11 191	2,4	İzmir	10 353	4,1

Kaynak: TÜİK,Uluslararası Göç İstatistikleri, 2017

Türkiye’ye 2017 yılında göç ederek gelenlerin illere göre kişi sayıları, tercih ettikleri ile göre değişmektedir.Tablo1.4’de göre, 166 bin 144 kişi,İstanbul iline göç

²⁴ TÜİK, Uluslararası Göç İstatistikleri, 2017 www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=30607 (Çevrimiçi) 21.10.2018

etmiş, Ankara iline göç edenlerin sayısı 46 bin 475 kişi, Antalya ili 21 bin 888 kişi göç almış, İzmir iline 12 bin 31 kişi ve Bursa iline ise 11 bin 191 kişi göç etmiştir. Kişi sayısı bakımından en fazla tercih edilen il İstanbul olmuştur. Türkiye’den yurtdışına göç edenlerin sayısında en fazla artış 75 bin 849 kişi ile İstanbul ilinde gerçekleşmiş, Ankara ilinden 27 bin 379 kişi, Antalya ilinden 15 bin 56 kişi, Bursa ilinden 13 bin 946 kişi ve İzmir ilinden ise 10 bin 353 kişi göç ederek ülkemizden ayrılmıştır. Göç hareketleri en fazla, nüfusun yoğun olduğu illerde görülmektedir.

1.5.2.4. Hanehalkı Büyüklüğü

Hanehalkı büyüklüğünün tam olarak yoksulluğa etkilerinin boyutu bilinmemekle beraber çok çocuklu ailelerin bir veya iki çocuklu ailelere göre ekonomik olarak zorlanmakta oldukları görülmektedir. Çocuklarının eğitimlerinin yarım kalması, çocuklarını işgücü olarak görmeleri bu ailelerin çocuklara yetecek maddi imkanlara sahip olmamasından kaynaklanmaktadır. Hanehalkının büyüklüğü kadar yapısı da yoksulluğun belirlenmesinde önemli olmaktadır. Aile reisinin eğitim düzeyi, çalışma yaşı, özürlü olup olmaması gibi belirleyicilerin yanında kadının tek başına çocuklarına bakmak zorunda kalması, evde yaşlı ve bakıma muhtaç kimselerin olması yoksulluk risklerini arttıran durumlardır. Hanehalkı reisinin kadın olduğu hanehalkları, erkeğin reis olduğu hanehalklarına göre daha çok yoksullukla karşılaşmaktadırlar. Hanehalkının büyüklüğü hanenin kalabalıklığının göstergesi olup, hane içindeki her türlü kullanımı, parasal bölüşümü olumsuz etkilemekte, ortak kullanım sonucu ortaya çıkan sağlık sorunları hanehalkı büyüklüğünün bir başka boyutunu göstermektedir.

Türkiye’de 2012 yılında ortalama hanehalkı büyüklüğü 3,7 kişiden, 2017 yılında 3,4 kişiye düşmüştür. Şırnak, 6,4 kişi ile 2017’de ortalama hanehalkı büyüklüğüne sahip il olmuştur. Çanakkale, Eskişehir ve Tunceli 2,7 ile ortalama hanehalkı büyüklüğünün en düşük olduğu iller olarak açıklanmıştır. 2017 yılında

Diyarbakır’da, tek kişilik hanehalkı oranı %8,5 ,Tunceli’de ise bu oran % 26,1 olarak görülmüştür.²⁵

1.5.2.5.Eğitim

Eğitim, toplum yaşamında bireylere gerekli olan bilginin kazanılması, yeteneklerin ve davranışların geliştirilmesi için sürekliliği olan sistematik süreçtir.

Yoksulluk, eğitime ulaşmayı zorlaştıran, azaltan bir etkidir. Yoksulluğun eğitimle olan ilişkisine bakıldığında, eğitim seviyesinin düşük ya da yüksek olmasının, ülkelerin gelişmişlik düzeyi ile ülkelerin eğitime verdikleri önem ve eğitim yatırımlarına ayırdıkları harcamalarla yakından ilişkili olduğu görülmektedir.Eğitim fırsatlarını yakalayamamış veya eğitimi yarım kalmış bireylerin,eğitimlerini sürdürmelerinin zorlukları,onları vasıfsız,eğitimsiz bireyler olmaya itmektedir.Yoksulluklarından dolayı, kaçırdıkları fırsatlar, bireyleri vasıfsız işlerde çalışmalarına yol açmaktadır. Eğitim seviyesi yükseldikçe bireylerin fırsatları yakalama ve yararlanma şanslarının da yükseldiği, iş bulma olanaklarının arttığı görülmektedir.

Eğitim, emeğin verimliliğini arttırıcı etkisinden dolayı yoksulluk üzerinde önemli rol oynamaktadır.Emeğin verimliliği üzerindeki etkiyle kişilerin gelirleri,kendilerini ifade edebilme yetenekleri,istihdamdan yararlanma olanakları,kendilerini farklı iş kollarında deneyip kendilerine uygun işi seçebilme şansları artmaktadır.²⁶

Eğitimdeki eşitsizlikler yoksulların eğitim olanaklarına ulaşamamasından kaynaklanmaktadır.Köy ve kent hatta kentler arasında eğitimin kalitesinde farklılıklar bulunmaktadır.Bu konuda Udry,yoksul çocukların devam ettiği okulların ve öğretmenlerin kalitesinin düşük olmasının, çocukların okula devam etmelerini ve eğitimine önem vermelerini etkilediğini,iyi ve kaliteli eğitimin iyi öğretmenler tarafından özendirilerek çocukların okula gitmelerinin sağlanabileceğini belirterek,Mozambik’te yapılan bir araştırmada;öğretmenlerin kalitesindeki

²⁵ TÜİK, İstatistiklerle Aile, 2017 <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=27597> (Çevrimiçi) 30.10.2018

²⁶ Mehmet Temiz a.g.e. s. 35.

yükselmelere bağılı olarak,okula devam eden çocukların oranında da artışlar gösterdiği görülmüştür.²⁷

Gelir durumu iyi olan kişiler okul ve öğretmen tercihlerinden dolayı daha iyi eğitim almakta, yoksulların ise böyle bir tercihte bulunma şanslarının olmaması fırsat eşitsizliğini yaratmaktadır.Bu durum gelir eşitsizliği ile fırsat eşitsizliğinin eğitimdeki ilişkisini göstermektedir.Ailelerin eğitim seviyesi yükseldikçe,eğitime verilen önem artmaktadır.Eğitim seviyesinin yükselmesi toplumun bilinçlenmesine,geleceğe ait öngörülerinin ve beklentilerinin olmasına, kadercilikten kurtulmalarına yardımcı olmaktadır.

Eğitim hizmetlerinin sürdürülebilmesinin, herkese ulaştırılabilmesinin devlete bir maliyeti olduğu kadar bireylerin de bu hizmetten yararlanmasının bir maliyeti vardır.Eğitime yapılan harcamalar, uzun vadede bireye yapılan yatırımdır.Eğitimin yeniliklere açık,ülkesine projeler üretebilecek kapasitede bilgi donanımına sahip çocuklar,gençler yetiştirmesi,becerilerini geliştirmesi bireye olduğu kadar devlete kazandırdıkları ile yatırımların en yararlısıdır.Yoksulluğun,eğitimi engellemesinin önlenememesi,gelecekte sadece bireyin değil devlet olarak geri kalmışlığın göstergesi olarak geri dönecektir.

TÜİK, 2017 Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırmasına göre; eşdeğer hanehalkı kullanılabilir medyan gelirinin %50'si dikkate alınarak hesaplanan yoksulluk oranlarına bakıldığında;yoksul olanlar içersinde %25,4'nün okur-yazar olmadığı,% 21,7'sinin bir okul bitirmeyenlerden oluştuğu, %11,7'sinin ise lise altı eğitimliler, %5,5'inin ise lise ve dengi okul mezunları olduğu görülmüştür. Bu oran yükseköğretim mezunlarında %1.5 gibi düşük oranda gerçekleşmiştir. Bu veriler göstermektedir ki, eğitim seviyesi yükseldikçe yoksulluk oranları düşmektedir. Eğitimin, yoksulluğun azaltılmasındaki rolü oldukça büyüktür. Bu yüzden eğitime küçük yaşlarda başlanması önem kazanmaktadır.Ülkemizde okul-öncesi eğitime 3 yaş gibi küçük yaşlarda başlanmasının amacı;çocukların fiziksel olduğu kadar zihinsel,duygusal gelişimlerine yardımcı olmak,iyi alışkanlıklar kazanmasını ve

²⁷ Christopher Udry,“Child Labour”,ed.Banerjee A.V.,Benabau R.,Mookherjee D.,Understanding Poverty,Oxford University Press, 2006, p.254.

eğitimlerinin devamında zorlukları daha kolay aşmalarını sağlamaktır.MEB istatistikleri, 2016-2017 eğitim- öğretim yılında ilköğretimdeki net okullaşma oranını % 96,51 olarak, ortaöğretimdeki net okullaşma oranını ise %82,54 olarak açıklamıştır.Bu rakamlar, eğitimin önemsendiğinin göstergesi olmaktadır.

Tablo 1.5. Ne Eğitimde Ne de istihdamda olan 15-24 yaş arası nüfusun eğitim durumu

	Toplam nüfus	Ne eğitimde ne istihdamda olanlar	Ne eğitimde ne istihdamda olanlar(Kasım,%)			
			2017	2016	2015	2014
GENEL TOPLAM						
Toplam	11.876	2.717	22,9	23,9	23,3	24,4
Okuryazar olmayan	221	175	79,2	77,1	76,1	75,7
Lise altı eğitilmiş	7.055	1.520	21,5	22,7	23,4	24,1
Lise	1.763	301	17,1	17,0	15,1	16,6
Mesleki ve Teknik Lise	1.602	358	22,3	23,2	18,7	20,4
Yüksek öğretim	1.235	363	29,4	31,8	27,6	30,0
ERKEK						
Toplam	6.040	813	13,5	14,3	13,9	14,2
Okuryazar olmayan	95	70	73,7	72,8	66,7	72,7
Lise altı eğitilmiş	3.655	408	11,2	12,2	13,3	12,8
Lise	900	94	10,4	10,0	9,9	9,4
Mesleki ve Teknik Lise	865	130	15,0	16,8	12,0	14,3
Yüksek öğretim	524	110	21,0	24,3	20,6	23,3
KADIN						
Toplam	5.837	1.904	32,6	33,6	32,7	34,7
Okuryazar olmayan	126	104	82,5	79,6	80,1	77,2
Lise altı eğitilmiş	3.401	1.112	32,7	34,3	34,3	35,9
Lise	863	207	24,0	23,8	20,4	23,2

Mesleki ve Teknik Lise	737	228	30,9	29,8	25,5	27,6
Yüksek Öğretim	711	253	35,6	37,4	32,8	35,9

Kaynak: Dünya gazetesi-Alaattin Aktaş- Eko Analiz, 27.02.2018

Tablo 1.5’te 2017 yılı kasım ayı itibarıyla 15-24 yaş arası nüfusun 11 milyon 876 bin olduğu bu nüfusun 221 bininin okuma yazma bilmediği görülmektedir.15-24 yaş arası nüfus grubundaki her 100 gençten 23’ü eğitimde de, istihdamda da bulunmamaktadır. Okuma yazma bilmeyen 221 bin gencin 95 binini erkekler,126 binini ise kadınlar oluşturmaktadır.2014-2017 yılları arasında toplamda yüzde oranlarının düştüğü görülmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

ÇOCUK, HAKLARI, ÇOCUK YOKSULLUĞU VE YANSIMALARI

Çocuklar, toplumların küçük, savunmasız korunması gerekli bireylerini oluşturmaktadır. Aile başta olmak üzere devletin, toplumun bireylerinin, çocukları koruma ve gözetme sorumluluğunu taşıması gerekmektedir. Çocukların korunması, kollanması ve geleceklerinin refahını sağlamak açısından ulusal ve uluslararası belgeler ve sözleşmeler oluşturularak, çocukların doğuştan sahip olduğu haklar gözetilmek istenmiştir. Amaç, çocukları daha iyi geleceklere hazırlamaktır. Çocukların eşit şartlarda eşit olanaklara sahip olması devletlerin refahının ve gelir paylaşımının eşitliği ile orantılıdır. Çocukların yoksulluktan dolayı yaşadığı yoksunluklar yetişkinlere göre daha fazla yıkıma sebep olmakta, geleceklerini olumsuz yönde etkilemektedir. Çocuk yoksulluğu; çocuk işçileri, sokakta çalışan çocukları, suça itilen çocukları topluma yansıtarak, yoksulluğun, çocukların en temel hakkı olan çocukluklarını yaşama hakkını ellerinden almaktadır. Çocuk yoksulluğunu azaltmak, en aza indirecek önlemleri almak devletin önemli görevleri arasında yer almaktadır.

2.1. Çocuğun Tanımı ve Kavramı

2.1.1.Çocuk Tanımı

İnsan yavrusunun, doğduktan ergenlik çağına erişine kadar geçen büyüme evresindeki adı “**çocuk**” olarak tanımlanmaktadır.

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesinin 1.Maddesinde; “*bu sözleşme uyarınca çocuğa uygulanabilecek kanuna göre daha erken yaşta reşit olma durumu hariç, 18 yaşına kadar her insan çocuk sayılır.*”²⁸ ifadesi bulunmaktadır.

²⁸ Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, <https://www.unicef.org/turkey/çocuk-haklarına-dair-sözleşme>

5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu'nun 3/1-a maddesi uyarınca “ *çocuk daha erken yaşta ergin olsa bile,on sekiz yaşını doldurmamış kişi*” olarak tanımlanmıştır.²⁹

Çocuk tanımları farklı şekillerde ifade edilirken, çocukluğun hangi yaşta başlayıp, hangi yaşta sonlandığı konusu tartışmalı bir konudur.Ülkeler arasında bir birlik olmadığı gibi, Türkiye’de de Medeni Hukukta, Ceza Hukuku’nda çocuğun yaşı farklı düzenlenmiştir.

İlk çağlar çocuğun doğan bir insan yavrusundan öteye gidemediği çağlardır.Ataerkil aile yapısının söz konusu olduğu babanın çocuk üzerindeki velayet hakkının bulunduğu, çocuğun sadece çocuk olarak algılandığı, sosyal ve duygusal ihtiyaçlarının farkına varılmadığı dönemlerdir.

Orta çağda ise,çocuklara küçük yetişkinler gözüyle bakılmış,çocukluk dönemi ise işe yaramaz boşa geçen zaman dilimi olarak değerlendirilmiştir.O dönemin yaşam koşulları ve ailelerin çocuk konusundaki bilinçsizlikleri çocuklara gereken özenin gösterilmesini engellemiştir.Avrupa’daki aydınlanma çağının etkisi, çocuklara bakış açısında değişiklikler getirmiş,çocuğun önemsenmeye başlanması,çocukluk döneminin kritik bir geçiş dönemi olarak algılanması bu döneme rastlamaktadır.³⁰

Ülkemizde çocuğa dair tanımlar,bakış açısı, bölgeler arası hatta bölgelerin şehirleri arasında bile farklılıklar göstermektedir.Bazı bölgelerde çocuğun sadece doğup büyümesi gereken canlılar olduğu, çocuğu anlamak, yardımcı olmak adına hiçbir girişimin olmadığı görülmektedir.Kendi çocuk olarak tanımlanmamış bireyin, çocuğunu çocuk olarak tanımlaması mümkün değildir.

Toplum bilimcilerin çocuğa bakış açılarında, çocukların fiziksel gelişimlerinden çok sosyal, bilişsel gelişimlerinin önemi vardır.Çocuğa, doğan her canlı gibi değil de sosyal bir varlık olarak bakmaları da bu yüzdendir.

Günümüzde çocuk ve çocukluk tanımları, çocuğu kişisel özellikleri, çevresi ile olan ilişkileri, gelişimi, sahip olduğu hakları ile birlikte ele alıp değerlendirilerek

²⁹ 5395 Sayılı Çocuk Koruma Kanunu, madde.3/1-a

³⁰ Mehmet Sağlam, Neriman Aral “Tarihsel Süreç İçerisinde Çocuk ve Çocukluk Kavramları”**Çocuk ve Medeniyet Dergisi**, C:1,S:2, 2016, s.53.

yapılmaktadır. Çocuğa ve çocukluk dönemine ait tanımların, çocukları sadece sosyal, psikolojik, fiziksel yönleri ile tanımlaması çocukları ifade etmek adına yetersiz kalmaktadır. Bugünün bakış açısı çocuğuna değer veren önemseyen, çocukların hakları olduğunun bilincinde olan bireyler sayesinde olumlu olarak değişmektedir.³¹

Günümüzde ise çocuk, teknolojinin ilerlemesi ile daha çok bilgiye ulaşan, sorgulayan çocuk yapısına dönüşmüş, aileler çocuklarını iyi eğitim almaları konusunda sürekli takip eden, yarıştıran duruma gelmişler ve bugünün çocukları sanal bir dünya ile kendilerini yalnızlaştırmışlardır. Teknoloji toplumları ilerletirken bir yandan da toplumun bireyleri arasındaki bağın zayıflamasına neden olmuştur.

2.1.2.Çocukluk Kavramı

Çocuk, çocukluk kavramının, toplumdan topluma değişik tanımlarla ele alınmasının nedeni, toplumun çocuğa bakış açısını yansıtan kültürel yapılarının, inançlarının, ekonomik gelişmişliklerinin, toplumsal yapı özelliklerinin farklılığından kaynaklanmaktadır. Çocuk ve çocukluk kavramının toplumsal bir kavram olarak belirginleşmesini, çocuklara tanınmış olan haklar, toplumun çocuğa verdiği önem ve sorumluluklar belirlemiştir.³²

Yapılan araştırmalarda görülmektedir ki, çocuk tanımının ve kavramının değişen yapısal-kültürel etmenlerle birlikte değişmekte olduğudur. Hiçbir toplumda, hiçbir dönemde tüm kategorilere uyan tek bir çocukluk kavramının bulunmadığı görülmektedir.

Çocuk ve çocukluk kavramları, tarihin farklı dönemlerinde farklı biçimlerde algılanmasına rağmen her zaman var olmaya devam etmiş ve değişimlerle birlikte kavramlara yeni anlamlar yüklenmiştir. Çocuk veya çocukluk kavramının Medeni Kanunda “küçük”, İş Kanunlarında “çalışan çocuk”, “çocuk işçi”, Çocuk Koruma Kanununda ise “korunma ihtiyacı olan çocuk”, “suça sürüklenen çocuk” gibi

³¹ Sağlam , Aral a.e., s.45.

³² Mine Tan “Çağlar Boyunca Çocukluk” Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, C:22,S:1, 1989, ss.71-72.

kavramlarla ifade edilmesi gösteriyor ki, çocuk kavramı farklı kanunlarda farklı şekillerde kullanılmaktadır.

Çocukluk kavramı yalnızca biyolojik gelişimin bir göstergesi olarak değil psikolojik ve toplumsal evreleri olan bir gelişim olarak algılanmalı ve kavranmalıdır. *Çocukluk*, çocuğun yaşamındaki koşulları, çocuk olma dönemini kapsayan olumlu ya da olumsuz yaşanan yılların açıklamasının adıdır.

Çocukluk dönemi ailedeki bireylerin rol model olarak alındığı, büyüme evresine geçildiğinde kimlik arayışlarının ortaya çıktığı, aile ve çevre ilişkileri ile şekillenen bir dönemi ifade etmektedir. Çocuğa ya da çocukluğa ait kavram, toplumların çocuğa verdiği önem, haklarına duyduğu saygı, koruyucu olma gibi birçok özveri ile anlam kazanabilir.

2.2. Çocuk Hakları

Çocuklar fiziksel, ruhsal anlamda korunmasız, savunmasız, güçsüz ve en bağımlı kesimi oluşturmaktadır. Çocukları korumak, kollamak, geleceğe yararlı bireyler olarak hazırlamak, toplumun her kesiminin sorumluluk alması ile gerçekleşebilir. Çocuklar kabul edilmiş haklara sahip oldukları halde bu hakların birçoğunun ihlali ile karşı karşıya kalmaktadırlar. Çocuk haklarının var olma nedeni, çocukların geleceğe güvenle bakmalarını sağlamak ve özgürlüklerinin korunarak sağlıklı bireyler olarak topluma kazandırmaktır. Çocuk haklarının özgürlük içinde ve dengeli biçimde korunması toplumların geleceklerinin sağlıklı bireyler tarafından şekillenmesini sağlamak açısından önemlidir. Eğitim kuramcısı John Dewey “*eğer bir toplumda çocuklar ihmal ediliyorsa o toplum geri kalmış bir kültürdür. Ancak çocukların gelişimine önem veriliyorsa o toplumun kültürü gelişmiş bir kültürdür*” sözü ile çocukların önemsenmesi gerektiğine dikkati çekmiştir.³³

Çocuk Hakları; çocukların yaşama, sağlıklı gelişme, eğitim, barınma, kendilerini ifade edebilme, katılım gibi doğumlarından itibaren sahip olduğu ve yasalarla korunma

³³ İzmir Barosu Çocuk Hakları Merkezi, **Çocuk Hakları Bülteni**, 20 Kasım 2018 özel sayısı ISSN:1305 7561, s.1.

altına alınmış haklarının bütününe çocuk hakları denmektedir.Çocuk hakları evrensel olmasından dolayı dünyanın her yerinde geçerlidir.

Çocuk Haklarına ait bildirgeler, sözleşmeler çocukların doğuştan sahip olduğu hakların korunması, toplumdaki yerlerinin belirlenmesi, gelişmeleri için gereken sorumlulukların yerine getirilmesi ve bu bilincin toplumun bütün bireylerinin taşıması gerektiği düşüncesi ile oluşturulmuş, devletlerce imzalanmış sözleşmelerdir.Çocuk Hakları aşağıda sayılan belgelerle korunma altına alınmaya çalışılmıştır.

- Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi (1924)
- Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Bildirgesi(1959)
- Türk Çocuk Hakları Bildirisi(1963)
- Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi(1989)

2.2.1.Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi

Çocukların yetişkinlerden daha çok ve daha özel ilgilenilmesi gereken bireyler olduğunun anlaşılmasının gerekliliğinden yola çıkarak hazırlanmış olan Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi ilk uluslararası bildirge olma özelliği taşımaktadır.

Milletler Cemiyeti, ülkelerin uymalarını istedikleri yaşam standartlarının tespiti için çalışmış, çocukların her türlü istismar ve ihmallerden uzak kalmasının gerekliliğinden hareket ederek çocukların korunma haklarının yetişkinlerden özel olarak ele alınması amacıyla ilk **Çocuk Hakları Bildirgesi**'ni hazırlamışlardır.³⁴

26 Eylül 1924 yılında Cenevre'de imzalanan bu bildirge ile felaket anlarında ilk önce çocukların korunmasına dikkat çekilmiş,çocuk haklarının toplumsal ve bilimsel bir sorumluluk olduğu, çocukların her türlü istismara karşı korunmasının önemi belirtilmiştir.Mustafa Kemal Atatürk, 1928 yılında Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesini imzalamıştır.

³⁴ Gülgün Müftü, Bir Tarihçe: Çocukların Hakları ve Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına dair Sözleşme , 2013

<http://www.cocukhaklariizleme.org/bir-tarihce-cocuklarin-haklari-ve-birlesmis-milletler-cocuk-haklarina-dair-sozlesme>

2.2.2.Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Bildirgesi

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda 1948 yılında kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinde, insan haklarını korumaya yönelik çalışmalarının içeriğinde çocukların da hakları ve özgürlükleri gözetilmiş olmakla birlikte, çocukların korunmaya ve gözetilmeye yetişkinlerden daha fazla ihtiyacı olması, 1924 yılındaki Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi üzerinde ayrıntılı bir çalışmayı gerektirmiş,bu çalışmaların sonucunda yeniden 10 maddeden oluşan bir Çocuk Hakları Bildirgesi hazırlanmıştır.Bu bildirge 20 Kasım 1959 Tarih ve 1386 Sayılı Kanun ile **BM Genel Kurulu** tarafından kabul edilerek,imzalanmıştır.³⁵Bildiri, çocuklara karşı ayrımcılık yapılmaması, çocukların gelişmelerini sağlayacak tüm olanaklardan yararlandırılması, fiziksel, zihinsel engelli çocukların bakım ve tedavilerinin yapılarak eğitim görmelerinin sağlanması gibi 10 maddeyi kapsamaktadır.Bu sözleşme,uluslar arası alanda çocuk refahı için yol gösterici olmuştur.

2.2.3.Türk Çocuk Hakları Bildirisi

UNESCO'nun,Türkiye'de çocuk haklarına ait bir bildirgenin,çocuk hakları bildirgelerinden yararlanılarak hazırlanmasına ilişkin bulunduğu öneri dikkate alınarak, çalışmalar yapılmış ve 28 Haziran 1963 tarihinde UNESCO, Türkiye Milli Komitesinin hazırladığı Türk Çocuk Hakları Bildirisi komisyon üyeleri tarafından genel kurul toplantısında kabul edilmiştir.

Türk Çocuk Hakları Bildirisi, çocukların iyi bakılmasını, yetiştirilmesini, iyi eğitim almasını, sevgi, kabul görölme ve yardım görme hakkını,16 yaşından önce çalıştırılmayacağını, sömürülemeyeceğini, ana ve babanın çocuğuna bakmakla yükümlü olduğunu, resmi eğitimde olmayanlar için beceri ve bilgi kurslarının MEB tarafından açılıp çocukların bu kurslardan yararlandırılmasını, uyum sorunu olan özürlü çocukların iyileştirilip topluma kazandırılmalarını kapsamaktadır.Bu bildiri ile

³⁵ Müftü, a.e. ,2013

devletinde çocuğun korunması amacı ile yasal, idari ve uygulamaya yönelik her türlü önlemi almasının gerekliliğine vurgu yapılmıştır.³⁶

2.2.4.Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesinin,Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda kabul edilip,imzaya açıldığı tarih 20 Kasım 1989,yürürlüğe girdiği tarihte 2 Eylül 1990 yılıdır.Türkiye'nin bu sözleşmeyi imzaladığı tarih ise 14 Eylül 1990'dır.Sözleşmenin onaylanmasının uygunluğu, 9 Aralık 1994 tarihinde 4058 sayılı kanunla, 11 Aralık 1994 tarihli, 22138 sayılı Resmi Gazetede yayınlanmıştır. Sözleşmenin, Türkiye'de onaylanarak yürürlüğe girdiği tarih 4 Mayıs 1995'tir.³⁷

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi, çocukların yaşama, gelişme, korunma katılma, yararlarının gözetilmesi ve ayırım gözetilmemesi gibi genel hakları kapsayan temel ilkelerden oluşmuştur. Her çocuk yaşama hakkına sahiptir. Aile ve Devlet çocuğun yaşaması için gerekli koşulları yerine getirmek zorundadır. Çocukların her aşamasının gelişmesinde en elverişli koşulların sağlanması devletin sorumluluğundadır. Çocukların gelişimi fiziksel, zihinsel, psikolojik anlamda toplumsal gelişmeye uyum gösterebilecek şekilde takip edilmeli ve gereken önlemlerin alınması ile çocuğun gelişimine zarar verecek etkenlerden uzak tutulması sağlanmalıdır. Çocuklar toplumun korunmasız ve savunmasız bireyleridir. Bu yüzden de çocukların haklarının korunması amacını taşıyan sözleşmede, koruma görevinin devletin birimleri ile birlikte sivil toplum örgütleri ve bakım kurumları aracılığı ile sağlanırken dikkat edilmesi gereken konunun çocuğun yararının gözetilmesi olduğu belirtilmiştir. Çocuk bir birey olarak toplumda yer alması nedeni ile kararlarını alabilme, uygulayabilme ve değerlendirebilme süreçlerine katılma hakkına sahiptir. ÇHS, hiçbir ayırım gözetmeksizin tüm çocukları kapsayan bir sözleşmedir.Çocukların ırkının, cinsiyetinin, dininin ve fiziksel özelliklerinin bir önemi yoktur.Sözleşmeyi

³⁶ Sevil Lale Kurt, "Çocuk Haklarına İlişkin Temel Uluslararası Belgeler ve Türkiye Uygulaması", **Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi**, Y:16, S:36, Ocak-Haziran 2016, s.105.

³⁷ **Sosyal Çalışma Görevlileri için Eğitim Kitabı**, Kasım 2013, s.22.

imzalayan tüm devletler Çocuk Hakları Sözleşmesinin ilkelerinde yer alan hakları tanır ve taahhüt ederler.³⁸

2.3. Çocuk Hakları Komiteleri, Türkiye Çocuk Koordinatörleri

2.3.1.Çocuk Hakları Komitesi (CRC)

Çocuk Hakları Komitesi, Çocuk Hakları Sözleşmesini imzalayan devletlerin bu sözleşmeye ait hakları uygulamalarını izleyen bağımsız uzmanların oluşturdukları bir topluluktur.Sözleşmeyi imzalamış olan ülkeler, sözleşmede yer alan hakların nasıl uygulandığını belirten raporlarını düzenli olarak komiteye sunmakla yükümlüdürler.Komitenin görevi, her raporu inceleyip,rapor hakkındaki olumlu ya da olumsuz görüşlerini raporun ait olduğu üye devletlere “nihai izlenimler”adı şeklinde sunmasıdır.³⁹

2.3.2.Çocuk Hakları Komiteleri Türkiye Çocuk Koordinatörleri

Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlükleri bünyesinde çalışmalar yapan Çocuk Hakları Komitesine üye olan çocuk temsilciler tarafından seçilen bir kız,bir erkek olmak üzere iki yılda bir seçim yapılan çocuk temsilcilerden oluşan topluluklardır.Çocuk Hakları komiteleri çocuklara haklarını anlatmak,savunmak,çocukların seslerini duyurmak amacı taşıyan topluluklardır.⁴⁰

2.3.3.Çocuk Hakları İzleme ve Değerlendirme Kurulu

4 Nisan 2012 Tarih 28254 Sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan 2012/9 Başbakanlık Genelgesi ile kurulmuş olan bu kurul, çocuk haklarının korunması, izlenmesi ve geliştirilmesi amacını taşımaktadır.Kurulun çocuk haklarına ait alınabilecek önlemlerle ilgili olarak önerilerde bulunmak, kamuoyunu

³⁸ Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, <https://www.unicef.org/turkey/çocuk-haklarına-dair-sözleşme>

³⁹ Çocuk Hakları Komitesi(CRC), <http://www.ihop.org.tr/2007/04/04/cocuk-haklar-komitesi-crc/> (Çevrimçi) 12.12.2018

⁴⁰ T.C.Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Ulusal Çocuk Hakları Stratejisi Belgesi ve Eylem Planı 2013-2017 s.5.

bilgilendirmek, çocuk haklarının korunmasına yönelik kurumlar arasında işbirliğinin yapılmasını sağlamak, strateji belgesi ve eylem planları hazırlamak gibi görevleri vardır.⁴¹

2.3.4. Ulusal Çocuk Hakları Strateji Belgesi

Çocuğun üstün yararı ve haklarının korunması amacı ile anayasada belirtilen sosyal devlet anlayışının gerektirdiği şekilde Türkiye, çocukları ilgilendiren yasal ve idari önlemleri almakla yükümlüdür. Ulusal Çocuk Hakları Strateji Belgesi, Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi ilkeleri doğrultusunda, sözleşmede belirtilen çocukların yaşama, gelişme, korunma ve katılım haklarının uluslararası standartlarda uygulanabilmesi, çocukların hayata daha etkin şekilde katılımlarının sağlanması, gerekli olan tüm koşulların iyileştirilmesi için hazırlanmış belgedir. Belgenin oluşturulma nedeni, Türkiye’de çocuk hizmetlerinde odaklanılan noktanın çoğunlukla suça sürüklenmiş ve korunmaya muhtaç çocuklar olması ve dolayısıyla tüm çocukları kapsamamasıdır. Bu belgenin amacı, tüm çocuklar kapsayacak şekilde hazırlanarak, tüm çocukların haklarının korunması ve refahlarının artırılmasıdır.⁴²

2.4. Çocuk Yoksulluğu

Çocuk ve yoksulluk kavramlarının birleşmesi ile ortaya çıkan *Çocuk yoksulluğu* kavramı, UNICEF’in 2005 yılında yayınladığı “Dünya Çocuklarının Durumu” isimli raporda, çocukların yaşama, büyüme ve gelişmesi için gerekli olan maddi ve manevi olanaklardan mahrum kalması durumu olarak tanımlanmıştır.⁴³ UNICEF’e göre, “çocuk yoksulluğu göstergeleri, bebek ve çocuk ölüm oranları, beş yaş altı düşük kilo, beş yaş altı boy uzunluğu, temiz içme suyuna ulaşan nüfus oranı, aşıları tam olarak yapılmış çocuk oranı ve ilköğretime başlayan çocuk oranıdır. Çocuk yoksulluğunun tanımlanmasında, çocuğun yoksulluğu nasıl yaşadığı, ona hissettirdikleri, yoksul çocuk olmasını algılama biçimi önemlidir.

⁴¹ A.e., s.7.

⁴² T.C.Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Ulusal Çocuk Hakları Stratejisi Belgesi ve Eylem Planı 2013-2017, ss.6-9.

⁴³ UNICEF, “Dünya Çocuklarının Durumu” Raporu , 2005, s.18.

Çocukların yoksullukla tanışıp, yaşamaları birçok riskleri de beraberinde getirmektedir. Bu riskler; eğitimlerinin yarım kalması ya da hiç başlamaması, beslenme eksikliklerinin neden olduğu sağlık problemleri, vasıfsız işçiliğin sonucu işsizlikle karşılaşma ve elde edilen gelirin düşük olması, suça yönelme, kötü alışkanlıklar edinme, erken yaşlarda evlenmenin kurtuluş yolu olarak seçilmesi gibi birçok sorunun da doğmasına alt yapı oluşturmaktadır. Bu riskleri taşıyan çocuklar, genelde ailenin kalabalık nüfusunun geçiminin tek bir birey tarafından karşılandığı ve tek kişinin gelirinin kalabalık ailenin geçinmesinin yetersiz olduğu ailede yaşamaktadırlar. Düzenli gelirleri olmayan (mevsimlik, gündelik) işlerde çalışan ana, babaya sahip ya da sadece anne ve sadece babanın bulunduğu ailelerin çocukları, evde özürlü birine bakmak zorunda kalan ailelerin çocukları, göçün, savaşın sebep olduğu olumsuzluklarla karşılaşan çocuklar, ailenin yoksulluğundan doğan yoksulluklarını yaşamak zorunda kalmaktadır.

2.4.1. Dünyada Çocuk Yoksulluğu

Dünya Bankası ve UNICEF tarafından 2016 yılında yapılan bir çalışmaya göre dünyada yaklaşık 380 milyon aşırı yoksul çocuk bulunmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde, 5 yaşından küçük çocukların beşte birinden fazlası aşırı yoksul ailelerde yaşamaktadır. Çocukların aşırı yoksulluk içinde yaşamaları bedensel ve zihinsel gelişimlerini etkilemektedir. Örneğin Afrika'da Sahraaltı bölgesindeki çocukların yarısının bu yoksulluğu yaşıyor olması, sadece bu çocukların değil, ülkelerinin de gelecekte yoksulluktan kurtulamayacağını göstermektedir. Aşırı yoksul durumda olan çocukların yoksulluk oranı Sahraaltı Afrikası'nda % 50'nin biraz altında, dünyadaki en yoksul çocuklar içindeki oranı ise % 50'nin üstündedir. Güney Asya'da ise, aşırı yoksul olan çocukların oranı %36'dır. Bu oranın % 30'nu Hindistan'da yaşayan çocuklar oluşturmaktadır.⁴⁴

İngiltere'de her dört çocukta biri yoksulluk içerisinde yaşamaktadır. Çocuk yoksulluğunun 2021 yılına kadar devam edeceği yönünde uzmanlar görüşlerini belirtmişlerdir. İngiltere'de çalışan nüfusun % 74 gibi bir orana sahip olmasına rağmen

⁴⁴ <https://www.unicefturk.org/yazi/yoksulluk> (Çevrimiçi) 15.06.2018

yoksulluğun artma nedeni olarak kiralara yüksekliği, verim düşüklüğü, tam zamanlı çalışmanın çok az sayıda olması ve düşük ücretlerde çalışma gösterilmektedir.⁴⁵

Dünyadaki en yoksul durumda olan çocuklarda beslenme yetersizliğinin neden olduğu bodur kalma ve 5 yaşına gelmeden ölme olasılığı en zengin % 20'lik gruba göre iki kat daha fazladır. Kırsal kesimlerdeki çocukların bu riskle karşılaşma oranları yüksektir. Kırsal kesimde 1,8 milyon kişi iyileştirilmiş hijyen olanaklarından yoksundur. Hindistan, Bangladeş ve Nepal'de iyileştirilmiş hijyen olanaklarının, en yoksul hanelerin % 40 dilimine göre 1995-2008 yılları arasında az da olsa bir ilerleme kaydettiği görülmüştür.⁴⁶ Dünya Sağlık Örgütüne göre, 1990 yılında dünyada 12,8 milyon olan 5 yaş altı çocuk ölümleri, 2015 yılında 5,9 milyona düşerek yarı yarıya azalmıştır. 5 yaş altı çocuk ölümlerinin en çok görüldüğü Sahra Altı Afrika'sında her 12 çocuktan 1'i ölmekteyken, Güney Doğu Asya'da her 19 çocuktan 1'i ölmektedir. Gelir düzeyi az gelişmiş ülkelerde 5 yaş altı ölümlerde farklılıklar görülmektedir.⁴⁷

Dünyadaki çocukların eğitim durumuna bakıldığında, en az gelişmiş ülkelerde her 10 çocuktan 6'sı ilkokula gitmekte, varlıklı ailelerin çocuklarının okula gitme oranı Nijerya'da % 94 iken bu oran yoksul aile çocuklarında % 34 gibi az bir orana isabet etmektedir. Batı ve Orta Afrika'da okula giden 100 erkek çocuğa karşılık 90 kız çocuğu okula gitmektedir.⁴⁸ Sudan'da tahmini 2 milyon çocuk savaş, kuraklık, aşırı yoksulluk gibi nedenlerle okula gidememektedir.⁴⁹

⁴⁵ "Working poverty when a job is not enough" **The Economist**, 2016

(<https://economist.com/britain/2016/06/25/when-a-job-is-not-enough>) (Çevrimiçi) 20.10.2017

⁴⁶ UNICEF, Dünya Çocuklarının Durumu Raporu, Yönetici Özeti, 2015, s.4.

⁴⁷ WHO (World Health Organization, 2016). World Health Statistics 2016, Monitoring Health For the SDGs. France p. 34

⁴⁸ UNICEF, a.g.e., s.4

⁴⁹ UNICEF, Dünya Çocuklarının Durumu Raporu, Yönetici Özeti, 2015, s.25.

Tablo 2.1.Seçilmiş OECD Ülkelerinde 0-17 Yaş Göreceli Çocuk Yoksulluğu Oranları (%)

Ülkeler	2011	2016
Danimarka	3	2,9
Finlandiya	4	3,7
Norveç	5	7,3
Almanya	8	11,2
Avusturya	9	9,6
İsveç	9	9,1
Fransa	10	11,3
İtalya	17	18,3
Yunanistan	20	18,9
A.B.D.	20	20,9
İspanya	21	22,1
Şili	23	21,1
Türkiye	28	25,3

Kaynak:OECD, Family Database(www.oecd.org/els/social/family/database.htm). 28.01.2019

Tablo.2.1'e göre,göreceli çocuk yoksulluğu oranlarının 2011 yılında Danimarka'da % 3, Finlandiya'da % 4, Yunanistan'da % 20 ,Şili'de % 23,Türkiye'de % 28 olarak gerçekleştiği görülürken, 2016 yılında ise bu ülkelerde çocuk yoksulluğu oranları 2011 yılına göre azalmıştır.Buna karşılık,2011'de Norveç'te % 5, Almanya'da % 8,Avusturya ve İsveç'te % 9, Fransa'da %10,İtalya'da % 17,İspanya'da % 21,A.B.D'de % 20 olan göreceli çocuk yoksulluğu oranları, 2016 yılında artmıştır.

UNICEF, 30 Sahra Altı Afrika ülkesinde her üç çocuktan ikisi; barınma, beslenme, eğitim ,su sağlık, gibi temel ihtiyaç göstergelerinin iki veya daha fazla yoksunluğundan acı çektiğini varsaymaktadır. Ancak fakir ülkelerin tersine, Avrupa Birliği ülkelerinde de 26 milyon çocuğun yoksulluk ve sosyal dışlanma sorunu yaşaması, çocuk yoksulluğunun evrensel olduğunu açıklamaktadır..⁵⁰

⁵⁰ Antonio Franco Garcio, “ 7 Facts about child poverty you should know”,UNICEF,2015

UNICEF, 2016 Dünya Çocuklarının Durumu ile sunduğu raporda, Güney Asya ile Sahra Altı Afrika’da hiç eğitim almamış annelerin çocuklarının 5 yaşına gelmeden ölme olasılıklarının, eğitim alan annelere göre 3 kat daha fazla olduğu belirtilmiştir. Çocuğun bakımında annelerin eğitiminin önemli olduğu vurgulanmıştır. Sahra Altı Afrikası’nda 247 milyon çocuk büyüyüp,gelişmesi için gerekli olan temel gıda ve ihtiyaç maddelerinden yoksun olarak yaşamaktadır.⁵¹

Çocuklar dünyanın hangi ülkesinde yaşarlarsa, yaşasınlar korunmadıkları, sahiplenilmedikleri ve yardım edilmedikleri takdirde her türlü riskle karşılaşabilmektedirler.Bu riskler sokakta yaşama,kötü muameleye maruz kalma ve sosyal dışlanma gibi birçok olumsuzluklardan oluşmaktadır.

Dünya Sağlık Örgütü (WHO) verilerine göre,dünya genelinde çocukların % 23’ü fiziksel istismara,%18’i kız-% 8’i erkek olmak üzere cinsel istismara,% 36’sı duygusal istismara uğrayarak ve % 16’sı ise ihmal edilmek suretiyle gelecekleri ellerinden alınmaktadır. ⁵² Çocukların yoksulluğu yaşamaları, savunmasızlıklarını, muhtaç olmalarını arttırmaktadır. Çocukların yoksulluğu yaşama nedenlerini; savaş, gelir eşitsizliği, işsizlik, eğitimsizlik gibi birçok olumsuz koşulun meydana getirmesi, çocukları derinden etkilemektedir.Bu yüzden dünyadaki bütün ülkelerin yoksullukla ilgili uygulanacak politikalarda, projelerde çocuğa öncelik vermesini ve çocuğu merkeze koymasını gerektirmektedir.

2.4.2. Türkiye’de Çocuk Yoksulluğu

Türkiye’de çocuk nüfusu, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt sistemi (ADNKS) sonuçlarına göre; 2017 yıl sonu itibariyle 22 milyon 883 bin 288 bin kişiden oluşmaktadır..Türkiye, 167 ülke içinde, % 28,3 ile en fazla çocuk nüfusuna sahip ülke olarak 97. sırada yer almıştır.⁵³ OECD raporuna göre, Türkiye’de 2018 yılı itibariyle % 25,3 olan çocuk yoksulluğu oranı, her dört çocuktan birinin yoksul olduğunu göstermekte ve diğer ülkeler arasında 6.sırada bulunmaktadır.

⁵¹ www.unicef.org.tr/basinmerkezidetay.aspx?id=22645(Çevrimiçi) 20.10.2018

⁵² Zülfiye Zeynep Balkır,Dünyanın Çocuk Karnesi, İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi,2018, s.17.

⁵³ TÜİK, İstatistiklerle çocuk, 2017 www.tuik.gov.tr/PrehaberBultenleri.do?id=27596 (Çevrim içi) 30.04.2018

Tablo 2.2. Türkiye’de Cinsiyete Göre Yoksul Çocuk Sayısı ve Yoksulluk Oranları , 2007-2013

YIL	CİNSİYET	YOKSUL ÇOCUK SAYISI(Bin)	YOKSULLUK ORANI (%)
2007	Erkek	3635	32,0
	Kız	3618	33,6
2008	Erkek	3785	33,3
	Kız	3753	34,8
2009	Erkek	3648	32,9
	Kız	3798	35,7
2010	Erkek	3757	32,6
	Kız	3854	34,9
2011	Erkek	3653	31,4
	Kız	3694	33,2
2012	Erkek	3814	32,8
	Kız	3630	32,7
2013	Erkek	3713	32,0
	Kız	3680	33,1

Kaynak:TÜİK, İstatistiklerle Çocuk, 2014, S.102

Tablo 2.2’de 2007 yılında 7 bin253 yoksul çocuk varken 2013 yılında bu sayı 7 bin 393 yoksul çocuğa yükselmiştir.Yoksulluk oranlarına cinsiyete göre bakıldığında kız çocuklarının 2007 yılında % 33,6 olan yoksulluk oranı 2013 yılında 0,5 puanlık bir düşüşle % 33,1 olarak gerçekleşmiştir.Erkek çocuklarında ise 2007 yılında % 32 olan yoksulluk oranı, 2013 yılında da % 32 oranında kalarak değişmemiştir.Tabloya göre,2007-2013 yılları arasında kız ve erkek çocuklarının gerçekleşen yoksulluk oranları,çocuk yoksulluğunun azalmadığını göstermektedir.

Tablo 2.3.Türkiye’de Yaş Grubuna Göre Yoksul olan Çocuk Sayısı ve Yoksulluk Oranları , 2007-2013

(Eşdeğer hane halkı kullanılabilir medyan gelirin %60 kriterine göre)
X:Yoksul Çocuk Sayısı (Bin Kişi) Y: Yoksulluk Oranı (%)

YAŞ GRUBU	0-5		6-13		14-17	
YOKSUL ÇOCUK SAYISI,ORANI	X	Y	X	Y	X	Y
TÜRKİYE 2007	2290	32,8	3448	33,6	1515	31,1
KENT	1476	31,2	2205	31,8	1006	29,8
KIR	653	29,1	1047	31,5	426	28,4
TÜRKİYE 2008	2320	32,9	3643	35,5	1576	32,4
KENT	1468	31,5	2286	34,1	1005	30,9
KIR	734	30,7	1136	31,9	468	29,1
TÜRKİYE 2009	2179	33,4	3534	35,1	1732	33,8
KENT	1481	33,1	2211	32,8	1142	32,9
KIR	663	32,3	1077	32,3	488	29,7
TÜRKİYE 2010	2378	31,7	3524	35,0	1710	34,2
KENT	1510	29,3	2078	31,5	1075	32,0
KIR	704	30,1	1121	32,4	491	30,0
TÜRKİYE 2011	2272	30,6	3428	33,4	1648	32,4
KENT	1500	29,7	2112	30,8	1053	30,7
KIR	738	31,2	1128	32,9	520	31,3
TÜRKİYE 2012	2381	31,6	3358	33,5	1705	32,9
KENT	1541	30,1	2059	31,3	1077	31,2
KIR	766	31,8	1176	34,1	569	33,1
TÜRKİYE 2013	2300	30,1	3391	33,9	1703	33,6
KENT	1580	30,1	2092	31,3	1036	31,0
KIR	683	28,7	1100	32,9	570	33,0

Kaynak;TÜİK ,İstatistiklerle Çocuk , 2014 , s. 102

Tablo.2.3 incelendiğinde,0-5 yaş arası çocukların 2007 yılında %32,8 olan yoksulluk oranının 2013 yılında 2,7 puan azalarak % 30,1 düştüğü,6-13 yaş arası çocukların 2007 yılında % 33,6 olan yoksulluk oranının 2013 yılında 0,3 puanlık artışla % 33,9’a yükseldiği,14-17 yaş aralığındaki çocukların ise 2007 yılında % 31,1 olan yoksulluk oranının 2013 yılında 2,5 puan artarak % 33,6 oranında gerçekleştiği görülmektedir.

Çocukların yoksulluklarına ait edindikleri her deneyim, yetişkinlerin edindikleri deneyimden çok daha farklı boyutlarda olup, çocuklarda fiziksel,

davranışsal olumsuz izler bırakabilmektedir. Çocukların güvencesiz, korunmasız, korunmaya muhtaç olmaları ve insani gereksinimlere erişmekte zorlanmalarından dolayı çocuk yoksulluğu kırılganlık içermektedir. Geleceğin belirsizliği, yoksullardaki kırılganlığı arttırmaktadır.

Çocukların fiziksel, zihinsel, ruhsal açıdan sağlıklı bireyler olarak yetiştirilmesi ülkelerin geleceklerinin şekillenmesi açısından önemlidir. Sağlıklı bireylerin yetişebilmesi için gerekli olan şartlar, çocuğun doğumundan itibaren kaliteli beslenmesi, temiz barınabilecek bir evde yaşaması, sağlık kontrollerinin yapılması, eğitimi aksatacak engellerin ortadan kaldırılması ile başlamaktadır. Çocuğun sağlıklı büyüebilmesi için gereken şartların yerine getirilmesi ancak ailelerin olanaklarının, aile ortamlarının düzenli, sevgi dolu bir ortamdan oluşması ve yeterli gelirlerinin olması ile gerçekleşmektedir. Çocuğun sağlıklı gelişimi için yalnızca maddi olanakların yeterli olması yetmemekte, çocuğun özgüven kazanabilmesinin yolu, ailenin bireyi olarak fikirlerinin sorulmasından ve sevgi ile büyütülmesinden geçmektedir.

Çocuğun yoksulluğu, çocuğun doğumundan itibaren hatta annenin doğum öncesi yetersiz beslenmesinden dolayı düşük kilolu doğması ile başlamaktadır. Aile yoksul ise çocuk yoksulluğa eklenerek doğmaktadır.

2.4.3. Yoksulluğun Çocuk Üzerindeki Olumsuz Etkileri

Yoksulluğun yol açtığı nedenlerden dolayı oluşan beslenme yetersizliği, barınılan evin sağlıklı olmanın gerektirdiği hijyene sahip olmaması, kötü koşullarda ısınma, temiz suya ulaşımın zorluğu genelde ailenin kalabalık ortamı çocukların sağlıklı büyümelerine engel olmaktadır. Yoksulluk, çocukların beden ve ruhsal gelişimlerini etkilemektedir. Olumsuz koşulların çocuklar üzerindeki baskısı aile ve sosyal çevre içerisinde uyum ve iletişim problemi yaşamalarına neden olmaktadır.

2.4.3.1.Yoksulluğun Çocuk Sağlığına Etkileri

Anne karnında beslenme yetersizliği, çocuğun eksik kilolu doğmasına yol açtığı gibi annenin yeterli beslenememesinden dolayı sütünün kesilmesi ve çocuğun bebekken beslenme bozuklukları ile karşılaşmasına yol açmaktadır. Beslenme bozukluklarının belirtilerinden biri olan ishal birçok çocuğun hastalanmasına hatta ölümüne neden olmaktadır.Çocuk gelişiminin 0-3 yaş arasındaki dönemi en hızlı dönemdir.Bu dönemde yeterli besin alamayan çocuklar fiziksel ve zihinsel olarak akranlarına göre geri kalabilmektedir.Kronik yetersiz beslenme hastalıklara karşı dirençsizliğe, fiziksel olarak yaşlılarına göre kısa boylu kalmalarına neden olmaktadır.Anne Çocuk Eğitim Vakfı'nın Türkiye'de 0-6 yaş çocukların durumu ile ilgili yaptığı araştırmada Türkiye genelinde yoksul hanelerde yaşayan 5 yaş altı çocukların % 9.5'inde bodurluk probleminin olduğu ifade edilmiştir.Temiz içme suyuna ulaşamama, tuvalet hijyeni, sağlık hizmetlerinden yeterince yararlanamama gibi çocuk sağlığı için tehlikeli sonuçlar doğuran nedenlerin temelinde yoksulluk yatmaktadır.Ailedeki çocuk sayısının fazla olması sorunu daha da büyötmektedir.

Bebek ölüm oranlarının azalmasında sağlık harcamaları önemli bir faktördür ancak sağlık harcamalarının toplumun en yoksul savunmasız kesimlerinde adil dağılımı, bebeklerin ölüm hızları üzerinde etkisini daha fazla gösterebilir ve bebek ölümlerini azaltabilir.⁵⁴ TÜİK ölüm istatistiklerine göre, bebek ölüm hızı 2009 yılında binde 13,9 iken 2017 yılında binde 9,2'ye düşmüştür.

2.4.3.2.Yoksulluğun Çocuğun Eğitime Etkileri

Gelir seviyesinin düşüklüğü, yoksul aile çocuklarının erken eğitime başlama, eğitime devam etme, eğitimin desteklenmesi gibi eğitim ile ilgili seçeneklerini engellemektedir. Bazı bölgelerde çocuk eğitime başlama yaşında geç kalmaktadır.Eğitime başlama yaşı geciktiğinde ise yaşlılarının seviyesine gelmekte zorlanmakta, eğitimi devam ettiği sürece sıkıntılar yaşamaktadır.Okul öncesi dönem, çocuğun beyninin hızla geliştiğı,çevresinde bulunanların gelişimine ve öğrenmesine

⁵⁴ Şevket Tüylüoğlu,Mustafa Tekin, “Gelir Düzeyi ve Sağlık Harcamalarının Beklenen Yaşam Süresi ve Bebek Ölüm Oranı Üzerindeki Etkileri”, **Çukurova Üniversitesi İİBF Dergisi**, C:13,S:1,Haziran 2009, s.21.

katkıda bulunduğu ve yeteneklerinin farkına varıldığı bir dönemi kapsamaktadır. Aile ve bulunulan çevrenin konumu, şartları, desteği okul öncesi dönemde bu yüzden önem taşımaktadır çünkü eğitimin devamlılığı bu şekilde sürmektedir. Ailelerin çocuklarını geçim şartlarının zorluğundan dolayı okula gönderememeleri ya da gönderseler bile eğitimlerinin belli bir döneminde okuldan alınmaları geleceklerini olumsuz yönde etkilemektedir. Çocuğun eğitilmesi kendisinden sonra gelecek kuşakları eğitmesi adına önem taşımaktadır.

Tablo 2.4. Türkiye’de Öğretim Yılı ve Yaş Gruplarına Göre Net Okullaşma Oranı (%)

Yıl	Cinsiyet	3 Yaş	4 Yaş	5 Yaş	3-5 Yaş	4-5 Yaş	6-9 Yaş	10-13 Yaş	14-17 Yaş
2015/16	Toplam	11,74	33,56	67,17	39,54	50,46	98,81	99,05	85,31
	Erkek	11,67	33,62	67,42	39,63	50,61	98,72	99,11	85,14
	Kadın	11,81	33,50	66,91	39,45	50,30	98,90	98,98	85,49
2016/17	Toplam	12,48	36,15	70,43	41,68	53,01	98,13	99,23	87,43
	Erkek	12,48	36,13	70,81	41,81	53,20	98,08	99,33	87,85
	Kadın	12,48	36,17	70,02	41,54	52,81	98,19	99,12	86,99
2017/18	Toplam	12,37	38,11	75,14	44,02	56,62	98,35	98,62	87,64
	Erkek	12,43	38,11	75,48	44,15	56,78	98,28	98,71	88,10
	Kadın	12,31	38,11	74,79	43,89	56,46	98,42	98,53	87,15

Kaynak: Milli Eğitim İstatistikleri, Örgün Eğitim 2017/18

Not:1 Yaş gruplarına göre net okullaşma oranları hesaplanırken öğrencinin ait olduğu eğitim kademesine bakılmaksızın, ilgili yaş grubunda bulunan toplam öğrencilerin, ilgili yaş grubunda bulunan toplam nüfusa bölünmesi ile elde edilmiştir.

Not:2 2017/18 okullaşma oranları hesaplanırken kullanılan nüfus ve öğrenci sayılarında Türkiye’de ikamet eden T.C. vatandaşları kapsanmıştır. Türkiye’de ikamet eden yabancı uyruklu nüfus ve yabancı uyruklu öğrenci sayıları kapsam dışında tutularak tamamlanmış olan en son takvim yılı sonu öğrenci rakamları ve tamamlanmış olan en son nüfus rakamları (31.12.2017) kullanılarak hesaplanmıştır.

Tablo 2.4’te 3 yaş grubundaki çocukların 5 yaş grubundaki çocuklara göre okullaşma oranlarının ortalama %12 olduğu görülmekte , 3 yaş grubu çocukları olan ailelerin maddi durumu yeterli olanlar çocuklarını okula gönderebilmekte çünkü bu yaş grubunun eğitimi genelde özel kurumlar aracılığı ile yapılmakta ve maliyeti yüksek olmaktadır. 4-5 yaş grubunda okullaşma oranının 2015 yılında %50 olan oranı 2018 yılında % 56 seviyesinde gerçekleşmiştir. Devletin resmi okullarında 5 yaşa yönelik eğitim ücretlerinin düşük olması okullaşma oranını yükseltmektedir. 6-17 yaş aralığı devletin zorunlu eğitim kapsamında olmasına rağmen bu yaş aralığındaki 14-17 yaş

grubunun eğitime katılımları 6-13 yaş grubuna göre düşüktür.14-17 yaş grubunun lise eğitimine kaydını yaptırdığı halde eğitime devam etmemesi veya edememesi okullaşma oranını düşürmektedir.

2.5. Çocuk Yoksulluğunun Toplumsal Yansımaları

Çocuk yoksulluğu, yetişkin yoksulluğuna benzememektedir.Yetişkin bireyler yoksulluklarını fazla zarara uğramadan atlatabilirler, çözüm yollarını üretebilirler.Ama çocuklar çözüm üretme, zarardan korunma gibi kendilerini savunacak, yoksulluktan kurtaracak güce sahip değildirler.Yoksulluğun çocuklara yüklediği birçok sorunun başında çocuk işçiliği, sokakta çalışma, istismar edilme, suça sürüklenme gelmektedir.Çocukların yoksullukları, toplumun bireylerinin çocuklara yaklaşımlarında olumsuzlukların yaşanmasına neden olmaktadır. Olumsuzlukların yaşanmaması için yoksul çocuklar dışlanmamalı, anlaşılmalı çalışılmalıdır çünkü görmezden gelinen çocuklar karşımıza çocuklukları çalınmış , öfke ve şiddete yönelik çocuklar olarak çıkmaktadırlar dolayısıyla toplumsal soruna dönüşmektedirler.

2.5.1.Çocuk İşçiliği

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Çocuk ve Genç İşçilerin Çalıştırılma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmeliğin; 4.Maddesi, 14 yaşını tamamlamış ama 15 yaşını doldurmamış ve aynı zamanda ilköğretimini bitirmiş işçiye **çocuk işçi** olarak, 15 yaşını tamamlamış ama 18 yaşını tamamlamamış işçiye ise genç işçi olarak tanımlamıştır.

4857 Sayılı İş Kanunu'nun 71.Maddesine göre; 15 yaşını doldurmamış çocukların çalıştırılması yasaktır. Ancak, 14 yaşını doldurmuş ve zorunlu eğitimi tamamlamış çocuklar, bedensel, zihinsel, sosyal ve ahlaki gelişmelerine ve eğitime devam edenlerin eğitime engel olmayacak hafif işlerde çalıştırılabilirler.14 yaşını doldurmamış ya da ilköğretimini tamamlamamış çocuklar sadece kültür,reklam ve sanat faaliyetlerinde,yazılı sözleşme yaparak ve her faaliyet için tek,tek izin alınarak çalıştırılabilirler.18 yaşını doldurmamış çocuk ve genç işçiler bakımından yasak olan işler ile 15 yaşını tamamlamış,ancak 18 yaşını tamamlamamış genç işçilerin

çalışmasına izin verilecek işler,14 yaşını bitirmiş ve ilköğretimini tamamlamış çocukların çalıştırılabilecekleri hafif işler ve çalışma koşullarına ilişkin usul ve esaslar, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından çıkartılan yönetmeliklerle belirlenmektedir.⁵⁵Çocukların gelişmelerine veya sağlık ve güvenliklerine zararlı etki ihtimali olmayan, okula devam etmesini,mesleki eğitimini veya yetkili merciler tarafından onaylanmış eğitim programına katılımını ve bu tür faaliyetlerden yararlanmasını engellemeyen işler *hafif işler* olarak belirlenmiştir.

ILO'ya göre; *çocuk işçiliği*; çocukları ve çocukluklarını yaşamaktan engelleyen potansiyellerini ve saygınlıklarını eksilten, fiziksel ve zihinsel gelişimlerine zarar verici işlerde çalıştırılmalarını ifade etmektedir.

UNICEF ise *çocuk işçiliğini*; çocuğun yaşına ve işin türüne bağlı olarak, minimum çalışma saatini aşan ve çocuğa zararlı olan iş olarak tanımlamıştır.

Çocuk işçiliğinin en önemli nedenlerinin başında ailenin yoksulluğundan dolayı çocuğu geçim kaynağı olarak görmesi gelmektedir. Aile çocuğu geçim kaynağı olarak görürken, işverende çocukları vasıfsız işlerde, düşük ücretler karşılığında, güvenceden yoksun olarak çalıştırmaktadır.

Kayıt-dışı sektörün en küçük elemanları çocuklardır. Tarım sektörü çocuklar için kayıt dışı bir iş alanıdır. Hasta olmaları veya yaralanmaları halinde işveren tarafından çocuklara herhangi bir ödeme yapılmamakta ve işverenden hak talep edememektedirler.⁵⁶Eğitim düzeyi, zorunlu göçler, savaşlar, düzensiz yerleşim alanları çocuk işçiliğinin sosyal nedenlerini oluşturmaktadır. Çocukların işgücü olarak görülmesi, gelecekte eğitimsiz kalmayı, verimsiz çalışmayı ve işsizliği arttırırken, işsizlik gelirin düşmesini dolayısıyla yoksulluğu, yoksul ailelerde yeniden çocuk işgücünü yaratmakta ve sürüp giden bir yoksulluğun yaşanılması kaçınılmaz olmaktadır. Çocuk işçiliğinin en kötü yanı çocukların üzerlerine yüklenen iş yükünün ağırlığını taşıyamayacak güce sahip olmalarıdır. Çocukluklarının çalınması, eğitime devam edememe, daha sonra bunun

⁵⁵ 4857 Sayılı,İş Kanunu,Madde 71

⁵⁶ Bülent Gülçubuk, “Tarımda Çocuk Emegi Sömürüsü ve Toplumsal Duyarlılık” **Çalışma ve Toplum Dergisi**, S:2, 2012, s.80.

pişmanlığını yaşama ve sosyal dışlanma ile karşılaşmaları çocukların ruhsal durumlarının bozulmasına yol açmaktadır.

Çocuk işçiliğinin en çarpıcı göstergelerinden olan maddi yoksulluk, en temel ihtiyaçların karşılanamaması ile şiddetli maddi yoksunluğa dönüşmektedir. Bahçeşehir Üniversitesi Ekonomik ve Toplumsal Araştırma Merkezi(BETAM) araştırmalarına göre, Türkiye’de, 2016 yılında çocukların % 38’i şiddetli maddi yoksunluk içinde yaşamlarını sürdürmektedir. Bu oran İsviçre’de %1’in altında bulunmaktadır. Betam, şiddetli maddi yoksunluğu, AB kriterlerine göre, bireylerin hayatlarına düzgün bir şekilde devam edebilmeleri için asgari ihtiyaçlarının temini olarak ölçmektedir.⁵⁷ Bu ölçüme göre, Tablo 2.5’te sıralanan 9 ekonomik göstergeden 4’ünü yerine getiremeyen hanelerde büyüyen çocuklar şiddetli maddi yoksunluk içerisinde yaşamaktadırlar.

Tablo 2.5. Alt Kalemlere Göre Şiddetli Çocuk Maddi Yoksunluğu (2014-2016)

Alt Kalemler	Yoksun çocuk sayısı(binkisi)	Yoksun çocukların durumu(% ,2016)	Yoksun çocukların oranı(% ,2015)	Yoksun çocukların oranı(% ,2014)
Şiddetli maddi yoksunluk	7.510	38.0	36.4	36.2
Isınma	5.554	28.1	20.0	19.1
Beklenmeyen Harcamalar	7.491	37.9	37.4	33.3
Beslenme	8.605	40.8	40.3	39.2
Tatil	13.983	70.7	75.8	74.6
Televizyon	25	0.1	0.3	0.3
Ç.Makinası	227	1.1	1.5	2.3
Otomobil	9585	48.4	50.5	53
Telefon	15	0.1	0.1	0.1
Kira ve Faturalar	8589	43.4	47.5	51.3

Kaynak: Betam Araştırma Notu 18/225 s.3

⁵⁷ Gökçe Uysal, Yazgı Genç” Şiddetli Maddi Yoksunluk İçerisinde Yaşayan Çocukların Oranı Artıyor” BETAM Araştırma Notu,18/225 s.3.

Tablo 2.5'te, çocukların % 40.8'inde beslenme, % 28'inde ısınma, % 43.4'ünde ailenin kira ve fatura ödemelerinde gecikme ve %37.9'unda ise beklenmeyen giderlerle karşılaşma sorunu bulunmaktadır. Çocukların %70.7'si tatile gidememektedir.

Türkiye'de çocuk işgücüne ait istatistikler 2012 yılına aittir. Bu istatistik verilerine göre; çalışan çocuk sayısı 6-14 yaş arası 292 bin kişi ve okula gitme oranları % 81,1'dir. 15-17 yaş arası çalışan çocuk sayısı 601 bin kişi ve okula gitme oranları % 34,3'tür. Çalışan çocukların tarım sektöründeki oranı % 44,7'dir. Türkiye genelinde 6-17 yaş grubunda istihdam edilen çocukların % 44,8'i kentsel, % 52,2'si kırsal yerlerde yaşamakta olup, % 68,8'i erkek ve % 31,2'si kız çocuklarıdır.⁵⁸

Tablo 2.6. Yaş Grubuna Göre Ekonomik Faaliyetlerde Çalışan Çocuk Sayısı Ve Oranı , 2012 Yılı

TOPLAM ÇOCUK	ORAN	YAŞ	ORAN	YAŞ	ORAN
SAYISI	(%)	6-14	(%)	15-17	(%)
TÜRKİYE 893	100,0	292	100,0	601	100,0
TARIM 399	44,7	200	68,5	198	32,9
SANAYİ 217	24,3	40	13,7	178	29,6
HİZMET 277	31,0	52	17,8	225	37,4
KENT 400	100,0	79	100,0	322	100,0
TARIM 31	7,8	11	13,9	20	6,2
SANAYİ 162	40,5	30	38,0	132	41,0
HİZMET 208	52,0	38	48,1	170	52,8
KIR 493	100,0	214	100,0	279	100,0
TARIM 368	74,6	189	88,3	179	64,2
SANAYİ 56	11,4	10	4,7	46	16,5
HİZMET 69	14,0	15	7,0	55	19,7

Kaynak: İstatistiklerle Çocuk, 2014, s.100

Not: Tabloladaki rakamlar yuvarlamadan dolayı toplamı vermeyebilir.

⁵⁸ TÜİK, Çocuk İşgücü Anketi Sonuçları, 2012 www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=13659 (Çevrim içi) 3.06.2018

Tablo 2.6’da ,Türkiye genelinde, 6-14 grubundaki 292 bin çocuğun 200 bini tarım sektöründe,40 bini sanayi sektöründe,52 bini ise hizmet sektöründe çalışmaktadır.6-14 yaş grubunun en yoğun olarak çalıştığı sektör, tarım sektörüdür. Çocukların tarım sektöründe çalışmalarının nedeni ise mevsimsel ve günlük işlerin bağlayıcılığının olmaması ve aile yanı çalışma şekli olmasındandır.15-17 yaş grubunda bulunan 601 bin çocuğun 198 bini tarım sektöründe,178 bini sanayi sektöründe ,225 bini ise hizmet sektöründe çalışmaktadır.Hizmet sektöründe çalışan çocukların çoğu kayıt-dışı çalışmaktadır.

TÜİK, hanehalkı işgücü araştırması sonuçlarına göre;15-17 yaş arası çocukların işgücüne katılım oranı 2016 yılında %20,8 iken, 2017 yılında % 20,3’e düşmüştür.Erkek çocukların işgücüne katılım oranı 2016 yılında % 27,8’den 2017’de % 28,5’e yükselmiş, kız çocuklarında ise 2016 yılında işgücüne katılım oranı %13,4 iken,2017’de bu oran % 11,8’e gerilemiştir.⁵⁹

Çocukların çalıştırılmaları çocuklar için olduğu kadar ülkelere ve dünyaya zarar vermektedir.Bu yüzden küresel ve ulusal olarak mücadele edilmesini ve önlemler alınmasını gerektiren bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır.

Türkiye, çocuk işçiliğinin önlenmesine yönelik 1992 yılında Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO)’nün “ Çocuk Emeginin Sona Erdirilmesi Uluslararası Programı (IPEC)’na katılmıştır. IPEC Programı, ILO’nun, çocuk işçiliğini sona erdirmeyi amaçlayan önemli bir programıdır.1992 yılında IPEC Programı,Türkiye dışında Brezilya, Hindistan, Kenya ve Tayland’ta başlatılmıştır.Günümüzde IPEC, 94 ülkeye teknik yardım ve danışma hizmetleri sunmaktadır.⁶⁰

Türkiye’de mücadele alanı olarak çocuk işçiliğinin en kötü biçimlerinden olan sokakta çalışma, küçük ve orta ölçekli işletmelerde ağır ve tehlikeli işlerde çalışma, aile işleri dışında, ücret karşılığı gezici ve geçici tarım işlerinde çalışmanın önlemesi amacı ile 2017-2023 yıllarını kapsayan Çocuk İşçiliği ile Ulusal Mücadele Programı

⁵⁹ TÜİK,İstatistiklerle Çocuk ,2017
www.tuik.gov.tr/PrehaberBultenleri.do?id=27596 (Çevrimiçi) 30.04.2018

⁶⁰ Haydar Efe,Sevinç Arzu Uluoğlu,“Dünyada Çocuk İşçiliğiyle Mücadelede Gelinecek Nokta ve Geleceğe Dair Bazı Öngörüler”,**Eğitim ve Bilim Dergisi**, C:13,S:51,2015, s.57.

oluşturulmuştur. Bu program, ÇSGB Genel Müdürlüğü İstihdam Politikaları Daire Başkanlığı tarafından hazırlanmıştır.⁶¹ Bu program, çocuk işçiliğinin neden olduğu eğitimsizliğin, yoksulluğun, sosyal güvenlik ve sosyal korumanın iyileştirilmesini hedeflemektedir.

1999 Tarihinde ILO tarafından kabul edilen en kötü biçimlerdeki çocuk işçiliğinin önlenmesi ve ortadan kaldırılmasına ilişkin 182 Sayılı acil eylem sözleşmesini, Türkiye 2001 yılında uygulamaya koymuştur. ILO'ya göre en kötü biçimde *çocuk işçiliği*; çocuk satıcılığı, çocuğun istemediği halde çalıştırılması, çocukların silahlı çatışma ortamlarında zorla bulundurulması, çocuğun cinsel içerikli yayınlarda kullanılması, uyuşturucu madde sattırılması, uyuşturucu kaçakçılığı yaptırılması gibi yasadışı ve tehlike işlerde çalıştırılmasıdır. Çocuk işçiliğinin en kötü biçimleri, çocukların çalışmaya elverişsiz yerlerde çalıştırılarak, sağlıklarının bozulması, kötü alışkanlıklar edinmesi, işverenlerin ya da diğer kişilerin şiddetine ve istismarına maruz kalmasıdır.

Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesi'nin 32.Madde/1'e göre *"Taraflar Devletler, çocuğun, ekonomik sömürüye ve her türlü tehlikeli işte ya da eğitime zarar verecek ya da sağlığı veya bedensel, zihinsel, ruhsal, ahlâksal ya da toplumsal gelişmesi için zararlı olabilecek nitelikte çalıştırılmasına karşı korunma hakkını kabul ederler"*.

Çocukların ve gençlerin korunma hakkına ait uluslar arası bir sözleşme olan Avrupa Sosyal Haklar Sözleşmesi, Türkiye tarafından 18 Ekim 1961 tarihinde imzalanmış, 16 Haziran 1989'da yürürlüğe girmiştir. Bu sözleşmenin 7.Maddesi, çocukların sağlıklarına, eğitimlerine, ahlaki değerlere zarar vermeyecek hafif işlerde en az 15 yaşında olmak şartıyla çalıştırılabileceklerini, yaptıkları işlerden dolayı oluşan bedensel, ruhsal tehlikelere karşı özel olarak korunma haklarının bulunduğunu belirtmiştir.⁶² Çocuk yoksulluğu, çocuk istismarı, çocuk işçiliği çocuğun iyi olma halini ve refahta olma durumunu engellemektedir. 12 Haziran Dünya Çocuk İşçiliği ile Mücadele Günü olarak kutlanmaya başlanmış, ÇSGB'da 2018 yılını Çocuk İşçiliği ile Mücadele Yılı ilan etmiştir.

⁶¹ ÇASGEM(Çalışma ve Sosyal Güvenlik Eğitim ve Araştırma Merkezi), **Bülten**, S:1, Nisan 2018

⁶² TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu, s.395

2.5.2.Sokakta Çalışan Çocuklar

Sokakta çalışan çocuk, ailesinin geçinmesine katkı sağlamak, yük olmamak adına kendi masraflarını karşılamak için günün belirli zaman diliminde sokakta çalışan çocuğa verilen addır.Sokakta çalışan çocuk, aile ile bağlarını koparmamış ve genellikle suça yönelmemiş,eğitimine devam etmeye çalışan çocuklar olarak sokak çocuklarından ayrılırlar.⁶³

Sokakta çalışan çocukları, sokakta yaşayan çocuklarla aynı kategori içinde değerlendirmek yanıltıcı olmaktadır.Sokakta çalışan ile yaşayan çocuklar birbirlerinden farklı olarak tanımlanmaktadır.

İlk grupta yer alan çocuklar, aileleri ile bağları kopmamış, günün bir bölümünü çalışıp,akşamları evlerine dönen,okul ile bağlantılarını kesmemiş,genelde madde bağımlılığı olmayan ve suça bulaşmayan çocuklardan,

İkinci grupta yer alan çocuklar, kendi başlarına bağımsız hareket eden, istedikleri zaman evlerine giden veya hiç gitmeyen, okuldan uzaklaşan ve suç işlemeye meyilli çocuklardan,

Üçüncü grupta yer alan çocuklar, ailelerinin de yanında olduğu yani ailece sokakta birlikte yaşayıp, çalışan çocuklardan,

Dördüncü grupta yer alan çocuklar, denetlenemeyen tamamen istismara açık, aileleri ile ilişkileri kesilmiş ya da aileye sahip olmayan, madde bağımlılığı, suç işleme oranları yüksek olan çocuklardan,

Beşinci gruptakiler ise, sokakları mesken edinmiş, ruhsal durumları bozulmuş, kendilerini ifade edemeyen, kimliklerini terk etmiş çocuklardan oluşmaktadır.

Çocukların sokakta çalışmaları, yaşamaları birçok nedene bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. Bu nedenler; göçün etkisi ile uyum problemi ve geçim sıkıntısı yaşama, geçim sıkıntısından doğan aileye katkı sağlaması için çocuğun sokakta çalışması, kişisel ve aile içi davranış,iletişim bozuklukları,sürekli suç işleyen ailenin çocukları

⁶³ Yener Şişman, “Sokakta Çalışan Çocukların Yaşam Koşulları ve Gelecek Beklentileri” **Sosyal Bilimler Dergisi**, S: 2, 2006, s.258.

olarak sokakta ya da bazen evde düzensiz yaşama, aile içi üvey anne ya da üvey baba tarafından şiddete uğrayıp evden kaçma, anne-babanın olmadığı bir ortamda çocukların ihtiyaçlarını sokakta çalışarak kazanmaları, aile veya yakın çevresi tarafından fiziksel, ekonomik, duygusal ve cinsel istismarla karşılaşma olarak sayılabilir.⁶⁴

Tablo 2.7. Türkiye’de Sokakta Çalışma ve Sokakta Yaşama Nedeniyle Güvenlik Birimine Gelen veya Getirilen Çocuklar, 2013-2017

Sokakta Çalışan Çocuklar				Sokakta Yaşayan Çocuklar		
Yıl	Toplam	Erkek	Kız	Toplam	Erkek	Kız
2013	1574	1327	247	15	12	3
2014	3267	2247	1020	23	12	11
2015	1538	1031	507	19	14	5
2016	520	322	198	13	8	5
2017	715	506	209	10	6	4

Kaynak:TÜİK, Güvenlik Birimine gelen veya getirilen çocuk İstatistikleri, 2017

Tablo 2.7’de ,2013 yılında güvenlik birimlerine getirilen 1574 çocuğun sokakta çalışanlardan, 15 çocuğun ise sokakta yaşayan çocuklardan oluştuğu görülmektedir. 2014 yılında sokakta çalışan çocuklar 2013 yılının neredeyse 2 katı fazla olarak güvenlik birimlerine getirilmiş ya da başvurmuşlardır.2017 yılına gelindiğinde, emniyete getirilen sokakta çalışan ve sokakta yaşayan erkek ve kız çocuk sayısında gerileme olduğu gözlemlenmektedir.

Sokakta çalışan çocukların çeşitli şiddet, ihmal, istismar, evden, okuldan kaçma, psikolojik ve sosyal problemler yaşama,uyuşturucu madde kullanma,suç işleyen gruplara katılma gibi birçok riskle karşılaşma olasılıklarını arttırmaktadır.⁶⁵

Eskişehir’de yapılan bir alan çalışmasına göre, sokakta çalışan çocukların % 93,4’ü erkek,% 6,6’sı kız çocuğudur.Bu çocukların %18,2’si okula gitmemekte, %11,1 ise günün tamamını sokakta çalışarak geçirmektedir.Yoksulluktan dolayı bu

⁶⁴ İlkay Kasatura, “Sokaktaki Çocuklar, Sokakta Çalışan Çocuklar”, **İstanbul Ticaret Üniversitesi Dergisi**, S:2, 2002, s.214.

⁶⁵ Rifat Bilgin, “Sokakta Çalışan Çocukları Bekleyen Risk ve Tehlikeler: Diyarbakır Örneği”, **ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi**, C:8, S:15 , 2012, s.83.

çocukların % 27,6'sı ailenin göndermemesi ile %17,2'si kendi isteğiyle,%10,3'ü de başarısız olduklarından okula gitmemişler veya yarım bırakmışlardır.Para kazanma zorunluluğu eğitim almalarını engellemiştir. ⁶⁶ Eğitimli ebeveynlerin, eğitimi önemsemeleri, kendilerinin eğitim almış olmalarından kaynaklanmaktadır. Çocukların okula gidip eğitimine devam mı edeceğine yoksa çalışma hayatına mı katılacağı konusunda çocuklar üzerinde yönlendirici olmaktadır.

Sokakta çalışan çocukların % 10,1'i çeşitli nedenlerle evden kaçmakta, ailesi ile belli bir zamandan sonra bağlarını koparmaktadır.Sokakta çalışan çocuk, çalışmadığı zamanı televizyon izleyerek, müzik dinleyerek, top oynayarak geçirmekte, herhangi bir kültürel faaliyete (sinema,tiyatro,sergi v.b) katılamamaktadır.Bu da çocuğun fiziksel,duygusal ve sosyal gelişimini olumsuz etkilemektedir.⁶⁷

Günümüzde, sokakta zorla çalıştırılan çocuklara günün her saatinde mendil,su satarken,arabaların camlarını silerken,dilendirilirken rastlanmaktadır.Bu çocukların ortada olmasa da çoğunun ailesi vardır ve önce aileleri tarafından daha sonra başkaları tarafından sömürölüp, istismarla karşılaşan çocuklar sokakların küçük çalışanlarını oluşturmaktadırlar.Çocukların sokakta çalıştırılmasının nedeni, tam olarak yoksulluktan mı,çocukların güçsüz,savunmasız olmalarından mı yoksa çocuklarına değer vermeyen, sahiplenmeyen ana,babaların sorumsuzluğundan mı kaynaklandığını tespit edebilmek mümkün değildir.Çocukların sokakta çalışmalarını gerektiren nedenler olsa da, sokaklar çocukların çalışma alanı, yaşadıkları yerler olarak görülmemelidir.

2.5.3. Suça Sürüklenen Çocuklar

Suç, ceza ve çocuk asla yan yana gelmemesi gereken kelimeler olmasına rağmen suça sürüklenen çocukların olması, çocukların cezalandırılmasından çok korunmasına ait hazırlanan kanunlar ve ilgili maddelerin uygulanmasını zorunlu hale getirmektedir.

⁶⁶ Şişman,a.g.e.,s.261

⁶⁷ Şişman,a.e., ss.270-272.

Çocuk Koruma Kanunu'nun 3.Maddesinde,"*Kanunlarda suç olarak tanımlanan bir fiili işlediği iddiası ile hakkında soruşturma veya kovuşturma yapılan ya da işlediği fiilden dolayı hakkında güvenlik tedbirine karar verilen çocuk* "**suça sürüklenmiş çocuk** olarak tanımlanmaktadır.⁶⁸ Kanunda, çocuklara suçlu çocuk denmemesinin nedeni,çocukların işledikleri suç unsuru taşıyan eylemlerini tam olarak idrak edememesi, tanımlayamamasından dolayıdır.

5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun 6/1-b maddesi uyarınca "*18 yaşını doldurmamış kişi çocuk*" kabul edilmektedir.TCK'nun 31.md.1.fıkrasında. "*Fiili işlediği sırada oniki yaşını doldurmamış olan çocukların ceza sorumluluğu yoktur. Bu kişiler hakkında, ceza kovuşturması yapılamaz; ancak, çocuklara özgü güvenlik tedbirleri uygulanabilir*"⁶⁹ ifadesi yer almaktadır.

Çocuk Suçluluğu;çocuğun suç oluşturan bir eylemi gerçekleştirmiş olması ve yargı organlarının karşısına getirilmesidir.

Çocukların suça sürüklenmesinin birden fazla nedeni bulunmaktadır.Çocuğun kişiliği ile ilgili olumsuzluklar(düşük zeka düzeyi,davranış bozukluğu gibi) bireyin kendisi ile ilgili nedenler; parçalanmış ailenin çocuğu olmak, aile bireyleri arasında kopuk iletişim, aile içi şiddete maruz kalmak, kalabalık aile içinde çocuğun varlığının hiçe sayılması, hiçe sayılmanın sonucu evden kaçma, aile içi madde kullanılması, ailenin gelir seviyesindeki düşüklük, anne ve babanın eğitim seviyesinin yetersizliği gibi ailenin durumunun belirlediği nedenler, çocuğun bulunduğu çevrenin sosyo-kültürel yapısının bozukluğu ve çocuğun o çevrede büyümek zorunda olması, kendisinin bir gruba ait olma isteğinden doğan suç işleyen çocukların oluşturduğu gruba dahil olmak istemesi,çevresindeki çocukların madde kullanma alışkanlıklarının bulunması,suç işlemeye hazır bir zeminde yaşıyor olması çevrenin etkisinden doğan nedenler olarak sayılabilir.⁷⁰ Aile, çocuğun mensup olduğu ilk sosyal çevredir ve çocuk aile tarafından bilinçli,sevgi ve özenle, fazla bir beklenti içine girmeden büyütülüp, aile dışındaki çevre ile sağlıklı bir biçimde tanıştırılırsa çocuk kendini korumayı,ifade etmeyi ailesi ile iletişimini bozmamayı öğrenecektir,böyle bir yaklaşım çocuğun

⁶⁸ 5395 Sayılı Çocuk Koruma Kanunu, Madde.3

⁶⁹ 5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu, Madde.6/1-b.Madde.31/1

⁷⁰ Zafer Tunceroğlu, " Suça Sürüklenen Çocuklarda Mükerrerliğin İrdelenmesi" İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul 2015, ss.163-164.

seçimlerini olumlu yönde etkileyeceğinden suça sürüklenme olasılığını en aza indirecektir.

Tablo2.8.Türkiye’de Güvenlik Birimine Suça Sürüklenme İle Gelen Veya Getirilen ocuk Sayısı, 2013-2017

Yıl	Toplam	Erkek	Kız
2013	115 439	102 350	13 089
2014	117 486	102 493	14 993
2015	118 245	101 097	17 148
2016	108 675	91 699	16 976
2017	107 984	92 849	15 135

Kaynak:TK, Güvenlik Birimine gelen veya getirilen ocuk İstatistikleri, 2017

Tablo 2.8’de, 2013 yılında güvenlik birimine suça sürüklenme nedeni ile gelen 115 bin 439 çocuğun 102 bin 350’sini erkek çocukları,13 bin 89’unu kız çocukları oluşturmaktadır.2017 yılında ise,suça sürüklenerek gelen ya da getirilen çocukların sayısı 7 bin 455 ocuk azalarak,107 bin 984 ocuk suça sürüklenme nedeni ile güvenlik birimlerine getirilmiş ya da kendileri gelmişlerdir.Suça sürüklenen kız çocuklarının sayısı 2013 yılında 13 bin 89 iken 2017 yılında,15 bin 135’e yükseldiği görülmektedir.

Suça sürüklenen çocukların,ocuk suçluluğunun nlenmesine yönelik uluslar arası benimsenmesi istenen ilkeler, Birleşmiş Milletler tarafından oluşturulmuştur.Bu ilkeler;**Riyad İlkeleri**, 14 Aralık 1990 tarih ve 45/112 sayılı karar ile BM Genel Kurulu tarafından “ ocuk Suçluluğunun nlenmesine İlişkin Birleşmiş Milletler Yönlendirici İlkeleri” olarak sunulmuş ilkelerdir.Bu ilkelerde,çocukların hořėr, anlama ve değer verilerek büyütülmesinin, ilgi alanlarının desteklenmesinin suçtan uzak durmasını sağlayacak unsurlar olduğu belirtilmiş, çocukların suçtan korunmasının ailede başlayıp devletlerin, kurumların destekleyici politikalarla korumanın sağlanabileceğine yönelik önerilerde bulunulmuştur.**Pekin Kuralları**, 29 Kasım 1985 tarih ve 40/33 sayılı karar ile BM Genel Kurul’unda “BM ocuk Adalet Sisteminin Uygulanması Hakkında Asgari Standart Kurallar” olarak adlandırılmış kurallardır.Pekin Kurallarında,ocukların rengi,dili,dini,uyruğu ne olursa olsun hiçbir ayrıma tabi tutulmadan korunması gerektiğinin altı çizilmiş,suça

yönelmiş,sürüklenmiş çocukların yetişkinlerden farklı olarak ele alınmasının önemi belirtilmiş,çocuk adalet sistemi uygulamalarının en az devreye girmesi ile çocukların yaşadıkları travmaların azalacağı ifade edilmiştir.**Havana Kuralları**, 14 Aralık 1990 tarih ve 45/113 sayılı karar ile BM Genel Kurulu’nda “Özgürlüğünden Yoksun Bırakılmış Çocukların Korunmasına İlişkin Birleşmiş Milletler Kuralları” olarak belirtilmiş kurallardır.Bu kararların özünde, çocukların insan hakları çerçevesinde ıslah edilip, iyileştirilmesinin önemi belirtilmiş, çocukların özgürlüklerinden yoksun bırakılırken, onların savunmasız ve korunmaya muhtaç olmalarının unutulmaması gerektiğinin altı çizilmiştir.⁷¹

5395 Sayılı Çocuk Kanunu’nda çocukların yargılanmasının kimler tarafından yapılacağına ve nasıl olacağına ait hükümler belirtilmiştir.Kanunun 15/1 Maddesinde,suçta sürüklenen çocukların soruşturmasının çocuk bürosundaki görevli Cumhuriyet Savcısı tarafından yapılacağı, madde 25/1’de çocuk mahkemesinin her il merkezinde tek bir hakimden oluştuğu ve bu mahkemelerdeki duruşmalarda Cumhuriyet Savcısının bulunamayacağı belirtilmiştir.

Çocuk Koruma Kanunu (ÇKK)Madde 26/1 “Çocuk mahkemesi,asliye ceza mahkemesi ile sulh ceza mahkemesinin görev alanına giren suçlar bakımından suçta sürüklenen çocuklar hakkında açılacak davalara bakar.”Madde 26/2 “Çocuk ağır ceza mahkemesi,çocuklar tarafından işlenen ve ağır ceza mahkemesinin görev alanına giren suçlarla ilgili davalara bakar.”⁷² Bu maddeler, çocukların suça yönelik eylemlerinde hangi mahkemeler tarafından yargılanacağını gösteren hükümlerdir.

ÇKK Madde 18 “Çocuklara zincir, kelepçe ve benzeri aletler takılamaz ancak zorunlu hallerde tehlike doğurabilecek durumlarda kolluk kuvvetleri gerekli önlemleri alabilir.”⁷³ Bu maddeden anlaşılıyor ki, zorunlu tehlikeli haller dışında çocuğun yetişkinlerden ayrılarak duygusal olarak zarar görmesinin önüne geçilmektedir.

⁷¹ A.e .ss.20-21.

⁷² 5395 Sayılı Kanun ,madde. 26/1-26/2

⁷³ 5395 Sayılı Kanun ,madde. 18

2.5.4.Korunmaya Muhtaç Çocuklar

Çocuk Koruma Kanunu'nun 3.Maddesi'nde, "*Bedensel,zihinsel,ahlaki,sosyal ve duygusal gelişimi ile kişisel güvenliği tehlikede olan,ihmal veya istismar edilen ya da suç mağduru çocuk*" korunmaya ihtiyacı olan çocuk olarak ifade edilmektedir.⁷⁴

2828 Sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu'nun 3/b Maddesi'nde bedensel, psikolojik, ahlaksal, kişisel gelişimleri ve güvenlikleri tehlikede olan çocuklarla,ana-babası olmayan, anası ya da babası olmayan, anası ve babası belli olmayan ya da terk edilen,ana veya baba tarafından kötü alışkanlıklara, fuhuş, dilencilik, madde kullanımı gibi her türlü tehlikeye karşı savunmasız bırakılıp,ihmal edilen çocukları "*korunmaya muhtaç çocuklar*"olarak tanımlamaktadır.

Korunmaya muhtaç olan çocuklar, devletin himayesine alınmakta ve tehlikelere karşı korunmaya çalışılmaktadır.Devletin sosyal hizmet kurumları, çocukların beslenme, barınma, eğitim gibi temel ihtiyaçlarını karşılasa da, ailenin verebileceği sevgiyi, dayanışmayı, güvenilirliği bire bir çocuklara kazandırması, hissettirmesi oldukça zordur.Temel ilke, bu çocukların sağlıklı bir şekilde yetiştirilip, eğitilip, toplum hayatına kazandırılmalarıdır.

2016 yılı Aralık ayı itibariyle , 0-12 yaş arasında 323 çocuk,çocuk yuvasında kalmaktadır,yetiştirme yurdunda 13-18 yaş arası 396 çocuk, çocuk yuvası ve kız yetiştirme yurdunda 0-18 yaş arası 254 çocuk bulunmaktadır.Çocukların büyük bölümü çocuk evlerinde,sevgi evlerinde ve çocuk destek merkezlerinde bakılmaktadır.Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün 2016 yılı Aralık ayı istatistiklerine göre çocuk yuvaları, yetiştirme yurtları ile birlikte çocuk evleri, sevgi evleri ve çocuk destek merkezlerinde toplam 13.319 çocuk kurumun bakımı altında bulunmaktadır. ⁷⁵

⁷⁴ 5395 Sayılı Kanun ,madde.3

⁷⁵ Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı,Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü,istatistikler,2016

Tablo 2.9. Çocuk Evleri , Sevgi Evleri ve Çocuk Destek Merkezinde Bakılan Çocuk Sayısı , 2016-2017

	2016	2017
Sevgi Evleri	5 257	6 208
Çocuk Evleri	5 626	6 341
Çocuk Destek Merkezi	1 463	1 640

Kaynak:<https://cocuk hizmetleri.aile.gov.tr/istatistikler> E.T.3.12. 2018

Tablo 2.9’da bakım evlerinde kalan çocuk sayısı 2016 yılında 12 bin 346 iken,2017 yılında, bin 843 çocuk daha artarak 14 bin 189 çocuğa ulaşmıştır.

2.5.5. Sığınmacı Çocuklar

Yaşadıkları yerlerden savaş, yoksulluk, güvende olmamak, gelecek endişesi gibi nedenlerle ülkelerini terk etmek zorunda kalıp, bir başka ülkeye sığınmakta çare arayan insanlara sığınmacı denilmektedir. Türkiye’ye, Suriye’den savaşın neden olduğu olumsuz koşullarından kaçıp gelen aileler, bireyler ve çocuklar sığınmacıların büyük bölümünü oluşturmaktadırlar. 28/7/1951 Tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Cenevre Sözleşmesine göre, Türkiye’de Suriyeliler mülteci statüsüne alınmadıklarından mültecilere sağlanan haklardan yararlanamamaktadırlar. Türkiye’de Geçici Koruma Statüsü ile kalmaktadırlar.Geçici Koruma Yönetmeliği, 4/42013 Tarih 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslar arası Koruma Kaunu’nun 91.maddesi’ne dayanılarak hazırlanan, 22/10/2014 Tarih 29153 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan yönetmeliktir.Bu yönetmeliğe göre; Suriye vatandaşları,Suriyeli sığınmacılar,vatansızlar Türkiye Cumhuriyeti Devleti Tarafından koruma altına alınmışlardır. ⁷⁶ Bunun yanı sıra 15 Kasım 2018 itibariyle,İçişleri Bakanlığı tarafından belirli meslek gruplarına(öğretmen,sanatçı gibi) mensup 59 bin 747 kişiye vatandaşlık hakkı verilmiştir.Vatandaşlık hakkı kazanan 31 bin 747 kişi 0-18 yaş grubunu oluşturmaktadır.⁷⁷

⁷⁶ İçişleri Bakanlığı ,Göç İdaresi Genel Müdürlüğü,Geçici Koruma Yönetmeliği,Madde.3

⁷⁷. Mülteciler derneği <https://multeciler.org.tr/turkiyedeki-suriyeli-sayisi/> (Çevrimiçi) 30.12.2018

Türkiye’ye ailesi ile birlikte sığınmak zorunda kalan çocuklar, en çok zarar gören kesimi oluşturmaktadır.Çocukların bugünleri ve gelecekleri belirsizlik içindedir sadece canlarını kurtarmışlardır.Yoksulluk, aynı dili konuşamamanın zorluğu, eğitim alırken öğrenmede gecikme,çevresel ve toplumsal uyumsuzluk gibi nedenler çocukları sokaklarda korunmasız, istismara açık bir konumda dilenmeye, kağıt toplamaya, su ve mendil satmaya zorlamaktadır.Kendileri için olduğu gibi toplum için de tehlike oluşturabilecek suçlara yönelmeleri,kötü alışkanlıklar edinmeleri kaçınılmaz olmaktadır.

Tablo 2.10. Geçici Koruma Kapsamında Bulunan Suriyelilerin Yaş ve Cinsiyet Dağılımı (17.01.2019) İtibariyle

Yaş	Erkek	Kadın	Toplam
0-4	248.452	231.702	480.154
5-9	260.848	245.168	506.016
10-14	202.721	187.922	390.643
15-18	148.945	123.478	272.423

Kaynak:İçişleri Bakanlığı,Göç İdaresi Genel Müdürlüğü,istatistikler

Tablo’daki 5-9 yaş arası çocukların 0-18 yaş grupları arasında en fazla sayıya sahip oldukları görülmektedir.5-9 yaş , çocukların eğitime başlama yaşı ve eğitimde olma yaşıdır.Çocuklar için önemli olan bu yaş aralığı, yoksulluk,uyumsuzluk gibi engellere takıldığı takdirde bu çocuklar ileride kayıp bir nesil olarak karşımıza çıkacaktır.

Sığınmacı çocuklara yönelik, çocuğun yanında kimsesi olmaması durumunda Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’nun 66.Madde’sinde “*Refakatsiz çocuklarla ilgili tüm işlemlerde çocuğun yüksek yararı gözetilmesi esastır.Başvuru alındığı andan itibaren haklarında 3/7/2005 tarihli 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu hükümleri uygulanır.*”ifadesi yer almaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÇOCUK YOKSULLUĞUNU AZALTMAYA YÖNELİK SOSYAL YARDIM UYGULAMALARI

3.1. Kavram Olarak Sosyal Yardım

İhtiyaç sahiplerinin devlete karşı herhangi bir katkılarının olmadığı, devletin yoksulluğa çözüm amaçlı geliştirdiği, desteklerden oluşan katkı faaliyetleri, sosyal yardımlar olarak ifade edilebilir. Sosyal yardım, kişilerin yoksulluk hallerini aşabilmeleri için yapılan nakdi ve ayni ödemelerin devlet eliyle karşılandığı desteklerin adıdır. Sosyal yardımlar tamamen karşılıksız olabildiği gibi kişilerin bazı şartları yerine getirmesine bağlı olarak da yapılabilmektedir.⁷⁸

Sosyal yardım ödemelerinin özelliği primsiz ödemeler olması ve muhtaç durumdaki kişilere hükümetlerin gelirlerinden karşılanarak yapılmasıdır.⁷⁹ Sosyal yardımlar ülkelerin gelişmişlik düzeyine göre farklılıklar göstermekle beraber ortak amaç, yoksul durumdaki kimselerin ayakta kalabilmesine yardımcı olmak, yaşam düzeylerinin iyileştirilmelerine katkıda bulunmaktır.

Sosyal yardımların, sosyal güvenlik hizmeti olarak kabul edilebilmesi, kanunla düzenlenen resmi ya da yarı resmi kurumlar tarafından uygulanıyor olmasını gerektirmektedir. Sosyal yardımlar, parasal destekli olmasının yanı sıra ayni (yiyecek, giyecek, yakacak gibi) olarak ve bakım hizmetleri sunarak (tedavi, rehabilitasyon, yetiştirme gibi) muhtaç kimselere destek vermektedir.

Kendisini ve bakmakla yükümlü olduğu kişileri geçindirmekten yoksun olan kişilere kendilerini ve ailelerini geçindirmelerine yardımcı olmak adına yapılan yardımlar sosyal yardımlar kapsamında değerlendirilmektedir. Bu yardımlar, sosyal

⁷⁸ Ülker Şener, “ Yoksullukla Mücadelede Sosyal Güvenlik, Sosyal Yardım Mekanizmaları ve İşgücü Politikaları” Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (**TEPAV**)Politika Notu, 2010, s.2.

⁷⁹ Orhan Tuna, Nevzat Yalçıntaş, **Sosyal Siyaset**, İstanbul, Filiz Kitabevi, 2011 , s.151.

güvenliği olmayan ya da aldığı sosyal güvenlik gelirinin yetmediği durumlarda yapılan sosyal transferlerin içinde yer almaktadır.⁸⁰

3.2. Dünyada Sosyal Yardımlara Bakış

Dünyadaki ülkelerin kendi sosyal, ekonomik, kültürel yapıları içinde oluşturdukları sosyal yardım politikaları refah devleti olma özelliği taşıyan ülkelere göre farklılıklar göstermektedir. Bu yüzden de sosyal yardım mekanizmalarını dünya ülkelerini kapsayacak şekilde aynı çatı altında toplamak mümkün değildir.⁸¹OECD ülkelerinde yardım miktarı, harcama miktarı, çalışanların inisiyatif düzeyi , idare yapısı gibi özellikler değerlendirilerek sosyal yardımların kapsamı oluşturulmaktadır.Avustralya ve Yeni Zelanda geçici refah sistemlerini, Amerika Birleşik Devletleri kamu yardımları sistemini,Fransa, Benelüks ülkeleri ikili sosyal yardım sistemini, Kuzey ülkeleri artıksal sosyal yardım sistemini, Avusturya ve İsviçre yerel düzeyde inisiyatif sağlayan sosyal yardım sistemini, İngiltere, Kanada, İrlanda, Almanya bütünsel güvenlik ağlarına sahip refah devleti sistemini sosyal yardım rejimi olarak uygulamaktadırlar.⁸²

3.2.1. Avrupa’da Sosyal Yardımlar

Avrupa Birliği ülkelerinde uygulanan en önemli sosyal yardım,asgari gelir desteği ile yapılmaktadır. Gelir düzeyi düşük seviyede olan bütün vatandaşların insanca yaşabilmelerini sağlamak için kamu kaynaklarından aktarılan nakit ödemelerle gelir desteği verilerek yardımlarda bulunmaktadır.Avrupa’daki sosyal yardımlar köklü reform projelerindendir.Yoksullar açısından asgari gelir desteği yoksullukla mücadelelerinde etkin bir yol olma özelliği taşımaktadır.Kuzey Avrupa ülkelerinde örneğin, İsveç ve Norveç gibi gelir eşitsizliğinin düşük aynı zamanda refah seviyesinin yüksek olduğu ülkelerde yardımların kamu kaynakları kullanılarak devlet tarafından sağlanıyor olması halkın vergi yükünü ağırlaştırmaktadır. Güney Avrupa

⁸⁰ Mehmet Güneş, “ Yoksullukla Mücadelede Sosyal Yardımların Bir Kamu Yönetimi Politikası Olarak Sürdürülebilirliği”, **SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi** , 2011 , s.155 .

⁸¹ Erdal Tanas Karagöl, Nergis Dama, “Geçmişten Günümüze Sosyal Yardımlar” Analiz ,Kasım 2015, S : 139, s.12.

⁸² Hüseyin Erkul, Dilek K.Morkoç, “ Sosyal Yardım Yönetimi Açısından Çanakkale Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı” **Türk İdare Dergisi**, S: 475 Aralık 2012, s.73.

lkelerinde ise, sosyal yardımların örgütsel bir yapı içinde gelişmediği görülmektedir.İşpanya’da uyumsuzluk kuralı, ailenin bir kişinin sosyal yardım alması ailedeki diğer bireyleri sosyal dışlanmaya tabi tutmaktadır.İşpanya, İtalya, Portekiz gibi ülkelerde, sosyal yardımlar anayasada yer almasına rağmen ulusal bir ereve yasa ile düzenlenmemiştir.⁸³

İngiltere’de sosyal yardımların, özel sektörler kanalıyla ihtiyaç sahiplerine ulaşması sağlanmış, yararlanacak olan kimselerin belirlenmesinde ve ödemelerde ortak kriterler oluşturulmuştur.Ulusal ve bütünleşik bir sosyal yardım sistemi vardır. Almanya’da sosyal yardımlar, vatandaşlara devletin verdiği bir hak olarak görülmekte, anayasada kanunlarla hükme bağlanmışır.Bu sosyal yardım alan kimseler için önemlidir çünkü sosyal yardım almayı hak etmiş kimselerin yardımlarının kesilmesi veya haksızlığa uğramaları durumunda mahkemeye başvurma hakları vardır.⁸⁴ Federal Almanya’da çocuklar için ocuk parası adı altında yardımlar uygulanmaktadır.Yasa koyucular ocuk parasını sosyal bir hak olarak kabul etmişlerdir.Yasa gereğince 20 Aralık 2016 Tarihinde bazı maddeleri değiştirilerek uygulanmakta olan Federal ocuk Parası Kanunu’na göre çocuklar için yapılan yardımlar ya doğrudan ocuk parası olarak ödenmekte ya da gelir vergisi hükümlerine göre ödenecek olan vergiden ocuk indirimi yapılarak hak sahiplerine bir gelir olarak katkı sağlamaktadır.Almanya’da uygulanan ocuk parası Avusturya’da aile yardımı, İşvire’de ocuk yardımı adı altında verilmektedir.⁸⁵

3.2.2.Güney Amerika’da Sosyal Yardımlar

Brezilya’da, Bolsa Familia (şartlı nakit transferi) programı uygulanmaktadır. Bolsa Familia adlı programla ailelere asgari gelir desteği sağlanmaktadır.Aşırı yoksullara, engellilere, 65 yaş ve üstündekilere koşulsuz ve garantili olarak sürekli nakit yardımı yapılmaktadır.Ailelerin beyan ettikleri gelir düzeyine göre ve 18 yaşından küçük çocukları olanlara nakit olarak ödenmektedir.Bu yardımlar sayesinde

⁸³ Karagl, Dama, **a.g.e.** ,s.13.

⁸⁴ Karagl, Dama, **a.e.** , s.14.

⁸⁵ Alpay Hekimler, “Federal Almanya’da Sosyal Devlet İlkesinin zellikli Bir Uygulaması Olarak ocuk Parası ve Getirilen Yeni Düzenlemeler”, **Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi**, S:71, 2016/2, ss.7-27.

2004 ve 2006 yılları arasında gelir dağılımı dengesizliği % 21 azalma göstermiştir. Bolsa Familia programı sayesinde çocukların aşılama ve kadınların doğum öncesi hizmetlerden yararlanma oranlarında artış görüldüğü, okulu terk eden çocuk sayısında azalma buna karşılık okula devam etme sayısında ise artmaların olduğu araştırmalarla tespit edilmiştir.⁸⁶ Bolsa Familia programı 2005 tarihine kadar 26.4 milyon yoksul insanı kapsamaya yönelik genişletilmiş, 2006 yılının sonuna kadar da 44 milyon yoksul insana yardımların ulaşması hedeflenmiştir.⁸⁷ Brezilya’da 2001 yılında uygulamaya konulan Bolsa Escola Programı bir ŞNT Programı olup, asgari ücretin yarısının altında geliri olan ailelere yönelik bir yardım programıdır. Bu program sayesinde yoksulluk oranlarında azalma görülürken 6 ve 7.sınıflarda okulu terk etme oranları gerilemiştir.⁸⁸

Arjantin’de, birden fazla şartlı nakit transferi programı uygulanmakta, 5-19 yaş grubunda (en az 2, en çok 6) çocuğu olan annelere nakit yardımı yapılmaktadır. Şartlı nakit yardımlarının koşullarında, annelerin 19 yaşından küçük çocuklarını aşı programları dahilinde aşılatmaları, hamilelikleri süresince iki ayda bir sağlık kontrollerini yaptırmaları, 5-19 yaş arası çocuklarını yaşlarını geçirmeden okula kayıt yaptırmaları gerekli şartlar olarak belirtilmiş, çocukların okula devam etmesi veya ortaokulu bitirmesi de istenen şartlar arasında bulunmaktadır.⁸⁹ Arjantin’de savunmasız aileleri ve 19 yaş altı sosyal risk taşıyan çocukları korumaya yönelik bir aile sosyal içerme programı oluşturulmuştur.⁹⁰

Meksika’da hükümet tarafından 1997 yılında Progreso (Eğitim,sağlık ve gıda) programı kapsamında ŞNT uygulaması başlatılmıştır. Nüfusun en yoksul kesimindeki ailelerin desteklenerek yoksulluğun kuşaktan kuşağa geçmesinin önlenmesi amacı ile

⁸⁶ ASPB, “Türkiye’de Şartlı Nakit Transferi Programının İyileştirilmesine Yönelik Politika Belgesi”, Ocak 2014, s.8.

⁸⁷ Kathy Linderth, “Brazil: Bolsa Familia Program-Scaling-up Cash Transfers for the poor”,World Bank, 2006 , p.67.

⁸⁸ A.Barrientos, J.Dejong, “Reducing Child Poverty With Cash Transfers : A Sure Thing?”, Deveploment Policy Review , 2006 C:24, S:5 , pp.547-548.

⁸⁹ ASPB, “Türkiye’de Şartlı Nakit Transferi Programının İyileştirilmesine Yönelik Politika Belgesi”, Ocak 2014,s.9

⁹⁰ ISSA , “ Technical Commission on Family Allowences”, World Social Security Forum , Moscow, 10-15 September 2007 , p. 14.

pilot uygulama olarak hayata geçirilmiştir.⁹¹Meksika’da Oportunidades adlı şartlı nakit transferi programı ile de aşırı yoksul ailelerin yaşam şartlarının iyileştirilmesine yönelik sosyal yardım yapılmaktadır.Program, eğitim, sağlık, beslenme konusuna yoğunlaşmıştır.Eğitim alanında önceden, çocuklara ilkokuldan liseye kadar nakit yardımı yapılırken 2011 yılından başlayarak lise öğrencileri de kapsama dahil edilmiştir.Kız çocuklarının okulu terk etmelerinin önüne geçebilmek amacıyla nakit yardım miktarı erkek çocuklarından daha fazla olmaktadır.Sağlık alanında, temel sağlık hizmetleri halk sağlık merkezleri tarafından sağlanmaktadır.Beslenme konusunda, 6-23 aylık tüm çocuklara,yeterli beslenemeyen 2-5 yaş aralığındaki çocuklarla,hamile ve emziren kadınlara aylık para ve gıda yardımı yapılmaktadır.Oportunidades programı,okula kayıt oranlarında,düzenli sağlık kontrollerinde ve beslenme konusunda olumlu etkiler yapmıştır.1-5 yaş grubu çocuklarda hasta olma riski azalmış,ortaokula kayıta kız çocuklarında % 20, erkek çocuklarında % 10 artış görülmüştür.⁹²

Şili’de, 2002 yılından itibaren amacı yoksul ailelerin yoksulluktan kurtulma süreçleri içerisinde kesintisiz destek sağlamak olan Chile Solidario programı uygulanmaktadır. Bu program kapsamında Bono Proteccion adlı nakit yardım programı da uygulanmaktadır. Nakit desteği ilk altı ayla, son altı ay arasında azalarak ödenmektedir.Yardımların etki değerlendirme çalışmalarında, ailelere yardımcı olmakla birlikte yoksulluğu azaltmada pek etkisinin olmadığı görülmüştür.⁹³Şili’de çalışan annelerin çocuklarına bakım hizmeti Milli Eğitim Kurumu ve Ulusal Anaokulları Kurumu gibi kuruluşlar tarafından verilmektedir.Ulusal Anaokulları Kurumu bünyesinde olan kurumlarla, çocuk bakımları ücretsiz olarak kamu çocuk bakım enstitüleri tarafından yapılmaktadır.⁹⁴

⁹¹ A.Fatih Ortakaya, “Sosyal Yardım Yararlanıcılarının Belirlenmesine Yönelik Olarak Kullanılan Hedefleme Yöntemleri: Latin Amerika ve Türkiye Örneği”, **Yardım ve Dayanışma Dergisi**, Y:1, C:1,S:1, Ocak-Haziran 2010, s.79.

⁹² ASPB, “Türkiye’de Şartlı Nakit Tranferi Programının İyileştirilmesine Yönelik Politika Belgesi”, 2014, s.10

⁹³ A.e.,ss.11-12

⁹⁴ Catherine Hein,Naomi Cassier, **Workplace solutions for childcare**, ISBN 978-92-2-122035-0, GENEVA, ILO OFFICE, 2010 , p.174

3.2.3. Amerika Birleşik Devletleri'nde Sosyal Yardımlar

ABD'de sosyal yardımlar, yoksullukla mücadeleye yönelik, gelir/mal varlığı testine göre uygulanan refah programlarından oluşmaktadır. Yoksulluk sınırı, her yıl bölgelere göre değişmeyen ulusal sınır çerçevesinde belirlenmektedir. Ulusal sınırlarda uygulanan gelir ve gıda yardımları federal düzeyde finansman edilmektedir. Sosyal yardımlar katkı payı ödenmeden, geliri düşük olanlara para, yiyecek, barınma, sağlık, eğitim ve sosyal hizmetler olarak sunulmaktadır. ABD'de uygulanan yardım programları, yoksulluğu geçici bir süreci aşmak, daha çok, işe teşvik etmek olarak algılanmaktadır.⁹⁵

3.3. Dünyada Yoksul Çocuklara Yönelik Çözüm Projeleri

UNICEF, Dünya Çocuklarının Durumu ile ilgili 2015 yılında sunduğu raporda; cinsiyetleri, engelli, etnik azınlığa mensup olmaları ve yoksullukları nedeniyle toplumun dezavantajlı durumunda olan çocukların öğrenmelerinde ve katılımlarında eşit fırsatlara sahip olmalarını sağlamaya yönelik yenilikçi çözümlerin, destekleyici projelerin yoksulluklarını aşmalarında yardımcı olacağı görüşüne yer vermiştir. Bu çözümlerle, çocuklara basit aletlerle model ve makineler konusunda eğitimler verilerek, bilgi edinmeleri ve el becerileri kazanmaları sağlanarak, kendi deneyimleri ile yaşantılarını değiştirme imkanının verilebileceği belirtilmekte, yoksul çocukların açıklarının kapanması, yerel ihtiyaçların karşılanması açısından bu çözümlerin önemine değinilmektedir. Bu çözümlerin sürdürülebilirliğinin, etkili olabilmesinin ve kabul edilebilmesinin çocukların içinde yaşadıkları toplumun ortamına uygun olabilmesine bağlı olarak faydalı olabileceği ve yenilikçi projelerin yoksul yanılsı olarak üretilmesinin çocukların geleceklerine olumlu katkı sağlayacağı belirtilmiştir.⁹⁶ Bu yenilikçi projeler kapsamında **Çin'de** Çocuk Refah Projesi hayata geçirilmiştir. Çin'in beş kırsal ilinde, 2010 yılında başlatılan çocuk refahı projesi, yoksul kesimde yaşayan çocuklara yapılan aylık yardımların etkili bir şekilde amaçları doğrultusunda kullanılmalarını sağlamak amaçlı geliştirilmiştir. Bu proje, toplum temelli sosyal hizmet çalışanları tarafından sürdürülmektedir. **Bangladeş'te**, sürekli su baskınlarının

⁹⁵ ASPB, a.g.e ., s.15.

⁹⁶ Dünya Çocuklarının Durumu, 2015, S.11

neden olduğu yerlerde yaşayan çocukların okula yıl boyunca devam edebilmelerini sağlamak için yüzen okullar projesini geliştiren mimar Mohammed Rezwan, çocukların yüzen tekneler vasıtasıyla eğitim almalarını sağlamıştır.2002 yılında tek bir tekne ile başlatılan çalışma, bugün sağlık hizmetleri,kütüphaneleri,yetişkin eğitim merkezleri ve güneş enerji atölyeleri olan 54 filo ile hizmet vermektedir.Bu hizmetlerin, parasız olması yoksul çocukların yararlanması açısından son derece önemlidir.⁹⁷

Çocuk yoksulluğunu azaltmada sosyal transferlerin etkisi,belirlenen hane halklarında yaşayan çocukların ailelerinin işgücü piyasasındaki durumu ve aldıkları eğitimle bağlantılı olarak değişiklik gösterebilmektedir.Korunmasız olan çocuklar ve göçmen ailelerin çocukları özel olarak ilgilenilmeyi hak etmektedirler.⁹⁸

3.4.Türkiye’de Çocuk Yoksulluğunu Azaltmaya Yönelik Uygulanmakta Olan Sosyal Yardımlar

Muhtaç ve yoksul durumda olan kimselerin korunarak, toplumsal denge ve adaletin sağlanmasında önemli yere sahip olan sosyal yardımlar en sık kullanılan sosyal politika aracı olmuşlardır.⁹⁹

Türkiye’de ekonomik sıkıntıların yoksulları güç durumda bırakmasının etkilerini azaltmak amacıyla Şartlı Nakit Transferi programlarının uygulanması gündeme gelmiştir. ŞNT uygulamalarının temeli, Sosyal Riski Azaltma Projesi(SRAP) ile birlikte atılmıştır. Dünya Bankasının mali olarak desteklediği bu proje kapsamında yoksul ailelerin sosyal risklerinin aza indirilmesi hedeflenmiştir.

SRAP sosyal yardım projesinin amacı; yoksullara acil gelir desteği sağlanması, devlet kurumlarının sosyal yardım ve hizmetlerinin ulaşımında sosyal kapasitenin artırılması, şartlı eğitim ve şartlı sağlık yardımlarından en yoksul kesimin yararlanmasını sağlayacak temel bir sosyal yardım sisteminin uygulanması, yoksul

⁹⁷ UNICEF,Dünya Çocuklarının Durumu Raporu, 2015, ss.16-19

⁹⁸ Christina LOPEZ VILAPLANA, Eurostat Statictics in focus , Population and Social Conditions, 4/2013, p.2

⁹⁹ Cemalettin Coğurcu, “Stratejik Planlama,Stratejik Yönetim ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğünde Sosyal Yardım Politikalarına Yönelik Geliştirilen Projeler”,**Yardım ve Dayanışma Dergisi**, 2010,s.8.

kimselerin istihdam ve gelir yaratıcı fırsatları yakalamasına yardımcı olunmasıdır.¹⁰⁰SRAP'nin 2001 yılında uygulamaya başladığı hızlı yardım(eğitime katkı,sağlık yardımı,yakacak yardımı,gıda yardımı) ve Şartlı Nakit Transferi yoksullukla dolaysız mücadele yöntemlerini oluşturmaktadır.Devletin yerine getirmesi gereken hizmetleri bu proje kapsamında sosyal yardım niteliğine dönüştürmesi önemli bir nokta olarak gözükmektedir. Zapcı ise, Sosyal Riski Azaltma Projesi başlığını taşıyan yazısında SRAP projesinin yoksulları korumaktan ziyade, zengin kesimi yoksullardan korumak anlamını taşıdığını vurgulayarak eleştirmektedir.¹⁰¹SRAP'ın 31 Mart 2007 tarihinde sona ermesiyle ŞNT kapsamındaki yardım programlarının uygulamaları SYDGM tarafından yürütülmektedir.¹⁰²

Şartlı Nakit Transferinin en önemli özelliği, sosyal yardımlardan yararlanabilmek için belirli şartların yerine getirilmesi zorunluluğunu taşımasıdır.ŞNT'nin şartlara bağlı olması nakit yardımların sürekliliğini sağlaması açısından önemli bir kriterdir.Diğer sosyal yardım uygulamalarından bu yönüyle farklıdır.ŞNT, 2002 yılı itibariyle seçilen bazı il ve ilçelerde uygulanmaya başlanmıştır.2011 yılında Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın kurulması ile birlikte ŞNT uygulamaları bakanlığa bağlı olarak Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü tarafından yürütülmektedir.ŞNT uygulamalarının eğitim ve sağlık alanlarını kapsamasının nedenini, yoksulların refahını arttırmada en önemli adımların çocukların eğitilmesi ile aşılabileceği, sağlıklı nesiller yetiştirmenin de sağlıklarını korumakla mümkün olabileceği öngörüsü oluşturmuştur.

3.5. Türkiye'de Sosyal Yardımların Yasal Çerçevesi

Türkiye'de sosyal yardım ve sosyal hizmetlerin aşağıda belirtilen kanunlar çerçevesinde yürütülmesi sağlanmaktadır.

¹⁰⁰ Filiz Çulha Zapcı, "Sosyal Riski Azaltma Projesi: Yoksulluğu Azaltmak mı, Zengini Yoksuldan Korumak mı?"Ankara Üniversitesi, **SBF Dergisi**, C:58, S: 1, 2003, s.232

¹⁰¹ A.e.,s.237

¹⁰² Çoğurcu, a.g.e.s.28

- 10.07.1976 Tarih 15642 Sayı ile Resmi Gazete’de yayımlanan 2022 Sayılı “65 yaşını doldurmuş muhtaç,güçsüz ,kimsesiz Türk vatandaşlarına aylık bağlanması” hakkında kanun,¹⁰³
- 27.05.1983 Tarih 18059 Sayı ile Resmi Gazete’de yayımlanan,muhtaç ve yetim çocuklar için çıkarılmış, 2828 Sayılı” Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kanunu”,bu kanunun adı 3.6.2011 Tarihli 633 Sayılı KHK’nin 35.Maddesiyle metne işlendiği şekilde değiştirilerek “Sosyal Hizmetler Kanunu” olmuştur.¹⁰⁴
- 14.06.1986 Tarih 19134 Sayı ile Resmi Gazete’de yayımlanan 3294 Sayılı “Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu”,¹⁰⁵
- 06.03.2004 Tarih 25394 Sayı ile Resmi Gazete’de yayımlanan 5102 Sayılı “Yüksek Öğrenim Öğrencilerine Burs Kredi verilmesine İlişkin Kanun”,¹⁰⁶
- 15.07.2005 Tarih 25876 Sayı ile Resmi Gazete’de yayımlanan 5395 Sayılı “Çocuk Koruma Kanunu”,¹⁰⁷
- 16.06.2006 Tarih 26200 Sayı ile Resmi Gazete’de yayımlanan 5510 Sayılı “Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu”¹⁰⁸

Sosyal yardımların sosyal güvenlik sisteminde primsiz ödemeler kapsamında yer alması ve yoksulların yaşamını destekleyen ayni ve nakdi olarak verilen yardımlar olması açısından sosyal devlet anlayışı içerisinde önemli bir yeri vardır.

Türkiye’de yoksulluğa yönelik sosyal yardım uygulamaları Aile,Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına bağlı Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü tarafından Sosyal Yardımlaşma Dayanışma Teşvik Fonu kullanılarak yapılmaktadır. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına bağlı diğer bir kurum Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü eski adıyla Çocuk Esirgeme Kurumu çocuklara yönelik hizmet vermektedir. Milli Eğitim Bakanlığı, Belediyeler ve Vakıflar Genel Müdürlüğü sosyal yardımları uygulayan kurumlardır.

¹⁰³ www.mevzuat.gov.tr/Mevzuat/Metin/1.5.2022.doc.

¹⁰⁴ www.mevzuat.gov.tr/Mevzuat/Metin/1.5.2828.pdf.

¹⁰⁵ www.mevzuat.gov.tr/Mevzuat/Metin/1.5.3294.pdf.

¹⁰⁶ www.mevzuat.gov.tr/Mevzuat/Metin/1.5.5102.pdf.

¹⁰⁷ www.mevzuat.gov.tr/Mevzuat/Metin/1.5.5395.pdf.

¹⁰⁸ www.mevzuat.gov.tr/Mevzuat/Metin/1.5.5510.doc.

3.5.1.Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu

14.06.1986 Tarih 19134 Sayı ile Resmi Gazete’de yayımlanan 3294 Sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu, yoksul durumda ihtiyacı olan kimselere, Türkiye’ye gelişi ne şekilde olursa olsun kabul edilmiş kişilere yardım etmek, gelir dağılımının adil olarak dağıtımını sağlamak, sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı teşvik etmek amacı taşımaktadır.¹⁰⁹ Bu kanun kapsamında, Sosyal Güvenlik Kurumu(SGK)na tabi olmayan ve bu kurumdan gelir elde etmeyen yoksul kimseler ile üretken olabilmesi için eğitim, öğretim gibi küçük yardımlar alanlar yararlandırılmaktadır.¹¹⁰ Bu kanunun 2.Maddesi (Ek Fıkra: 4/7/2012-6353/17 Md)’ne göre şehit yakınları ve gaziler, Fon Kurulu ile Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarının belirlediği süre ve kriterlere göre bu kanun tarafından sağlanacak haklardan faydalanabilmektedirler.

3.5.2. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu

Bütçeye konulan ödeneklerden başka, gelir ve kurumlar vergisi tahsilat toplamının % 2,8’i,trafik para cezalarının % 50’si, Radyo Televizyon Üst Kurulu (RTÜK) reklam gelirlerinin % 15’i ve her tür bağış, yardımlar Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu (SYDTF)’nun gelirlerini oluşturmaktadır. Fonda toplanmış olan gelirlerin sosyal yardım proje ve programları ile yatırım programları çerçevesinde dağıtım önceliğine göre dağıtımını sağlamak, sosyal yardım amaçlı talep ve teklifleri değerlendirmek, toplumda dayanışma ve paylaşma bilincinin gelişmesine yönelik sosyal kültürel programlar önermek hazırlanan proje veya programları desteklemek, sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakıflarında çalıştırılacak personelin nitelikleri,özlük hakları ve diğer kriterleri görüşmek ve karara bağlamak SYDTF’nun görevlerini oluşturmaktadır.¹¹¹

¹⁰⁹ 3294 Sayılı Kanun , Madde.1

¹¹⁰ 3294 Sayılı Kanun , Madde. 2

¹¹¹ <https://www.sosyalyardimlar.aile.gov.tr/sosyal-yardimlasma-ve-dayanismayi-tesvik-fonu> (Çevrimiçi),12.01.2019

3.6.Aile,Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına Bağlı Sosyal Yardım Kurumları

Sosyal yardım ve sosyal hizmet veren müesseseler 633 sayılı KHK ile aynı çatı altında toplanarak 2011 yılında Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı kurulmuştur.Bakanlığın adı 9/7/2018 Tarih 703 Sayılı KHK ile, *Mad.3.3/62011 Tarihli 633 Sayılı Aile ve Sosyal Politika Bakanlığı'nın Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin; b) 33.Maddesinin ikinci fıkrasında yer alan Bakanlık ibaresi “Çalışma ,Sosyal Hizmetler ve Aile Bakanlığı”* şeklinde değiştirilmiş, *10 Temmuz 2018 Tarihli 30474 Sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan 1 sayılı Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin ,altıncı kısım ikinci bölümünün “Çalışma,Sosyal Hizmetler ve Aile Bakanlığı”* olan başlığı (15 No.lu kararname, Mad.1/b) *“Aile ,Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı”* olarak yeniden düzenlenmiştir.¹¹²Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü, Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Özürlü ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü ile Şehit Yakınları ve Gaziler Dairesi Başkanlığı gibi kurumlar Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı’na bağlı olarak hizmet vermektedirler.

3.6.1. Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü

Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı’na bağlı olarak, kaynak kullanımında Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu’ndan yararlanarak yardımlarını sürdürmektedir. Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü, yardımları düzenli periyotlarla belirlenen miktarlar üzerinden nakdi veya ayni olarak yapmaktadır.

Sosyal yardımların,nakdi ve ayni yardımlar olmasıyla birlikte eğitim, istihdam, sağlık gibi sektörlerde ihtiyaç sahiplerine farklı şekillerde sunulabilecek sosyal gelir ve sosyal destek uygulamalarını kapsamı açısından sosyal hizmetlerle birçok noktası kesişmektedir.Sosyal yardımlar,sosyal güvenlik sisteminin tamamlayıcı bir unsuru

¹¹² 703 Sayılı KHK,15 No’lu Cumhurbaşkanlığı Karar namesi

olup, genelde sosyal hizmetlerle birlikte sosyal koruma kapsamında birlikte kullanılmaktadır.¹¹³

Sosyal Yardım Gruplarının ana başlıklarını aşağıdaki sosyal yardımlar oluşturmaktadır.¹¹⁴Bu başlıklar altında tezin dahilinde olan yoksul, muhtaç çocukların faydalandıkları sosyal yardım programları değerlendirilecektir.

Ailelere Yapılan Yardımlar: Yiyecek , barınma, yakacak yardımları, sosyal konut projesinden yararlandırma, eşi ölmüş kadınlara yardım, muhtaç durumdaki asker ailelerine yardım, doğum yardımı, öksüz ve yetim yardımı, ihtiyaç sahibi asker çocuklarına yapılan yardımlar ailelere yapılan yardımları kapsamaktadır.

Eğitim Yardımları :Eğitim için gerekli olan araç-gereç yardımı, şartlı eğitim yardımı, öğrencilere verilen öğle yemeği yardımı, ücretsiz ders kitabı dağıtılması, öğrencilere taşıma, barınma ve iâşe yardımı, engelli öğrencilerin okullara ücretsiz olarak taşınması ve öğrencilerin eğitimleri süresince kalabilecekleri yurtların yapılması eğitim yardımlarının içinde yer almaktadır.

Sağlık Yardımları : Çocuk ve kadınları,gebelik dönemini kapsayan şartlı sağlık yardımlarını, engellilerin ihtiyaçlarına yönelik yardımları, yoksul ailelerin Genel Sağlık Sigortası primlerinin devlet tarafından ödenmesini kapsamaktadır.

Özel Amaçlı Yardımlar : Yoksulların yararlanması için aşevleri, afet halinde (Acil Durum Yardımları) , yabancılara yönelik yapılan yardımlar özel amaçlı yardımları oluşturmaktadır.

Yaşlı ve Engelli Yardımları :2022 Sayılı Kanun hükümleri gereğince yaşlılara,engellilere,engelli yakınlarına ve silikozis hastalarına yardım yapılmakta aynı zamanda evde bakılan muhtaç kimselere evde bakım yardımı sağlanmaktadır.

Proje Destekleri ve İstihdam Yardımları : Gelir getirici projelere destek sağlamak, kırsal alanda sosyal destek projelerine yardım etmek, istihdam eğitimi

¹¹³ Abdullah Yılmaz,Yaşar Aksanyar,Tahsin Güler, “Sosyal Yardım Olgusu ve Türkiye’de Şartlı Yardım Uygulaması”, **EKEV Akademi Dergisi**, Yıl: 22, Sayı: 73 , 2018,s.600

¹¹⁴ Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı , **Faaliyet Raporu** , 2015, s.118

projelerini ve sosyal hizmet projelerini desteklemek ve bireyleri işe yönlendirirken, işe başlarken yardımda bulunmak amacı ile yapılmaktadır.

Yapılan yardımların başında muhtaç durumda olan ailelere yapılan aile yardımları yer almaktadır. Yoksul çocuk, ailede var olan yoksulluğu yaşadığından aileye yapılan yardımlara dahil olmaktadır. Bu yardımları, eğitim imkanlarına erişimde zorluk yaşayan çocukların fırsat eşitliğini yakalaması için verilen eğitim yardımları takip etmekte ve çocukların sağlıklı doğmasını sağlamak amaçlı hamilelik, bebeklik dönemi kontrol altında tutularak sağlık yardımları yapılmaktadır. Çocuk yoksulluğunun kısır döngüsünün kırılabilmesinde en önemli yardım, eğitim yardımlarıdır, eğitimin öncülüğünde çocukların eşit fırsatlardan yararlanarak geleceklerini şekillendirmelerine yardımcı olunmaktadır.

3.6.1.1. Aileye Yapılan Yardımlar

Gıda Yardımı; ihtiyacı olan muhtaç kimselere yılda iki kez Ramazan ve Kurban Bayramlarında Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları tarafından temel gıda ihtiyaçlarını karşılamasına yönelik yapılan desteklerdir.

Barınma Yardımı; Yoksul durumda olup, eski, sağlıksız barınma koşullarına sahip evlerde oturan kimselere kötü şartlarda olan evlerini onarması, eşya alabilmesi ve barınabilecek hale getirebilmesi için verilen ayni ya da nakdi yardımlardır.

Sosyal Konut Projesi; T.C. Başbakanlık Toplu Konut İdaresi aracılığıyla, sosyal güvencesi olmayan yoksul kimselerin konut sahibi olmalarını sağlamak amaçlı konut yapımına yönelik projedir.

Yakacak Yardımları; ihtiyaç sahibi ailelere SYD Vakıfları aracılığıyla bedelsiz olarak en az (500 kg) kömürün dağıtılarak ısınma ihtiyaçlarının karşılandığı yardım çeşididir.

Muhtaç Asker Ailelerine ve Çocuklarına Yapılan Yardımlar; zorunlu askerlik hizmetinde bulunan askerlerin yoksul durumunda olan aile ve çocuklarına askerlik süresince düzenli olarak ödenen nakdi yardımlardır.

Asker çocuğunun bu sosyal yardımdan yararlanabilmesi için belirli koşulları bulunmaktadır. Faydalanacak olan çocuğun; “18 yaşını doldurmamış olması, babasının askerde olması, bekar olması, SED Programlarından faydalanmaması, kuruluşlarda koruma ve bakım altında bulunmaması, diğer kurum ve kuruluşlardan babasının asker olması nedeniyle benzeri yardımlardan yararlanmaması, öksüz/yetim yardımlarından faydalanmaması, evde bakım hizmetinden yararlanmaması, 2022 Sayılı Kanun kapsamında aylık almaması, 3294 Sayılı Kanun kapsamında yoksul ve muhtaç olduğunun Mütevelli Heyeti’nin kararıyla tespit edilmesi” gerekmektedir.¹¹⁵

Öksüz Yetim Yardımı; 18 yaşından küçük, anne veya babası ölmüş ya da her ikisi de hayatta olmayan çocuklara verilen düzenli nakdi yardımlardır.

Öksüz ve yetim çocukların yardımdan faydalanabilmesi için; “18 yaşından küçük olması yani çocuk sayılması, anne, baba ya da her ikisinin de ölmüş olması, SED Programından yararlanmaması, evlenmemiş olması, kuruluşlarda bakım ve koruma altında bulunmaması, diğer kurum ve kuruluşlardan öksüz/yetim olmasından dolayı yarar sağlamaması, asker çocuğu yardım programından faydalanmaması, 2022 Sayılı Kanun kapsamında aylık almaması, 3294 Sayılı Kanun kapsamında yoksul ve muhtaç olduğunun Mütevelli Heyeti’nin kararıyla tespit edilmesi” gerekmektedir. Bu programdan faydalanan çocuklardan eğitim ve öğretime devam şartı aranmamaktadır.¹¹⁶

Doğum Yardımı; 15 Mayıs 2015 tarihinde uygulanmaya konulan ve bu tarihten sonra doğan çocuklara verilen nakdi doğum yardımıdır.

3.6.1.2. Eğitim Yardımları

Her çocuk eğitim ve öğretim görme hakkına sahiptir. Eğitimde fırsat eşitliğinden yararlanabilmesi önce ailesinin gelir ve eğitim düzeyinin yeterli olması, sonra devletin eşit fırsat olanaklarını sunmasıyla yakından ilgilidir. Sosyal devlet anlayışı içinde, yetersiz gelire sahip ailelerin çocuklarına eğitimlerini sürdürebilmeleri, sosyal yaşamda hak ettikleri yerleri alabilmeleri için eğitim

¹¹⁵ ASPB, Öksüz, Yetim ve Asker Çocuğu Yardım Programına İlişkin Uygulama Kılavuzu, 2015, s.10.

¹¹⁶ A.e., s.5.

yardımları yapılmaktadır.Çocuklara yapılan eğitim yardımları, yoksulluğun eğitime ulaşmadaki zorlukların giderilmesine yönelik uygulanmakta olup, çocukların eğitim sürecine dahil olmasını sağlamaktadır.

Eğitim Materyali Yardımı; muhtaç durumda olan ailelerin çocuklarının okul gereçlerinin Sosyal Dayanışma ve Yardımlaşma Vakıfları tarafından karşılanmasıdır. Bu gereçler okul kıyafeti, ayakkabı,çanta,kırtasiye gibi okulda gerekli olan ihtiyaçları kapsamaktadır.

Öğle Yemeği Yardımı; taşınalı eğitimden faydalanmakta olan öğrencilere 2003-2004 yılından itibaren bulundukları ilçe ya da köylerden merkezdeki okullara taşınılarak getirilmesi nedeniyle hergün öğle yemeği verilmek suretiyle yardımda bulunmaktadır.Öğle yemeği yardımı, SYDF’ndan karşılanmakta olup, Milli Eğitim Müdürlükleri tarafından yürütülmektedir.

Ücretsiz Kitap Yardımı; Milli Eğitim Bakanlığı tarafından ilk ve orta öğrenim öğrencilerine ücretsiz olarak okul kitaplarının dağıtılmasıdır.Bu dağıtım SYDF tarafından karşılanarak yapılmaktadır.

Öğrenci Barınma, Taşıma, İaşe Yardımları ; Taşınalı sistemin dışında ilk ve orta öğrenimde eğitim gören öğrencilere ulaşım, öğle yemeği, kalacak yer gibi ihtiyaçlarının temin edilmesine yönelik uygulanan destek yardımlarıdır.

Engelli Öğrencilerin Okullarına Ücretsiz Taşınması; Özel olarak eğitilmesi gereken öğrencilerin okullarına gidebilmesini kolaylaştırmak yoluyla okula devam etmelerinin sağlanması ücret alınmadan yapılmaktadır.Milli Eğitim Bakanlığı, Başbakanlık Özürllüler Dairesi Başkanlığı ve Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü’nün işbirliği ile gerçekleştirdiği bir sosyal yardım programıdır.

Yurt Yapımı; muhtaç öğrencilerin yararlanması amacıyla 100,200,300 öğrenci kapasitesi olan yurtların, ihtiyaç olan yerlerde ilk ve orta öğrenim öğrencilerini kapsayacak şekilde SDYF’nun kaynak aktarımı ile yapılmasıdır.

Şarhlı Eğitim Yardımı; bu sosyal yardımın diğer öğrenci yardımlarından farklı olmasını kılan şartlarının olmasıdır.Nüfusun en yoksul kesimini oluşturan %

6'lık grup içinde bulunan ailelere, çocuklarını okula gönderme ve çocukların okula devam etmeleri şartı ile verilen eğitim yardımdır.¹¹⁷ Çocuğun ailesinin sosyal güvencesinin bulunmaması, asgari düzeyde gelire sahip olmaması şartlı eğitim yardımının kriterlerini oluşturmaktadır.Şartlı eğitim yardımının amacı, yoksulluğun eğitim görmek isteyen çocukların önünde engel olarak görülmesinin aşılması, ilkokuldan yüksek öğrenime kadar desteklenmesi sayesinde temel bilgi ve yeteneklerinin öne çıkarak kendi ayaklarının üzerinde durmasını sağlamaktır.

Tablo.3.1.Şartlı Eğitim Yardımından Yararlanan İlkokul, Ortaokul, Lise Öğrencilerinin Cinsiyete Göre Dağılımı (2014-2017)

	2014		2015		2016		2017	
	Kız	Erkek	Kız	Erkek	Kız	Erkek	Kız	Erkek
İlkokul	454.088	469.634	450.358	465.210	453.310	469.547	472.967	489.647
Ortaokul	479.466	496.841	489.260	504.546	449.982	463.340	570.683	584.086
Lise	221.282	228.570	253.065	255.950	246.407	244.783	267.685	266.774

Kaynak:ASPB Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü(2018)

Tablo 3.1’de şartlı eğitimden yararlanan kız ve erkek öğrenci sayılarının, ilk,orta ve lisede dağılımı yıllar itibariyle gösterilmektedir.2014-2015 yılında erkek öğrenci sayısının kız öğrenci sayısından ilk, orta ve lisede yüksek olduğu, 2016-2017 yılında ise lisede okuyan kız öğrencilerin aynı kademede okuyan erkek öğrenci sayısını geçtiği görülmektedir.Buradan, ailelerin kız öğrencileri okula göndermelerinde, yardımların katkı sağladığı,eğitim almalarına olumlu baktıkları, ŞEY alan ailelerin kız çocuklarını okula göndermelerinin faydasına inandıkları izlenimi ortaya çıkmaktadır.Erkek öğrenci sayısının azalma nedeni olarak ailelerin ya da çocukların 15-18 yaş aralığında işte çalışmayı eğitime tercih etmeleri veya çalışmak zorunda oldukları gösterilebilir.Ortaöğretim(lise)zorunlu eğitim kapsamında olmasına rağmen öğrencilere açık liselere gitme imkanı da tanınmaktadır.Ortaöğretimde eğitim gören

¹¹⁷ Nergis Dama,Dilruba Toklucu Sundaram, Yoksulluk Döngüsünden Çıkış: Şartlı Eğitim Yardımları, Seta Yayınları, 2018, s.51

öğrencilerden 2016-2017 döneminde açık öğretim lisesine devam edenlerin oranı % 26'dır.

Şartlı Eğitim Yardımı, 2017-2018 yılında ilkokulda okuyan erkek öğrencilere aylık 35 lira, kız öğrencilere aylık 40 lira, ortaöğretimde okuyan erkek öğrencilere aylık 50 lira, ortaöğretimde okuyan kız öğrencilere ise 60 lira olarak ödenmektedir.¹¹⁸ ŞEY'nda kız öğrencilere ödenen tutarın erkek öğrencilere göre fazla olması, kadının toplumdaki statüsünü güçlendirmesine, geliştirmesine katkı sağlamak amaçlıdır. Şartlı Eğitim Yardımları, öğrencinin 2 ay gibi sürede 4 günden fazla devamsızlık yapması, mezun olması ,okuldan ayrılması ya da atılması,ailede anne/baba birinin SGK'na bağlı sigortalı bir işte çalışmaya başlaması,ailenin ekonomik durumunda düzelmeler olması, ŞEY'dan yararlanan kimsenin ölmesi durumunda kesilmektedir.

Tablo.3.2. İlkokul, Ortaokul, Ortaöğretimde Cinsiyete Göre Net Okullaşma Oranı (%) , 2012-2018

Yıl	İlkokul		Ortaokul		Ortaöğretim	
	Kız	Erkek	Kız	Erkek	Kız	Erkek
2012-2013	98,92	98,81	92,98	93,19	69,31	70,77
2013-2014	99,61	99,53	94,47	94,57	76,05	77,22
2014-2015	96,57	96,04	94,30	94,39	79,26	79,46
2015-2016	95,22	94,54	94,43	94,36	80,24	79,36
2016-2017	91,24	91,08	95,76	95,60	82,38	82,69
2017-2018	91,68	91,42	94,69	94,26	83,39	83,77

Kaynak: MEB İstatistikleri ,Örgün Eğitim, 2012-2018

Tablo.3.2'de ilkokul öğrencilerinin net okullaşma oranı 2012-2013 yılında kız öğrencilerde % 98,92, erkek öğrencilerde % 98,81 iken 2017-2018 yılında bu oranların erkek öğrencilerde % 91,42,kız öğrencilerde % 91,68'e düştüğü görülmektedir.4+4+4 sistemi ilkokul kademesinde istenilen hedefe ulaşamamış ve özel okullarda öğrenci sayısı artarken devlet okullarında öğrenci sayısı düşmüş,

¹¹⁸ A.e, s.51.

eğitimin ailelere maliyet yüklemesi okullaşma oranını düşürmüştür. Ortaokul ve ortaöğretimde okullaşma oranlarında düşüş görülmemekle beraber açık liselerde öğretim gören öğrenci sayısı artmıştır.2017-2018 yılı itibariyle kız ve erkek öğrencilerin ilk,ortaokul ve ortaöğretim kademelerinde okullaşma oranlarının birbirine yakın olduğu görülmektedir. Kız çocuklarının okullaşma oranının artması, toplumda var olan erken yaşta evliliği engellemekte, iş yaşamında kadınların yerini sağlamlaştırmaktadır.

Şartlı Eğitim Yardımı, nakit yapılan bir yardım, bu yardımın çocuğun eğitimini karşılayacak, tamamlayacak düzeyde olması önem taşımaktadır aksi takdirde ailede, çocukta eğitimi önemsemeyecek, vasıfsız işlerde çalışmaya yönelecektir.Şartlı Eğitim Yardımı, çocuğu eğitim sürecine dahil olmasını sağlaması yönüyle olumlu bir eğitim politikası olarak değerlendirilebilir.Uzun dönemde çocuğun yoksulluk döngüsünü kırma fırsatı vermesi açısından önemli görülmektedir.

Tablo 3.3.Şartlı Eğitime Kaynak Aktarımının Yıllara Göre Dağılımı

Aktarılan Kaynak(Milyon TL)				
2013	2014	2015	2016	2017
512,081	570,075	644,013	605,077	761,469

Kaynak:ASPB Faaliyet raporları 2013-2017

Tablo.3.3'te 2016-2017 yılları arasında şartlı eğitime aktarılan kaynağın artış göstermesi,eğitime katılımın artması ve yoksulluğun azaltılmasında eğitimin öneminin anlaşılması ile ilgili görünmektedir.

3.6.1.3.Sağlık Yardımları

Dar gelirli ailelerin çocuklarını sağlıklı olarak dünyaya getirebilmesi ve doğumdan sonra sağlıklı büyütebilmeleri için yapılan sosyal yardımlardır.**Şartlı çocuk sağlık yardımı programı**, yoksul ailelerin 0-6 yaş aralığında olan çocuklarını düzenli olarak sağlık kontrollerine götürmeleri ve izlemlerini tamamlama şartıyla yapılan nakdi sosyal yardım programıdır.¹¹⁹ Bu yardımdan yararlanılabilmesi için ailede SGK'na bağlı bireyin olmaması, doktor kontrollerine düzenli olarak gidilmesi ve SYDV Mütevelli Heyetinin şartların yerine getirildiğine ikna olması yani muhtaçlığın

¹¹⁹ A.e, s.50

netlik kazanması gerekmektedir.Şartlı çocuk sağlık yardımı, hanede yaşayan bireylerden birinin SGK Sistemine bağlı olduğunun tespiti halinde durdurulur.Faydalanan çocuğun ve hak sahibinin vefatı,çocuğun 72 aylık süresini geçmesi halinde yardımlar kesilir.Şartlı çocuk sağlık yardımı her ay (72 ay boyunca) çocuk başına 35 TL olarak PTT aracılığı ile annelerin adına açılan hesaplara yatırılarak ödenmektedir. **Şartlı Gebelik Yardımı**, hamileliğin başlangıcından doğum öncesi ve doğum sonrası doğumun hastanede gerçekleşmesi şartıyla annelere yapılan nakit sosyal yardım programıdır.Annenin yardımdan yararlanabilmesi için gebeliği boyunca sağlık kontrollerini yaptırması ve sosyal güvencesinin olmaması gerekmektedir.Bu kapsamda gebelik süresince (9 ay) 35 TL, hastanede doğumun gerçekleşmesi halinde bir kez 75 TL,lohusalık dönemi denilen 2 aylık dönemde ise 2 kez 35 TL ödenmektedir.Sağlık Bakanlığı muayene izlem takibi aralıklarını ilgili mevzuata göre belirlemektedir¹²⁰ Bu yardımların şartlı olmasının nedeni ödenen paranın çocuğa harcanmasını sağlamakla ilgili olan düzenlemedir. Bu yardımın amacı, çocukların sağlıklı doğmalarının kontrol altına alınmasını sağlamaktır.

Şartlı çocuk sağlığı yardımından yabancı uyruklu kimselerin çocukları geçici kimlik belgesine sahip olduklarından yararlanabilirler.

Tablo 3.4.Şartlı Çocuk Sağlığı Yardımı Kaynak Aktarımının Yıllara Göre Dağılımı

Aktarılan Kaynak(Milyon TL)				
2013	2014	2015	2016	2017
229,23	269,56	343,85	400,38	378,20

Kaynak:ASPB, Faaliyet Raporları , 2014-2017

Tablo.3.4’de şartlı çocuk sağlığı yardımının 2017 yılında kaynak aktarımının azaldığı görülmekte, bunu yardımdan yararlanan çocuk sayısındaki azalmaya bağlı olarak gerçekleştiği söylenebilir. Bu yardımın amacı, çocukların sağlıklı doğmalarının kontrol altına alınmasını sağlamaktır.

¹²⁰ <https://www.sosyalyardimlasma.net/sartli-saglik-yardimi-basvuru-sartlari-2018>
(Çevrimiçi)25.04.2019

Engelli İhtiyaç Yardımı, engeli olan ihtiyaç sahiplerinin sağlık giderlerinin devlet tarafından karşılanması yoluyla toplum yaşamının içerisinde kalmalarına yardımcı olunmaktadır.Engelleri ile ilgili her tür araç ve gereç yardımı ücretsiz yapılmaktadır.Bu yardımdan yararlanabilmeleri için sosyal güvencelerinin olmaması gerekmektedir.

Genel Sağlık Sigortası, sosyal güvencesi olmayan bireylerin 1.1.2012 tarihinden itibaren GSS kapsamında, ödeme güçlükleri nedeniyle sağlık sigorta primlerinin devlet tarafından yatırılmasıyla sağlık hizmetlerinden ücretsiz olarak yararlanmasıdır.

3.6.1.4. Özel Amaçlı Yardımlar

Aşevleri,yoksul ailelerin, muhtaç bireylerin yemek ihtiyacının karşılanmasına yönelik günlük sıcak yemek vermek suretiyle yardımda bulunmaktadır.

Afet (Acil Durum) Yardımları, deprem,sel,yangın gibi genel hayatı etkileyen afet durumlarında halkın temel ihtiyaçlarının karşılanması için Vakıflara fondan aktarılan paylarla verilen desteklerdir.

Terör Zararı Yardımı, terör olaylarından zarar gören muhtaç kimselerin acil olarak temel ihtiyaçlarının giderilmesine yönelik yardımlardır.

Yabancılar Yönelik Sosyal Uyum Programı,geçici barınma merkezleri dışında yaşayan,sosyal güvencesi olmayan, muhtaç olan, demografik kriterlerden en az birine uyan 99 ile başlayan kimlik numarasına sahip kimselere yönelik yardım programıdır. Finansmanı AB tarafından sağlanmaktadır.

3.6.1.5.Proje Destekleri ve İstihdam Yardımları

Sosyal yardımların hedef kitlesi durumunda olan yoksul aile ve çocukların kendi geçim kaynaklarını kazanabilmek ve sürdürülebilir bir gelire sahip olmalarını sağlamak için istihdama yönelik projelerin desteklenerek hayata geçirilmesi amacıyla yapılan yardımları kapsamaktadır.

Gelir Getirici Projeler, istihdam temelli projelerin sosyal yardım uygulaması kapsamında desteklenmesidir. Sosyal yardım uygulamalarından yararlanan kimselerin kendi işlerini kurabilmeleri, girişimci olabilmelerini desteklemek üzere ürettikleri gelir getirici projelerin bir sistem dahilinde gerçekleşmesine yönelik sosyal yardımlardır.¹²¹

Kırsal Alanda Sosyal Destek Projesi, 2003 yılında başlatılan proje ile kırsal kesimde ekonomik ve sosyal olarak yoksulluk içinde yaşayan ailelerin, bireylerin uygun organizasyonlarla yerinde tarım, hayvancılık alanlarında üretim yapması, üretiminin değerlendirilmesi, üretim sürekliliğinin sağlanarak gelir seviyelerini yükseltilmesi amacıyla yapılan destek yardımlarıdır.¹²²

İstihdam Eğitimi Projeleri, yoksul ve işsizlere kısa süreli kurslar verilerek yeteneklerinin ortaya çıkarılmasını, teknik beceriler kazandırılmak suretiyle nitelikli işlerde çalışmalarını sağlamaya yönelik uygulanan projelerdir.¹²³

Sosyal Hizmet Projeleri, sosyal hizmetlerden yararlanan çocuk, kadın ve yaşlıların yaşam kalitelerinin yükseltilmesi amacıyla hizmet ağının genişletilerek var olan hizmetlerin programlarının çeşitlendirilmesine yönelik projelerdir.

İşe Yönlendirme ve İşe Başlama Yardımı, sosyal yardımlardan yararlananlardan işe girmek isteyenlere, SYDF'nca iş görüşmesi için yılda en fazla üç kez 40-100 lira, işe başlamaları halinde asgari ücretin 1/3'ü kadar yardım yapılmaktadır.

3.6.2. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları (SYDV), 3294 Sayılı Kanun hükümlerinde bulunan amaçlar doğrultusunda faaliyetlerini sürdürmek, hizmetlerini yapabilmek üzere Türk Medeni Kanunu hükümlerine göre her il ve ilçede kurulmuş olan yardım kurumlarıdır. SYDF'ndan gelir aktarımı yapılmakta, işletme/iştiraklerden ve diğer gelirlerden aktarılan miktarlar vakfın gelirlerini oluşturmaktadır. SYDV'nın

¹²¹ Yılmaz, vd. a.g.e., s.606.

¹²² Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, **Faaliyet Raporu**, 2014, s.98

¹²³ Semiha Boybek, "Sosyal Yardım Uygulamaları ve Çocuk İşçiliği Arasındaki İlişki: Keçiören örneği", **Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi**, Ankara, Mayıs 2009, s.48

özel hukuk tüzel kişiliğine sahip oldukları 5737 Sayılı Vakıflar Kanunu'nun 4.Maddesinde hükme bağlanmıştır.4857 Sayılı İş Kanunu'na göre her bir SYDV, ayrı ayrı işyerleri olup,ayrı karar organlarına sahiptir.¹²⁴

3.6.3.Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü

Sosyal Hizmetler, 2828 Sayılı SHK'nun 3/a Maddesi'nde, *“Kişi ve ailelerin kendi bünye ve çevre şartlarından veya kontrolleri dışında oluşan maddi ,manevi ve sosyal yoksunluklarının giderilmesine ve ihtiyaçlarının karşılanmasına ,sosyal sorunlarının önlenmesi ve çözümlenmesine yardımcı olunmasını ve hayat standartlarının iyileştirilmesi ve yükseltilmesini amaçlayan sistemli ve programlı hizmetler bütünü”*olarak tanımlanmıştır.Sosyal Hizmetler Müdürlüğü bünyesinde bulunan Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü çocuklara yönelik hizmetlerini çeşitli hizmet kademelerinde sürdürmektedir.

Eski adıyla Çocuk Esirgeme Kurumu,Türkiye'de yoksul, bakıma ve korunmaya muhtaç ailelere ve çocuklara eğitim, sağlık,bakım gibi hizmetleri sunmak üzere kurulmuş sosyal yardım kurumudur.Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün genel hizmet alanını, çocukların kurumda ya da aile yanında korunması,şartlarının iyileştirilmesi,geleceğe hazırlanmasına yönelik uygulamalar oluşturmaktadır.

Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün görevleri arasında çocukların her türlü istismar ve ihmalden korunması ve sağlıklı olarak gelişebilmesi için gereken önlemleri almak, telafi edici mekanizmaları oluşturmak, ailesinin yanında kalmasının sakıncalı olduğu çocuklara özel bakım ve koruma hizmeti sunmak, evlat edindirme ve koruyucu aile hizmetlerini düzenlemek yer almaktadır.Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün ekonomik,sosyal,koruma amaçlı çocuklara ve ailelere yönelik birçok sosyal hizmet uygulaması kapsamında yardımları bulunmaktadır.

¹²⁴ <http://sosyal-yardimlar.aile.gov.tr./sosyal-yardimlasma-dayanisma-vakiflari> (Çevrimiçi) 10.02.2019

3.6.3.1.Koruyucu ve Önleyici Faaliyetler

Çocukların korunmasının, desteklenmesinin ve bakımlarının sosyal hizmet kapsamında bir sistem ve program dahilinde sürdürülmesini kapsamaktadır.

3.6.3.1.1.Özel Kreş ve Gündüz Bakımevleri ile Özel Çocuk Kulüpleri Hizmetleri

Koruyucu ve önleyici bir hizmet kapsamında, özel kreş ve gündüz bakımevlerinde ve çocuk kulüplerinde, ekonomik güçlük yaşayan çalışan anne-babanın 0-6 yaş aralığındaki çocuklarına ücretsiz olarak bakım hizmeti verilmektedir. Kontenjan %3 oranıyla sınırlıdır.Bu özel kreş ve bakım evlerinden; ekonomik durumu yetersiz ailelerin çocukları, anne babası hayatta olmayan akrabası tarafından bakılan ekonomik anlamda güçlük çeken çocuklar ya da tek ebeveyne sahip çocuklar, kadın konuk evlerinde kalan kadınların çocukları, kadın mahkumların çocukları, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'na bağlı kuruluşlarda korunan çocuklar,şehit ve malûl gazi çocukları,ekonomik yönden güçsüz engelli ana-babası olan çocuklar yararlanabilmektedir. Korunma altına alınmadan ailesi ile kalan ekonomik anlamda zorluk çeken çocuklar bu ücretsiz bakım sisteminden yararlanmaktadır.

Tablo 3.5.Özel Kreş ve Gündüz Bakımevleri ile Özel Çocuk Kulüplerinden Ücretsiz Bakım Hizmetlerinden Yararlanan Çocuk Sayıları, 2016

Ekonomik gücü yeterli olmayan ailelerin çocuk sayısı	476
Ekonomik gücü yeterli olmayıp anne ve Babası ölü olup bir yakını tarafından bakılan çocuk sayısı	38
Ekonomik gücü yeterli olmayan Tek ebeveyni ile yaşayan çocuk sayısı	964
Kadın konuk evlerinde bulunan kadınların çocuk sayısı	80
Cezaevlerinde annesi ile kalan çocuk sayısı	57
Çocuk yuvaları, çocuk evleri, çocuk evleri sitesinde korunma ve bakım altında olan çocuk sayısı	334
Şehit ve malûl gazi çocuk sayısı	133
Ekonomik gücü yeterli olmayan engelli ebeveyni olan çocuk sayısı	64

Toplam	2.146
--------	-------

Kaynak: ASPB,Faaliyet raporu,2016

3.6.3.1.2.Sevgi Zinciri Uygulaması

Bu uygulama kapsamında, 0-6 yaş grubu çocuk yuva ve çocuk evlerinde kalan çocuklar, özel kreş ve gündüz bakımevlerinden ve resmi okulların anasınıfı, anaokulu hizmetlerinden faydalandırılmaktadır.2016 yılında 440 çocuk uygulamadan yararlanmıştır.

3.6.3.1.3. Uçurtmayı Vurmasınlar Uygulaması

Cezaevlerinde bulunan tutuklu ve hükümlülerin 0-12 yaş grubundaki çocuklarının özel kreş ve gündüz bakımevlerinden, sosyal ekonomik destek yardımlarından yararlanmasını, gerektiğinde çocuk yuvalarına yerleştirilmesini sağlayan bu uygulama, çocukların cezaevindeki olumsuz koşullarından etkilenmemesi için Adalet Bakanlığı ile 1997 tarihinde imzalanan 2002 tarihinde güncellenen protokol dahilinde uygulanmaya başlanmıştır.

3.6.3.1.4.Sosyal Ekonomik Destek (SED)

ASPB tarafından 3 Mart 2015 Tarih 29284 Sayılı Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmetleri Hakkında yayınlanan Yönetmelik gereğince sosyal ve ekonomik destekler yapılmaktadır.

Yaşamlarını en alt seviyede sürdürmekte zorlanan, temel ihtiyaçlarını karşılayamayan ailelerin çocuklarının aile yanında kalarak bakımının sağlanmasına yönelik ekonomik ve psiko-sosyal destekler verilmektedir.SED yardımları,ailenin ekonomik durumu düzeltene kadar geçen süreçte, çocukların zarar görmesini önlemeye yönelik yardımlardır. Sürekli değildirler. Ekonomik iyileşme sağlanınca yardımlar kesilmektedir. SED yardımından yararlananların aldıkları yardımları amacına uygun kullanıp kullanmadıkları Aile Çalışma Sosyal hizmetler Bakanlığı (AÇSHB)’na bağlı il müdürlükleri veya sosyal hizmet merkezinde görev yapanlar tarafından yönetmelik gereği en geç altı aylık süreler ile kontrol edilmektedir.

Ekonomik destekler geçici ve süreli yapılmaktadır. **Geçici ekonomik destek**, yardıma ihtiyacı olan ailelerin çocukları ve gençlere karşılaştıkları ekonomik ve sosyal sorunlarını gidermeleri için yılda bir defa, çok zor durumda kalmaları halinde yılda iki kere SED tutarının üç katı kadar nakit ödeme yapılmasıdır. Geçici ekonomik destek tutarı 2019 yılı için 1 kat 1.240,67 TL, 2 kat 2.481,34 TL, 3 kat 3.722,01 TL olarak belirlenmiştir. **Süreli ekonomik destek**, sosyal ve ekonomik sorunları nedeniyle yardıma ihtiyacı olan ailelerin çocuklarına ve gençlere sorunlarını gidermeleri için belirli bir sürede ve oranlarda yapılan yardımlardır.¹²⁵

Ekonomik destek tutarı, “*en yüksek devlet memuru aylığının, ek gösterge dahil tutarı*” olarak ifade edilmiştir.¹²⁶

Süreli ekonomik desteğe ihtiyacı olanlara iâşe, eğitim, giyecek, harçlık, servis desteği karşılığı olarak bulundukları eğitim gruplarına ve ekonomik destek tutarı oranlarına göre yardım yapılmaktadır. SED yardımları memur maaş katsayıları ile belirlenmektedir. Yönetmeliğe göre Genel Müdürlüğün Sosyal Yardım Hizmetlerinde, korunmaya muhtaç çocukların desteklenerek ailelerin yanında yaşamlarını sürdürmeleri çocuğun yararı açısından hedef olarak belirlenmiştir.

Tablo 3.6.Eğitim Gruplarına Göre Ödenen SED Oran ve Tutarları , 2019

Eğitim Grupları	Oran	Tutar
Okul Öncesi Çocuk	%50	515,61
İlköğretime Devam Eden Çocuk	%75	773.42
Orta Öğretime Devam Eden Çocuk	%80	824.98
Orta Öğretim Seviyesinde Olup Okula Devam Etmeyen Çocuk için	%50	515,61
Yüksek Öğretime Devam eden Çocuk	%90	928,10
Yetişkinler İçin	%40	412,49

Kaynak: AÇSHM, Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, SED Hizmeti, 2019

¹²⁵ Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, SED Hizmeti, 2019

¹²⁶ 29284 Sayılı Yönetmelik, Madde: 4/c

Yönetmeliğin 10.Maddesine göre, ekonomik destekler karşılıksızdır ve bakım tedbiri olup olmadığına bakılmaksızın muhtaç çocuklar öncelikli olarak bu yardımdan yararlandırılır. SED'ten yararlanacakların kapsamı ve destek tutarları, diğer kaynaklardan elde ettiği yardımlara ve gelirlere bakılarak verilmektedir. Çocukların öğrenim durumuna göre sosyal yardımların ödemeleri değişmektedir.

SED yardımından kimlerin yararlanabileceği yönetmeliğin 6.Maddesi'nde belirtilmiştir. Yönetmeliğe göre SED yardımından yararlanan çocuklar;

- Sosyal hizmet kurumlarında bakılan, desteklendiklerinde aile ya da yakını ile kalabilecek çocuklar,
- Desteklenmedikleri durumda korunmaya muhtaç hale düşecek olan çocukların aile ya da yakını ile kalarak bakımı sağlanacak çocuklar,
- Hayati önem taşıyan hastalık , ameliyat olma durumu, olağanüstü felaketin neden olduğu yıkımlarla karşılaşma sonucu ailesini geçindiremeyecek duruma düşen kimselerin çocukları
- SED yardımından 18 yaşını tamamlayana kadar yararlanabilmektedirler.
- 18 yaşını tamamlayanlara yönelik bazı desteklerde verilmektedir.Bunlar;
- Bakım tedbiri uzatılan çocuklardan, yüksek öğrenime devam edenlere 25 yaşına kadar,
- Ekonomik destek alan çocukların 18 yaşını doldurmaları nedeniyle eğitimini tamamlama olanağı bulamayan ortaöğretim öğrencilerine 20 yaşına kadar,
- 18 yaşını doldurması halinde destek alanların kursa devam etmeleri halinde kurs süresince 1 yıl yardım edilmektedir.

Tablo 3.7. SED Hizmeti Alan Kişi Sayısı ve Ödenen Miktarlar, 2003-2016

Yıl	Kişi Sayısı	Ödenek Miktarı
2003	13.253,00	8.403.428
2004	21.817,00	10.348.186
2005	19.735,00	15.236.957
2006	27.319,00	36.739.093
2007	28.681,00	47.756.686
2008	30.909,00	59.269.506
2009	35.756,00	78.421.542
2010	35.298,00	94.804.977
2011	41.778,00	140.736.482
2012	49.461,00	199.161.500
2013	62.256,00	263.381.284
2014	80.375,00	351.000.000
2015	101.561,00	476.561.757
2016	137.415,00	623.714.806

Kaynak:Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Faaliyet Raporu, 2016

Tablo 3.7’de SED’ten yararlanan kişi sayısı 2003 yılında 13.253 kişi iken 2016 yılında geçici ve süreli yardım alanlar 137.415 kişiye yükselmiştir. 2016 yılında SED yararlanıcılarına ortalama olarak aylık 653,40 TL ödenmiştir.2016 yılında 137.415 kişiye ödenen SED tutarı 623.714 .806 TL olarak gerçekleşmiştir.

Sosyal ve Ekonomik Destekler, çocukların yoksullukları nedeni ile eğitimini yarım bırakmasını önlemek ve eğitimlerine devam etmelerini sağlamak amacıyla toplum hayatına kazandırılmaları açısından önemli bir sosyal yardım görevini yerine getirmektedir.

3.6.3.1.5.Koruyucu Aile Hizmeti

Çocuğun kendi ailesinin yanında olmasına rağmen çeşitli sebeplerden dolayı bakımının yapılamadığı durumlarda çocuk hizmetlerine ait kurumlarının gözetiminde çocuklar kısa veya uzun süreli olarak ücretli ya da gönüllü ebeveyn özelliklere sahip

kişi ve ailelerin yanına yerleştirilerek çocuğun aile ortamında bakılması sağlanmaktadır.

Koruyucu kişi ya da aile olabilmek için gerekenler, 25-65 yaş aralığı, düzenli bir gelire sahip olmak ve kurum tarafından değerlendirmeye tabi tutulduktan sonra uygun görülmektir.Bu şartlara uyan kişi ya da ailelerin yanına çocuklar “ koruyucu aile hizmeti” kapsamında yerleştirilmektedir.18.106 ocuk 2002 yılında fiilen kuruluş bakımında iken,2016 yılında fiilen kuruluş bakımında kalan ocuk sayısı 13.319’a gerilemiştir.ocuk sayısının düşme nedeni, çocuğun kendisini aile ortamında hissetmesini sağlamaya yönelik ev tipi hizmet modeline geçişin benimsenerek, ocuk evi ve ocuk evleri sitelerinin hizmet vermesidir.¹²⁷

Tablo 3.8.Yıllara Göre Koruyucu Aile Sayısı ve Bakılan ocuklar, 2014-2018

Yıllar	Koruyucu Aile Sayısı	Koruyucu Aile Yanında Bakılan ocuk Sayısı
2014	3.283	4.008
2015	3.820	4.650
2016	4.115	5.004
2017	4.654	5.642
2018	5.289	6.468

Kaynak: ocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü,İstatistikler

Tablo.3.8’e bakıldığında, 2014 yılında 3.283 olan koruyucu aile sayısının 2018 yılında 5.289’a yükseldiği, koruyucu aile yanında kalan ocuk sayısının 2014 yılında 4.008 iken 2018 yılında 6.468 çocuğa ulaştığı görülmektedir.Koruyucu aile hizmeti, çocukların aile ortamında bakımlarının sağlanması, çocukların kendilerini daha güvende hissetmeleri ve kişisel gelişimleri üzerinde olumlu etkiler yapması nedeni ile önemli bir hizmet niteliği taşımaktadır.

Aile ortamı, çocuğun sağlıklı büyüyüp, yetiştirilmesine en elverişli ortamdır. Koruyucu aile bakımı gelişmiş ülkelerde artmakta, kurumda çocuklar bakım ise

¹²⁷ ocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2017 **Bülteni**, ss.6-7.

azalmaktadır. Batı ülkelerinde çocukların aile yanına yerleştirilmesi daha uygun görülmektedir.¹²⁸

Çocukların yoksulluk ya da terk edilmişlik, anne-baba ölümü gibi sebeplerden dolayı kurumlarda bakımının yapılması temel ihtiyaçlarının karşılanması açısından olumlu olurken, sosyal, psikolojik açıdan bakıldığında hepsinde anne-baba özlemi, aile arayışı olduğu, istenilen sevgi ve güvene sahip olamadıkları görülmektedir. Çocuğun ve toplumun yararı için en iyi yer ailesinin yanında bakılması gerektiğidir. Bu gerçekleşmediğinde, çocuğun bakımının kalabalık kurum ortamında kalması yerine koruyucu aile yanında kalması daha olumlu bir yöntem olmaktadır.¹²⁹

3.6.3.1.6. Evlat Edinme Hizmeti

Ailesinin yanında kalma olasılığı kalmamış çocukların, yasal olarak durumu uygun olan aileler tarafından bakımının üstlenilmesinin, 1 yıllık geçici bakım süresinin takibi ve değerlendirilmeleri sonucunda sahiplenen aile ya da birey tarafından soyadı verilmek suretiyle öz evladı konumuna sahip olmasıdır.

3.6.3.2. Bakım Hizmetine Yönelik Faaliyetler

Korunma kararı ya da bakım tedbiri alınmış çocukların, çocuk yuvası, yetiştirme yurdu gibi kuruluşlarda bakımı yapılmakta iken, aile odaklı hizmetlere, koğuş tipi bakım kurumlarından çocuk evi ve çocuk sitesi gibi ev ortamına benzeyen bakım modeli uygulamalarına geçişler yapılmak suretiyle yuva ve yetiştirme yurtlarının kademeli olarak kapatılmasıyla ev tipi bakım evlerinde bakım hizmetlerinin yapılması gerçekleştirilmektedir. Bakım hizmetine yönelik faaliyetler aşağıda alt başlıklarda belirtilmiştir¹³⁰

¹²⁸ Latife Bıyıklı, “Gelişmiş Ülkelerde Suçlu ve Korunmaya Muhtaç Çocuklar İçin Koruyucu Aile Uygulaması”, Çocuk Suçluluğu ve Çocuk Mahkemeleri Sempozyumu, Ankara, **A.Ü.Eğitim Fakültesi Yayını**, 1983, s.63.

¹²⁹ Cafer Tatlıbal, “Türkiye’de Koruma Altındaki Çocuklara Yönelik SHÇK Uygulamaları”, Koruma Altındaki Çocuklar, Ankara, 2004, s.26

¹³⁰ Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı , Faaliyet Raporu, 2016, s.83

3.6.3.2.1.Çocuk Yuvaları

Korunmaya muhtaç 0-12 yaş arasındaki çocukların yatılı olarak kaldığı sosyal hizmet kurumlarıdır.12 yaşını bitirmiş kız çocukları, korunmaya muhtaç ise çocuk yuvalarında kalabilmektedir.

3.6.3.2.2.Yetiştirme Yurtları

Korunmaya muhtaç 13-18 yaş arası çocukların korunup,eğitimlerini devam etmelerinin sağlanarak iş ve meslek sahibi olmalarını sağlamakla görevli yatılı sosyal hizmet kurumudur.

3.6.3.2.3.Çocuk Evleri Sitesi

Ev ortamına uygun site içinde müstakil evlerde üçer kişilik odalarda en fazla 12 çocuğun kaldığı yatılı sosyal hizmet kurumudur.Bu evlerde 0-18 yaş aralığındaki çocuklar kalmaktadır.2018 yılı itibariyle,evlerde kalan çocuk sayısı 6.383 kişidir.

3.6.3.2.4.Çocuk Evleri

Kuruluş bakımında kalan 0-18 yaş grubundaki çocukların komşuluk ilişkilerini, toplumsal yaşama ait gözlemlerini geliştirebileceği apartman dairesi gibi evlerde 5-8 çocukla birlikte kaldığı evlerden oluşmaktadır.2018 yılı itibariyle, 6.199 çocuk bu evlerde kalmaktadır.

3.6.3.2.5.Çocuk Destek Merkezleri

Çocukların sosyal risklerle karşılaştığı durumlardan kurtarılmasını, yeniden aile yanına döndürülmesini sağlayacak şekilde desteklenerek, temel gereksinimlerinin karşılandığı, psiko-sosyal destek verilerek fiziksel, sosyal, psikolojik ihtiyaçlarının belirlenerek gereken müdahalelerin yapıldığı geçici bir süre korundukları ve bakıldıkları merkezlerdir. 2018 yılı sonunda 1.632 çocuk bu destek merkezlerinden yararlandırılmıştır.

3.6.3.2.6.Çocuk Evleri Koordinasyon Merkezi (ÇEKOM)

Çocuk evleri arasındaki koordinasyonu sağlamak üzere kurulmuş merkezler olup, evlerde harcamalardan, takibe, denetlemeye kadar her türlü hizmet bu merkezden yürütülmektedir.

3.6.3.2.7.Çocuk Koruma, İlk Müdahale ve Değerlendirme Birimi (ÇOKİM)

Koruma amacıyla suça sürüklenmiş çocukların yargılanana kadar veya uygun bir hizmet kurumuna yönlendirilene kadar temel hizmetlerinin karşılandığı ve barındırıldığı birimlerdir.

3.7. Milli Eğitim Bakanlığı

Milli Eğitim Bakanlığı'na, 1982 Tarihli, 2684 Sayılı Kanunla, yoksul, muhtaç durumda olan öğrencilere parasız yatılı okumasının sağlanmasına yönelik hizmet ve burs ödenmesi konusunda yetki verilmiştir.MEB, tarafından muhtaç öğrencilere burs ve parasız yatılılık uygulamaları yürütülmektedir.

25.11.2016 Tarih ,29899 Sayılı Resmi Gazete'de, Milli Eğitim Bakanlığı'na Bağlı Resmi Okullarda Yatılılık, Bursluluk, Sosyal Yardımlar ve Okul Pansiyonluğu Yönetmeliği yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.Yönetmeliğin 9.Bölümünde parasız yatılı öğrencilere yapılacak sosyal yardımlar yer almaktadır.Yönetmeliğe göre,sosyal yardımların kapsamında yer alan uygulamalar:

- 21.Madde' ye göre; eğitim araç ve gereçlerini ve diğer ihtiyaçlarını (giyim v.b.) karşılamak için her yıl MEB ve Maliye Bakanlığı'nın ortaklaşa belirlediği gösterge rakamının memur aylıklarına uygulanan katsayı ile çarpımı sonucu edinilen tutara göre orta, ortaöğrenim veya özel eğitim okulu öğrencilerine burs verilmektedir.
- 23.Madde'ye göre; parasız yatılı öğrenciler tatillerde ihtiyaçları dahilinde pansiyonlardaki her türlü hizmetten yararlanabilirler.

- 25.Madde'ye göre; parasız yatılı eğitim gören ve burs alan öğrenciler,5510 Sayılı SSK ve GSS Kanunu'nda belirtilen hükümler çerçevesinde sağlıkları ile ilgili muayene ve tedavilerini yaptırabilirler.¹³¹

Yönetmelik 12.Madde'ye göre; 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu, kapsamındaki öğrencilerle, 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu kapsamındaki öğrenciler, harp veya vazife malulü sayılanların öğrenci olan çocukları,olağanüstü durum(afet,deprem,savaş) sonucu korunmaya muhtaç öğrenciler, ülkemize okutulmak üzere gelen yabancı uyruklu öğrenciler, orta okul sonrası işitme, görme, ortopedik engelli öğrenciler, öğretmenlerin görev yaptığı yerlerde çocuklarının gidebileceği türde okul bulunmayanların öğrenci çocukları süre kaydı olmaksızın parasız olarak yerleştirilirler.

Ortaöğrenim kurumlarının pansiyonlarında boş kontenjanlara parasız yatılı öğrenciler % 80 oranında yerleştirilmektedir. Başka resmi kurumlardan burs alan öğrenciler, bu yönetmelikte bulunan haklardan yararlanamazlar. Yönetmeliğin 5.Maddesine göre; öğrenci ailesinin maddi durumunu gösteren beyannamede,fert başına düşen yıllık gelir tutarı, içinde bulunulan yıla göre belirtilen limitten fazla ise öğrencinin parasız yatılı ve burslu okuma hakkı olmamaktadır.

Pansiyonlu okullarda kalan öğrencilere her eğitim-öğretim yılı başında gerekli araç, gereç, giyecek ya da diğer ihtiyaçlarını gidermesi için aynı yardım karşılığı olarak nakdi yardım yapılmaktadır. 2017 yılında 211,33 TL, nakit yardım ve tatiller hariç her ay düzenli olarak ortaokul öğrencilerine 2018 yılında 26,54 TL, ortaöğrenim öğrencilerine ise 32,43 TL harçlık verilmektedir.¹³²

Burs ücreti olarak 2017-2018 yılı için aylık 234,70 TL.ödenmiştir.Burslar aylık veya üçer aylık dönemlerde ödenmektedir.Aralık 2018 yılı itibarıyla parasız yatılılık imkanlarından yararlanan öğrenci sayısı 43.906 kız,41.960 erkek olmak üzere toplamda 85.066'dır.Mesleki ve Teknik Eğitim Müdürlüğü tarafından 2018 yılında toplam 6.108 öğrenciye burs verilmiştir.¹³³

¹³¹ 29899 Sayılı Yönetmelik,Madde:21-23-25

¹³² MEB.gov.tr/m/haber/12784/tr(Çevrimiçi) 20.04.2018

¹³³ Milli Eğitim Bakanlığı,2018 Yılı İdari Faaliyet Raporu, Ankara , 2019,s.82.

Yoksul öğrencilerin eğitime erişiminin sağlanması amacıyla parasız yatılı ve burs imkanlarından yararlandırılarak, 2018 yılında Din Öğretimi Genel Müdürlüğü'ne bağlı okullarda okuyan öğrencilere 60.890.793,86 TL ödenmiştir.Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından parasız yatılı 387 öğrenci için 2018 yılında yapılan burs yardımı 1. 043.944,29 TL, pansiyon yardımı 4.847.000,00 TL, harçlık 380.891,38 TL,giyim ve kırtasiye giderleri için 286.891,38 TL yardımda bulunulmuştur.¹³⁴

MEB tarafından uygulanan öğle yemeği hizmetinden 2018 yılında 687.979 ilköğretim,490.169 ortaöğretim öğrencisi yararlanmıştır.Ödenen toplam tutar 745.301.341,00 TL'dır. Ücretsiz kitap dağıtımı 2018-2019 yılında da devam etmekte olup, 168.192.641 adet ders kitabı öğrencilere dağıtılarak kitap bedeli olarak ödenen tutar 886.732.973 TL'dır.¹³⁵Taşıma hizmeti uygulamasından 1 milyon 338 bin 672 öğrenci yararlanmış ve bunun için 2.341.732.617,80 TL ödenek kullanılmıştır.¹³⁶

3.8. Belediyeler

3.7.2005 Tarih 5393 Sayılı Belediye Kanunu'nun 14.Maddesi'nde belediyelerin sorumlulukları ve görevleri arasında sosyal yardım ve hizmetler yer almaktadır. Belediyeler tarafından belirli esasların uygunluğunda sistem dahilinde ve dönemleri içeren, farklı ihtiyaç gruplarını kapsayan karşılıksız ayni ve nakdi yardımlar yapılmaktadır.

Çocuklara yönelik sosyal yardım alanlarını eğitime katkı amaçlı öğrenci nakit yardımları, kırtasiye yardımları, ihtiyacı olan çocuklara karşılıksız eğitim bursu verilmesi, sokak çocuklarına yönelik rehabilitasyon hizmetleri, çeşitli sosyal-kültürel faaliyetler oluşturmaktadır.

İstanbul Büyükşehir Belediyesinin sosyal yardımları,2016 yılında kurulan Sosyal Hizmetler Dairesi Başkanlığı bünyesinde Sosyal Hizmetler Müdürlüğü tarafından yapılmaktadır. Sosyal Hizmetler Müdürlüğü tarafından, sosyal yardım

¹³⁴ MEB,a.e.,s.83.

¹³⁵ MEB,a.e.,s.87.

¹³⁶ MEB,a.e.,s.85.

kapsamında ilkokul, ortaokul, ortaöğretimde okuyan maddi durumu yetersiz olan ve rehabilitasyon merkezlerinde okuyan şehit çocuklarına, yetim, öksüz, engelli öğrencilere nakdi olarak eğitim yardımında bulunmaktadır.Yardımdan yararlanabilmek için yetersizlik durumlarını belgelemeleri gerekmektedir.Eğitim yardımı yılda bir defa yapılmaktadır. İBB, ilkokul, ortaokul ve lisede okuyan yetim, öksüz, engelli ve şehit çocuklarına eğitim bursu vermektedir. Bu burstan anaokulu, kreş ya da özel okullara gidenler yararlanamamaktadır.Burs öncelikli olarak kız çocuklarına, ebeveyni hayatta olmayan çocuklara, parçalanmış ailelerin çocuklarına ve okuyan kardeş sayısının fazla olduğu ailelerin çocuklarına verilmektedir. İBB, sosyal yardım alan ailelerin çocuklarına, çocuk kulüplerinde gitar, resim, drama, yemek, karate gibi dersleri ücretsiz, belediyeye ait atölyelerde vermektedir. Derslerde kullanılan malzemeler belediye tarafından sağlanmaktadır.¹³⁷

3.9. Vakıflar Genel Müdürlüğü

227 Sayılı Kanun Hakkında Kararname'nin 13/f.Maddesi'nde Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne *"Gerekli yerlerde öğrenci yurtları ,aş ocağı,eğitim tesisleri açmak,yönetimini sağlamak,imkanlar ölçüsünde muhtaç ve amalara aylık bağlamak"* görev ve yetkileri verilmiştir.

Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün sosyal yardım ve hizmetlerini, muhtaç kimselere kuru gıda yardımı ve yemek verilen aşevi(imarethane) hizmeti,muhtaç öğrencilere verilen burs yardımı ile engelli,yetim,öksüzlere verilen muhtaç aylıkları oluşturmaktadır.

Aşevi ve Kuru Gıda Yardımı; yoksul kimselere aşevlerinde hergün sıcak yemek verilerek yardım edilmektedir.Yurt genelinde,hazırlanmış paketler halinde adreslere dağıtmak suretiyle kuru gıda yardımı yapılmaktadır.

Ortaöğrenim Burs Yardımı; Resmi Gazete'de 15.07.2018 Tarih, 30479 Sayı ile yayımlanan,4 Numaralı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ve 27.09.2008 Tarih 27010 Sayılı Vakıflar Yönetmeliği'nin ilgili hükümleri gereğince, Vakıflar Genel

¹³⁷ İstanbul Büyükşehir Belediyesi,Sosyal Hizmetler Müdürlüğü
,<https://sosyalhizmetler.ibb.gov.tr/shm.html> (çevrimiçi) 14.4.2018

Müdürlüğü, MEB'na bağlı resmi ilk,orta ve ortaöğrenim kademelerinde okuyan öğrencilere burs yardımı yapmaktadır.Burstan yararlanan öğrenciler 9 ay boyunca 2018-2019 eğitim-öğrenim yılı boyunca aylık 60 TL burs yardımı almaktadırlar.Özel okulda,açık orta,lise,mesleki öğretim gören öğrenciler, kamu kurumlarından karşılıksız eğitim ve burs yardımı alanlar ile Vakıflar Genel Müdürlüğü'nden muhtaç aylığı alan öğrenciler ortaöğrenim bursundan yararlanamamaktadır.¹³⁸

Yüksek öğrenim öğrencilerine de burs yardımı yapılmaktadır.2018 yılında ilköğretim ve lisede okuyan 15.000 öğrenciye burs yardımı yapılmıştır.Yüksek öğrenimde 6.000 öğrenci burs yardımından yararlanmaktadır.VGM bütçesinden, 2018 yılında burs yardımı için 17.011.200 TL ödenek kullanılmıştır.¹³⁹

Muhtaç aylıkları; 27010 Sayılı Vakıflar Yönetmeliği' ne, göre anne ve babası hayatta olmayan çocuklara,mahkeme ya da kanunla bakım altında olmayan çocuklara ve % 40 engeli olan kimselere muhtaç aylığı verilerek yardım yapılmaktadır.Muhtaç aylığında yaş sınırı çocuklarda 18'dir.Muhtaç aylığından yararlanmak için sosyal güvencenin olmaması, taşınır veya taşınmaz malı olmaması varsa yıllık gelirinin aylık ortalamasının muhtaç aylığını geçmemesi gerekmektedir.¹⁴⁰ 2018 yılı muhtaç aylığı 679,64 TL'dir.VGM muhtaç aylıkları için 2018 yılında 28.217.900 TL bütçesinden ödenek kullanmıştır.¹⁴¹

¹³⁸ Vakıflar Genel Müdürlüğü,,. <https://www.vgm.gov.tr/faaliyetler/hay%C4%B1r-hizmetleri/vgm-burs-hizmeti> (Çevrimiçi) 15.12. 2017

¹³⁹ Vakıflar Genel Müdürlüğü, 2018 Yılı Performans Programı,s.60.

¹⁴⁰ VGM, <https://www.vgm.gov.tr/faaliyetler/hay%C4%B1r-hizmetleri/muhta%C3%A7-ay%C4%B1%C4%9F%C4%B1> (Çevrimiçi) 15.04.2018

¹⁴¹ VGM,a.g.e. ,s.60.

Tablo 3.9. Kamu Kuruluşlarının Sosyal Yardım Harcamaları , 2015-2016

Kurum	Yardım Türü	2015		2016	
		Yararlanıcı Sayısı(1)	Tutar (Bin TL)	Yararlanıcı Sayısı(1)	Tutar (Bin) TL
Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı	Yaşlı ve Engelli Aylığı	1 294 938	4 129 564	1 335 451	4 763 796
	Sosyal ve Ekonomik Destek(Çocukları Muhtaç Aileler)	101 561	476 561	136 551	623 714
	Evde Bakım	467 778	4 378 200	481 228	5 038 843
	SYDV'ler (Fon) Tarafından verilen Tüm Sosyal Yardımlar	3 017 969	4 852 751	3 154 069	5 018 450
	Genel Sağlık Sigortası Primleri	8 983 853	6 405 637	6 683 106	7 002 820
Vakıflar Genel Müdürlüğü	Muhtaç Aylığı(yetim ve engelliler)	3 626	21 582	3 734	24 747
	İmaret Hizmetleri	20 215	25 670	20 315	28 785
	Burs(ilk ve orta öğretimdeki muhtaç öğrenciler)	17 658	12 353	20 674	17 178
MEB	Burs(ilk ve orta öğretimdeki muhtaç öğrenciler)	244 141	442 668	259 481	508 542
YURT-KUR	Burs(yükseköğretimdeki muhtaç öğrenciler)(2)	375 284	1 266 752	531 208	1 831 107
TKİ-TTK	Kömür Yardımı	2 139 667	804 985	2 082 309	999 622
Belediyeler	Tüm Sosyal Yardımlar	-	1 250 000	-	2 062 955
TOPLAM			24066 723		27 920 559
TOPLAM/GSYH			1,03		1,08

Kaynak:Kalkınma Bakanlığı,10.Kalkınma Planı,2018 Yılı Programı,s.117

- (1) SYDV'ler tarafından verilen tüm sosyal yardımlar ile kömür yardımında yararlanıcı sayısı hane sayısını,diger yardım programlarında ise kişi sayısını ifade etmektedir.
- (2) Üniversitelerin öğrencilerine verdikleri yardımlar bu rakama dahil değildir.

Tablo3.9'da görüldüğü gibi kamu kuruluşlarının 2016 yılında sosyal yardım harcamalarının GSYH'ya oranı yüzde 1,08'e yükselmesi, toplumun sosyal yardım ihtiyacının artarak devam ettiğini göstermektedir.

3.10. Sosyal Yardımların Çocuk Yoksulluğuna Katkıları

Yoksulluktan en çok etkilenen ve zarar gören kesim çocuklardır.Yoksullukları ile yardım almadan başa çıkabilmeleri, aile yoksulluğuna bağımlılıkları,savunmasız ve korunma ihtiyacında olmaları, çocuk olmalarından dolayı daha da güçleşmektedir.

Sosyal devlet anlayışının, sosyal politika araçlarından olan sosyal yardımlar, aile ve çocuğun yoksulluk çemberini kırması, yoksullaşmasının azaltılması ve en önemlisi eğitimle çocukların yoksulluğun sürüklediği kısır döngüden kurtarılması amacı taşıması nedeniyle, çocuk yoksulluğunda önemli destek mekanizmaları olmaktadır.Sosyal yardımlar, karşılıksız ayni ve nakdi olarak yapılmaktadır.Burada asıl olan, yapılan yardımın kişiye verdiği fayda açısından ne kadar destek olduğu ile ilgilidir.Yardımanın amacına uygun kullanılması önemlidir.

Ülkemizde uygulanan şartlı eğitim yardımı, burslar, okul ihtiyaçlarına yönelik her türlü araç gereç yardımları, ücretsiz olarak engelli öğrencilerin okula taşınması, öğle yemeği yardımları, muhtaç, ihtiyacı olan çocuklar için eğitime erişimin ve katılımın artmasını sağlamak amaçlı yapılan yardımlardır.

Sosyal yardım çerçevesinde çocuklara yapılan sağlık ve eğitim yardımları çocuğun fiziksel ,bilişsel, sosyal yönden gelişimi üzerinde etkili olmaktadır.Şartlı Eğitim yardımı alan öğrencilerin 2017-2018 yılında okullaşma oranlarının ortalama olarak % 90 seviyelerinde ve cinsiyet bazında eşit oranda gerçekleşmiş olması, şartlı eğitim yardımının eğitime olumlu katkısı olduğu yönündedir.Eğitim ve öğretim kurumlarının çocukların kendi farkındalıklarını yaratabileceği, sosyal, kültürel gelişimlerini zenginleştirebileceği bir zemin olmasından dolayı çocukların okula devamının sağlanması önemli olmaktadır.Bu bağlamda, şartlı eğitim yardımının çocukların okula devam etmeleri karşılığı verilmesi, eğitime katılımı arttırmakta, çocuk yoksulluğunun olumsuz etkilerini azaltmaktadır. Şartlı sağlık yardımlarının, çocuk sağlığı üzerinde olumlu sonuçlar vermesi, sağlık kontrollerini düzenli olarak yaptırma şartına bağlı olarak gerçekleşmiştir.0-6 yaş grubu çocukların önce anne karnında ve doğduktan sonra şartlı sağlık yardımı kapsamında düzenli sağlık

kontrolünden geçirilip, kontrollerinin yapılması önlenebilir hastalıklar açısından oldukça faydalı olmaktadır.

TÜİK,Sosyal Koruma İstatistiklerine göre, 2017 yılında aile,çocuk yardımları şartlı yardımlar içerisinde % 37,7 oranında gerçekleşmiştir.

Muhtaç durumda olan çocukların ailelerinin yanında bakımının sağlanmasına yönelik yapılan sosyal ve ekonomik destek (SED) yardımı, çocukların kendilerini ailelerin yanında daha güvende hissetmelerine ve okul başarılarını yükseltmelerine yardımcı olmuştur.

ASPB'nın 2014 yılında araştırma sonuç raporunda; çocukların SED yardımı almadan ve SED yardımı aldıktan sonra eğitimdeki başarı durumlarına bakıldığında başarı oranlarının yükseldiği görülmüştür.SED yardımı alan çocukların eğitimlerini daha ileri düzeye taşımak istedikleri , sorumluluk aldıkları,okuldaki faaliyetlere katıldıkları,olumlu davranışlarını geliştirdikleri gözlemlenmiştir.¹⁴²SED öncesi notları iyi olan çocukların oranı % 41,9 iken, SED sonrası % 50,5'e yükselmiş,zayıf not alan çocukların oranı SED yardımından sonra % 3,1'e gerilemiştir.¹⁴³

Devlet kurumları tarafından yoksul öğrencilere verilen burslar ve ihtiyaca yönelik yapılan yardımlar (kitap,kırtasiye, araç gereç,giyim gibi) çocukları eğitimden uzaklaştırmamak adına olumlu olmaktadır.

Çocukların iyi olma halinin sağlanabilmesi, ülkenin tüm çocuklarını kapsayacak şekilde uygulama alanı bulup, düzenlenen çalışmaların çocuklar adına yararlarının arttırılması, ülkenin bulunduğu şartlar çerçevesinde değerlendirilmesi, fırsatların eşitliği doğrultusunda mümkün olabilmektedir. Bu bağlamda eksikliklerin giderilmesine yönelik sosyal yardımlar, sosyal hizmetler sosyal koruma kapsamında devreye girmektedir.

¹⁴² ASPB,Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmetlerinin Değerlendirilmesi Projesi, **Araştırma Raporu**,2014,s.24

¹⁴³ A.e.,s,120

SONUÇ

Yoksulluk, devletlerin sürekli mücadele etmek zorunda kaldıkları, azaltmak için çeşitli politika araçları uyguladıkları, sorunların başında gelmektedir. Yoksulluğu; ekonomik, siyasal, toplumsal, çevresel birçok neden oluşturmaktadır. Bireylerin tek başlarına yoksullukla mücadele edebilmeleri mümkün değildir. Devletin sosyal güvenlik sistemi içerisinde sosyal yardım ve sosyal hizmetlerle yoksulları sosyal koruma altına alması yoksul kimselerin özellikle muhtaç çocukların yaşamla mücadelelerinde önemli katkı sağlamaktadır. Yardıma muhtaç bireylerin desteklenerek kendi kendilerine yetebilecek güce sahip hale gelmesi toplumsal bir fayda olmaktadır.

Bir toplumun dezavantajlı grupları içinde savunmasız, korunmasız, güçsüz ve bağımlı kesimini çocuklar oluşturmaktadır. 0-18 yaş grubu, yasalarda çocuk olarak tanımlanmıştır. 0-18 yaş arası, çocukların öncelikle sağlıklarına, eğitimlerine önem verilmesi, beceri ve yeteneklerinin farkına varılmasını gerektiren dönemleri ifade etmektedir. Bu nedenle, dünyanın birçok ülkesinde ve Türkiye’de çocukların doğuştan sahip olduğu hakları korumak adına imzalanmış olan Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi çerçevesinde çocukların, yaşama, korunma, gelişme, söz sahibi olma, eğitim hakkı gibi hakları doğrultusunda gelişmelerini tamamlamaları gerekmektedir. Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde çocuk haklarının uygulanabilirliği tartışmalıdır. Bugün çocuk işçiliği, sokakta çalışan, yaşayan çocukların olması çocuk haklarının ihlali anlamına gelmektedir. Çocuk işçiliği ile ilgili devletimiz tarafından çocukların çalışmasının en kötü biçimlerinin önlenmesi konusunda adımlar atılmasına rağmen çocukların aileleri tarafından geçim kaynağı olarak görülmesinin önüne geçilememiştir. Çocukların beşeri sermaye olarak görülmeyip, ailelerin geçici çözüm kaynağı, işverenlerin ise düşük ücretli, vasıfsız işçi sıfatıyla çalıştırması, çocuk işçiliğini arttırıcı niteliktedir.

Çocuk işçiliği ile en etkili mücadele yöntemi, çocukların okula gitmesini ve devam etmesini sağlamaktır. Çocuk yoksulluğu, aileden çocuğa geçen bir miras gibi devam ettiği sürece, çocuk işçiliğinden ve çocukların sokaklarda tek başlarına veya aileleri ile birlikte çalışma ve yaşamalarının önlenmesi ancak çocukların ve ailelerin desteklenebilmesi ile mümkün olabilmektedir.

Sosyal Politika araçlarından olan Sosyal Güvenlik Sistemi içerisinde, sosyal yardımlar, sosyal hizmetler, sosyal koruma; bireylerin yaşam düzeylerini iyileştirme, sosyal hayata uyumu sağlama, kendilerine yetecek duruma getirme amacı taşıyan hem bireyi hem de toplumu, toplumsal risklerden korumanın önlemi olarak ayni, nakdi yardımların, desteklerin bütünüdür. Devlet tarafından finansmanı sağlanan karşılıksız yardımlardır.

Sosyal yardım ve hizmet anlayışı, devletin sosyal devlet olma özelliği ile ürettiği sosyal politikalarla işlevsellik kazanmaktadır. Bir toplumun kalkınması, o toplumda yaşayan bireylerin refah düzeyi ile ilintilidir, bu yüzden dezavantajlı olan kesimlerin yaşam standartlarını iyileştirmek amacı taşıyan her türlü uygulama insana yapılan yatırımdır. Toplumun bireylerine eğitim, sağlık, yeteneklerini geliştirme, beceri kazanma, deneyimlerini hayata geçirebilme fırsatlarının tanınması önce bireylere kişisel fayda sağlarken, yaşadığı topluma da toplumsal fayda sağlamaktadır.

Muhtaç durumda olan aile ve çocuklar sosyal yardımlar, sunulan sosyal hizmetlerle sosyal koruma altına alınırlar. Yoksul çocuklara sunulan sosyal hizmetler, sosyal yardımlar gibi doğrudan muhtaçlık kriteri taşımasa da muhtaçlıklarını doğuran (aile parçalanması, ebeveynlerin ölümü, ihmal, istismar gibi) nedenlerden dolayı devlet tarafından korunmaları sağlanırken bu hizmetlerin içinde yer alan her türlü ayni ve nakdi yardımlardan yararlandırılmakta, topluma uyumları ve geleceklerini düzenlemeleri yasaların belirlediği çerçevelerle doğrultusunda gerçekleştirilerek yardımcı olunmaktadır.

Ayni ve nakdi sosyal yardımların hedef kitlesini, en çok ihtiyacı olan kesimin içinde yer alan, öncelikli olarak çocuklar olmalıdır. Hedef kitleden sapmaların olması, sosyal yardımların çocuk yoksulluğu üzerindeki etkisini sınırlandırmaktadır. Sosyal yardımlar, yoksulluğun kontrol edilmesini sağlamakla beraber devletin üzerindeki mali yükü de ağırlaştırmaktadır. Buradaki sorun, yapılan yardımların bireyler tarafından maaş gibi algılanıp, sürekliliğini arttırmasıdır. Muhtaç çocuklar, engelliler ve yaşlılar dışında yapılacak yardımların muhtaçlık durumlarının hangi şartlar altında gerçekleştiğinin tespiti doğru analiz edilmelidir. Sosyal yardımların istihdama yönelik ve istihdamı arttırıcı nitelikte olması önemlidir. Ayrıca

bireylerin yardıma alıştırılmaları daha da yoksullaşmalarına neden olabilir. Süreklilik taşıyan yardımlar (çocuklar,yaşlı ve engelliler hariç) yararlanıcılarını tembelliğe alıştırmaktadır.Bu nedenlerle, sosyal yardımlar kısa vadeli olup, uzun vadede insanların kendi kazançlarını sağlayabileceği yönde programlanmalıdır.Nakdi yardımlar iş gücüne sahip bireylere belirlenen şartlara göre verilse bile ekonomik durumları düzeldiğinde bir kısmı geri ödemeli olmalıdır.Çalışması mümkün olmayan bireylere,yoksul çocuklara,yaşlılara,malul ve engelli kimselere hiçbir şartı gerektirmeyen sosyal yardımlar yapılmalıdır.

Sosyal yardımların her yıl artarak devam etmesi, devlet bütçesinin üzerindeki yükü arttırması nedeniyle sürdürülebilirliği tartışmalıdır.Yararlanan kesimde bağımlılık kültürünü geliştirmesi açısından olumsuzdur.

Toplumun bireylerini sosyal risklere karşı koruma, sosyal devlet olmanın gereklerindendir.Devlet sosyal koruma sağlarken, bireye dolayısıyla topluma sağladığı faydanın analizini doğru değerlendirmek durumundadır yoksa ihtiyacı olanla olmayanı yük gibi üzerinde taşımak gibi bir zorunluluk hem bütçe, hem de bireyleri hazırcılığa alıştırmak açısından olumsuzluğa yol açabilir.

Tez konusu dahilinde edinilen bilgiler ışığında; çocukların doğuştan itibaren birçok haklara sahip olmasına rağmen toplumda bu haklarının ihlal edildiği (çocuk işçiliği, istismar, ihmal) görülmektedir.Çocukların korunması, eğitilmesi, desteklenmesi sosyal politika uygulayıcılarının birçok uygulamaları hayata geçirmesi ve tedbirleri almasına rağmen istenilen seviyeye ulaşamamıştır.Yoksulluğun çocuklara yaşattığı yoksunluk, çocukları istemedikleri şartlar altında yaşamalarının nedenini oluşturmuş, sağlıklarının bozulması, kötü alışkanlıklara yönelmeleri ve umutsuz olmaları yaşamla bağlarının kopmasına neden olmuştur.Bu yüzden çocuk yoksulluğunun önlenmesinde, azaltılmasında geliştirilecek olan sosyal politika uygulamalarında çocuğun merkezde olduğu politikalara öncelik verilmesi etkili olacaktır. Sosyal yardımların çocuklara sağladığı en büyük desteğin eğitim alanında olması, çocukların yarının yetişkin bireyleri olarak yaşamlarını değiştirmelerine olanak sağlarken kendileri ve kuracakları veya sahip oldukları aileleri için de olumlu olmakta, desteklenen çocuklar, donanımlı, kendine güvenen ve ülkesine çözüm

projeleri üretecek,yenilikçi yaklaşımlar sunabilecek gençler olarak ülkelerini geliştirebileceklerdir.Bu yüzden çocuğa yapılan her türlü yardım, çocuğu kazanmak, ülkesine ve ailesine yararlı bir birey olmasına yardımcı olmak açısından önem taşımaktadır.Sosyal desteklerin amacı, bireyin olumsuz şartlarını iyileştirmek olurken, bireyi işe yönlendirmek, kazancını elde etmesini sağlamak ve bu yardımların sürekliliğini azaltmak olmalıdır.

Türkiye’de, devletin ücretsiz olarak bireylerin katılımını sağladığı mesleki eğitim kursları ile mesleki eğitim alanında başarı elde edilmiştir. Kişilerin becerilerini geliştirmek, kazanç elde edebilecek meslek sahibi olmalarını sağlamak sosyal olduğu kadar ekonomik sorunları çözmeye yardımcı olmak adına önem taşımaktadır. Desteklenen her birey bir kazanımdır. Bu yüzden yoksul bireylerin sosyal yardımlarla desteklenmesi toplumdaki yerlerini korumak için gereklidir. Sosyal yardımlar ve sosyal hizmetler muhtaç durumda olan aileleri ve çocuklarını yoksulluktan uzaklaştırmak, topluma katılımlarını sağlamak için gerekli olmakla beraber çocuk yoksulluğunu azaltmanın çözümü olarak yeterli olmamaktadır.

KAYNAKÇA

703 SAYILI KANUN, KHK, 15 No'lu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi

29284 SAYILI YÖNETMELİK, Madde.4/c

29899 SAYILI YÖNETMELİK, Madde.21-23-25.

4857 SAYILI İŞ KANUNU, Madde.71

5237 SAYILI TÜRK CEZA KANUNU, Madde.6/1-b. Madde.31/1

3294 SAYILI KANUN, Madde.1, Madde.2

5395 SAYILI ÇOCUK KORUMA KANUNU, Madde. 3/1-a

5395 SAYILI KANUN, Madde.26/1 – Madde.26/2.

5395 SAYILI KANUN, Madde.18

5395 SAYILI KANUN, Madde.3

Aile, Çalışma ve Sosyal : Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, **İstatistikler**, 2016 - 2017
Hizmetler Bakanlığı

Aile, Çalışma ve Sosyal : Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, SED Hizmeti, 2019
Hizmetler Bakanlığı

Aile ve Sosyal : **Faaliyet Raporu**, 2015, ss.7- 477.
Politikalar Bakanlığı

Aile ve Sosyal : Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmetlerinin
Politikalar Bakanlığı Değerlendirilmesi Projesi, **Araştırma Sonuç Raporu**, 2014,ss.3-188.

Aile ve Sosyal Politikalar : **Faaliyet Raporu**, 2016, ss.2-212.
Bakanlığı

Aile ve Sosyal : Türkiye’de Şartlı Nakit Transferi Programının İyileştirilmesine Yönelik Politika
Politikalar Bakanlığı Belgesi,Ocak 2014, ss.1-28.

Aile ve Sosyal : Öksüz, Yetim, Asker Çocuğu Yardım Programına İlişkin Uygulama Kılavuzu,
Politikalar Bakanlığı 2015,ss.5-17.

Aile ve Sosyal : Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, **Bülten**, 2017, ss.3-24.
Politikalar Bakanlığı

Aile ve Sosyal : **Faaliyet Raporu**,2014, ss.6-683.
Politikalar Bakanlığı

Aile ve Sosyal : Ulusal Çocuk Hakları Stratejisi Belgesi ve Eylem Planı,2013-2017,ss.1-78.
Politikalar Bakanlığı

BALKIR, Zülfiye : Dünyanın Çocuk Karnesi, İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi, 2018, ss.1-34.
Zeynep

BARRIENTOS, : “Reducing Child Poverty with Cash Transfers :A Sure Thing?” **Development Policy**
Armando **Review**, 24(5), 2006, pp. 537-552 .
DEJONG , Jocelyn

BATTAL, Salih : “Yoksulluk Kavramının Yerelleşmesi: Kentsel Yoksulluk ve Yerel Yönetimlerin
Konuya Yaklaşımı” , **The Journal of Academic Social Science Studies**, S:52,
2016,ss.301-316.

BİLGİN, Rıfat : “Sokakta Çalışan Çocukları Bekleyen Risk ve Tehlikeler:Diyarbakır Örneği”,**ZKÜ**
Sosyal Bilimler Dergisi, C:8, S:15, 2012 , ss.80-96.

BIYIKLI, Latife : “Gelişmiş Ülkelerde Suçlu ve Korunmaya Muhtaç Çocuklar İçin Koruyucu Aile
Uygulaması”, Çocuk Suçluluğu ve Çocuk Mahkemeleri Sempozyumu, Ankara,
A.Ü.Eğitim Fakültesi Yayını,1983,ss.61-67.

BOYBEK, Semiha : “Sosyal Yardım Uygulamaları ve Çocuk İşbirliği Arasındaki İlişki: Keçiören Örneği”
, Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi, Ankara, Mayıs 2009, ss.1-144.

ÇASGEM : **Bülten**, Sayı:1, Nisan 2018

Çocuk Hakları
Komitesi(CRC), :<http://www.ihop.org.tr/2007/04/04/cocuk-haklar-komitesi-crc/> (Çevrimiçi)
2.2018

Çocuk Haklarına Dair ::<http://www.unicef.org/turkey/çocuk-haklarına-dair-sözleşme>(Çevrimiçi) 14.03.2017
Sözleşme

ÇOĞURCU, Cemalettin : “Stratejik Planlama, Stratejik Yönetim ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü’nde Sosyal Yardım Politikalarına Yönelik Geliştirilen Projeler” , **Yardım ve Dayanışma Dergisi**, 2010, ss.7-32.

DAMA, Nergis TOKLUCU, Dilruba : Yoksulluk Döngüsünden Çıkış:Şartlı Eğitim Yardımları , **SETA Yayınları 123**, 1. Baskı, 2018 ss.1-66.

DOĞAN,Cem -TEK, Murat : “Türkiye’de Gelir Dağılımının Toplanma Oranı Yöntemiyle Analizi”, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, **İİBF Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, C:3, S:2, 2017, ss.93-119.

DOĞANAY, Serkan ALIM, Mete : **Türkiye’nin Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası** I.Baskı, Ankara, Pegem Akademi, Kasım,2016.

EFE, Haydar ULUOĞLU, Sevinç Arzu : “Dünyada Çocuk İşçiliğiyle Mücadelede Geline Nokta ve Geleceğe Dair Bazı Öngörüler”, **Eğitim ve Bilim Dergisi**, C:13, S:51, 2015, ss.46-72.

ERKUL , Hüseyin MORKOÇ, Dilek : “Sosyal Yardım Yönetimi Açısından Çanakkale Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı” **Türk İdare Dergisi**, S:475, Aralık 2012 , ss.63-88.

GARCİO, Antonia Franco : Facts About Child Poverty You Should Know”, CEF,2015,<https://blogs.unicef.org/blog/7-facts-about-child-poverty-you-should-know/>(Çevrimiçi)12.07.2018

- GÜLÇUBUK, Bülent : “Tarımda Çocuk Emeği Sömürüsü ve Toplumsal Duyarlılık” **Çalışma ve Toplum Dergisi**, 2012, Sayı: 2 ss. 75-93.
- GÜNEŞ, Fatime : Yoksulluk Söyleminin Toplumsal Cinsiyet Açısından Yoksunluğu , **SAV KATKI**, Sayı:3, 2016, ss.6-17.
- GÜNEŞ, Fatime : “Göç, Yoksulluk ve Sosyal Politika”, Adana İli Göç Deneyimi İle İlgili Sunum, 2012, ss.181-217.
- GÜNEŞ, Mehmet : “Yoksullukla Mücadelede Sosyal Yardımların Bir Kamu Yönetimi Politikası Olarak Sürdürülebilirliği”, Sakarya Üniversitesi, **İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, 2011, ss.149-184.
- HEIN, Catherine : **Workplace Solutions For Childcare** ISBN 978 -92-2-122035-0 , GENEVA, CASSIER, Naomi International Labour Office, 2010
- HEKİMLER, Alpay : “Federal Almanya’da Sosyal Devlet İlkesinin Özellikli Bir Uygulaması Olarak Çocuk Parası ve Getirilen Yeni Düzenlemeler”, **Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi**, Sayı :71 , 2016/2 , ss. 1-30.
- İÇİŞLERİ : Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, **Geçici Koruma Yönetmeliği**, Madde:3
BAKANLIĞI
- İNCEDAL, Sümer : “Türkiye’de Yoksulluğun Boyutları, Mücadele Politikaları ve Müdahale Araçları” , ANKARA, Aile ve Sosyal Politikalar Uzmanlık Tezi, 2013, ss.1-144.
- İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Sosyal Hizmetler Müdürlüğü
[://sosyalhizmetler.ibb.gov.tr/shm.html\(Çevrimiçi\)14.04.2018](http://sosyalhizmetler.ibb.gov.tr/shm.html(Çevrimiçi)14.04.2018)
- İZMİR BAROSU : Çocuk Hakları Bülteni, 20 Kasım 2018 Özel Sayısı, ISSN: 1305 7561
Çocuk Hakları Merkezi
- INTERNATONAL : “Technical Commission on Family Allowences” World Social Security Forum, Moscow, SOCIAL SECURITY 10-15 September 2007
ASSOCIATION(ISSA)

- KABAŞ,Tolga : “ Gelişmekte olan Ülkelerde Yoksulluğun nedenleri ve Yoksullukla mücadele yolları”, Çukurova Üniversitesi SBE İktisat Ana bilim Dalı (Yayınlanmamış) Doktora Tezi, Adana 2009,ss.1-341.
- KARAGÖL, Erdal : “Geçmişten Günümüze Sosyal Yardımlar, Analiz, S:139, Kasım 2015, ss.7-25.
Tanas DAMA, Nergis
- KASATURA, İlkay : “Sokaktaki Çocuklar, Sokakta Çalışan Çocuklar”, **İstanbul Ticaret Üniversitesi Dergisi**, 2002, ss.211-227.
- KUDUBEŞ, Emir : “Küreselleşmenin Yarattığı Yoksulluk: Çocuk Yoksulluğu”, **Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma Dergisi**, C:14, S:1, 2017, ss.79-85.
İsmet- KUDUBEŞ,
Akdeniz Aslı BEKTAŞ,
Murat
- KURT, Sevil Lale : “Çocuk Haklarına İlişkin Temel Uluslararası Belgeler ve Türkiye Uygulaması”, **Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi**, Yıl:16, Sayı:36, Ocak – Haziran 2016, ss.99-127.
- MARX,Karl : **Nüfus Sorunu ve Malthus**, Çev. Oya Yaylalı, Birinci baskı, İstanbul, Sol Yayınları, 1976.
ENGELS, Friedrich
- METİN, Banu : “Yoksullukla Mücadeleye İnsan Hakları Açısından Bakmak: Amartya Sen’in Kapasite Yaklaşımı Temelinde Bir Değerlendirme”,**Journal of Yaşar University**, C:9, S:36,2014,ss.6315-6327.

<http://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2022.doc>.(30.10.2018)

<http://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2828.pdf>.(30.10.2018)

<http://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.3494.pdf>.(30.10.2018)

<http://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5102.pdf>.(30.10.2018)

<http://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5395.pdf>.(30.10.2018)

<http://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5510.doc>.(30.10.2018)

MİLLÎ : **2018 Yılı İdari Faaliyet Raporu**, Ankara, 2019, ss.4-162.
EĞİTİM BAKANLIĞI,

<http://meb.gov.tr/m/haber/12784/tr> (Çevrimiçi) 20.04.2018

http://multeciler.org.tr/turkiyedeki_suriyeli_sayisi/(Çevrimiçi)30.12.2018

MÜFTÜ, Gülgün, : Tarihçe:Çocukların Hakları ve Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair
eşme,2013[http://www.cocukhaklariizleme.org/bir-tarihce-cocuklarin-haklari-ve-birlesmis-
tler-cocuk-haklarina-dair-sozlesme](http://www.cocukhaklariizleme.org/bir-tarihce-cocuklarin-haklari-ve-birlesmis-tler-cocuk-haklarina-dair-sozlesme) (Çevrimiçi) 13.04.2018

ORTAKAYA, A.Fatih : “Sosyal Yardımlar Yararlanıcıların Belirlenmesine Yönelik olarak Kullanılan
Hedefleme Yöntemleri: Latin Amerika ve Türkiye Örneği”,**Yardım ve Dayanışma
Dergisi**, Yıl:1, C:1 S:1, Ocak-Haziran 2010,ss.69-79

ÖZTORNACI,Burak : “Farklı Eşdeğerlik Ölçeklerine Göre Temel Yoksulluk Göstergelerinin Değişimi:
DEMİRDÖĞEN, Alper Türkiye Örneği”, **Tarım Ekonomisi Dergisi**, Cilt:21, Sayı:1,2015, ss.7-15.

SAĞLAM, Mehmet : “Tarihsel Süreç İçerisinde Çocuk ve Çocukluk Kavramları”, **Çocuk ve Medeniyet
ARAL, Neriman Dergisi**, Cilt:1, Sayı:2 , 2016, ss.43-56.

SOSYAL ÇALIŞMA : Kasım 2013, ss.7-310.
GÖREVLİLERİ İÇİN

EL KİTABI
ŞENER , Ülker : “Yoksullukla Mücadele de Sosyal Güvenlik , Sosyal Yardım Mekanizmaları ve
İşgücü Politikaları” Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı(TEPAV) Politika
Notu, Şubat 2010, ss. 1-22.

:http://sosyalyardimlar.aile.gov.tr/sosyal_yardimlasma_ve_dayanismayi_tesvik_fonu
rimiçi)30.12.2018

:http://sosyalyardimlar.aile.gov.tr/sosyal_yardimlasma_dayanisma_vakiflari
[rimiçi](http://sosyalyardimlar.aile.gov.tr/sosyal_yardimlasma_dayanisma_vakiflari))10.02.2019

ŞİŞMAN, Yener : “Sokakta Çalışan Çocukların Yaşam Koşulları ve Gelecek Beklentileri”, **Sosyal
Bilimler Dergisi**, Sayı:2, 2006, ss.251-276.

TAN, Mine : “Çağlar Boyunca Çocukluk” , **Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi
Dergisi**, Cilt:22, Sayı:1, 1989, ss.71-88.

- TAŞ, H.Yunus
ÖZCAN, Selami : “Türkiye’de ve Dünya’da Yoksulluk Üzerine Bir Araştırma”, **INTERNATIONAL CONFERENCE ON EURASIAN ECONOMIES**, SESION 3D:Büyüme ve Gelişme III, 2012, ss.423-430.
- TATLIBAL, Cafer : “Türkiye’de Koruma Altındaki Çocuklara Yönelik SHÇK Uygulamaları” , Koruma Altındaki Çocuklar, ANKARA, 2004, ss.25-33.
- TBMM : İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu, ss.391-410.
- TEMİZ, Mehmet : “Yoksulluk Ekonomik Kalkınma İlişkisi”, İnönü Üniversitesi, SBE, İktisat Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2013, ss.1-115.
- THE ECONOMIST : **Working poverty when a job is not enough**”2016,
[s://economist.com/britain/2016/06/25/when-a-job-is-not-enough](https://economist.com/britain/2016/06/25/when-a-job-is-not-enough)(Çevrimiçi)20.10.2017
- TUNA, Orhan
YALÇINTAŞ, Nevzat : “**Sosyal Siyaset**” , İSTANBUL, Filiz Kitabevi, 2011.
- TUNCEROĞLU, Zafer : Suça Sürüklenen Çocuklarda Mükerrerliğin İrdelenmesi” “, İSTANBUL, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü, 2015, ss.1-175.
- TÜİK : Yoksulluk Çalışmaları, 12. 2008, ss.1-42.
- Σ,Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması,2017
[/.tuik.gov.tr/PrehaberBultenleri.do?id=27823](http://tuik.gov.tr/PrehaberBultenleri.do?id=27823)(Çevrimiçi)19.09.2018
- Σ,İstatistiklerle Aile, 2017
[//www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=27597](http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=27597)(Çevrimiçi)30.10.2018
- Σ,İstatistiklerle Çocuk, 2017
[/.tuik.gov.tr/PrehaberBultenleri.do?id=27596](http://tuik.gov.tr/PrehaberBultenleri.do?id=27596)(Çevrimiçi)30.04.2018
- Σ,Çocuk İşgücü Anketi Sonuçları, 2012
[/www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=13659](http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=13659) (Çevrimiçi) 03.06.2018
- Σ,Uluslararası Göç İstatistikleri,2017
[//www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=30607](http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=30607)(Çevrimiçi)21.10.2018

TÜRK DİL KURUMU : www.tdk.gov.tr/ (Çevrimiçi) 05.12.2017

TÜYLÜOĞLU, Şevket : “Gelir Düzeyi ve Sağlık Harcamalarının Beklenen Yaşam Süresi ve Bebek Ölüm Oranı
TEKİN, Mustafa : “Üzerindeki Etkileri”, **Çukurova Üniversitesi İİB Dergisi**, C:13,S:1, Haziran 2009, ss.1-31.

UDRY, Christopher : “Child Labour”, ed. Banerjee A.V, Benabaur, Mookherjee D., Understanding
Poverty, Oxford Univesity Press, 2006, pp. 206-254.

UNICEF : “**Dünya Çocuklarının Durumu Raporu**” , 2005.

UNICEF : “**Dünya Çocuklarının Durumu Raporu, Yönetici Özeti**”, 2015.ss.1-26
www.unicef.org/tr/basinmerkezidetay.aspx?id=22645 (Çevrimiçi) 20.10.2018
[://www.unicefturk.org.yazi/yoksulluk\(Çevrimiçi\)](http://www.unicefturk.org.yazi/yoksulluk(Çevrimiçi)) 15.06.2018

UYSAL,Gökçe : “Şiddetli Maddi Yoksunluk İçerisinde Yaşayan Çocukların Oranı Artıyor” , BETAM
GENÇ, Yazgı : Araştırma Notu, 18/225, 20.04.2018, ss.1-7.

VAKIFLARGENEL : 2018 Yılı Performans Programı, ss.1-62.
MÜDÜRLÜĞÜ : <http://www.vgm.gov.tr/faaliyetler/hay%C4%B1r-hizmetleri/vgm-burs-hizmeti>
çevrimiçi)15.12.2017)
<https://www.vgm.gov.tr/faaliyetler/hay%C4%B1r-hizmetleri/muhta%C3%A7-ayl%C4%B1%C4%9F%C4%B1> (Çevrimiçi) 15.04.2018

VILAPLANA,LOPEZ : Eurostat Statitics in Focus, Population and Social Conditions, 4/2013, pp.1-7.
Christina

YILMAZ,Abdullah- : “Sosyal Yardım Olgusu ve Türkiye’de Şartlı Yardım Uygulaması” , **EKEV Akademi**
AKSANYAR,Yaşar : **Dergisi**, Yıl:22, Sayı:73, 2018, ss.595-612.
GÜLER, Tahsin

ZAPCI ÇULHA, Filiz : “Sosyal Riski Azaltma Projesi: Yoksulluğu Azaltmak mı, Zengini Yoksuldan Korumak mı?”, **Ankara Üniversitesi, SBF Dergisi**, C:58, S:1, 2003, ss.216-239.

WHO : World Health Statistics 2016, Monitoring Health for the SDGs. France, pp.1-121

